Štarina plaćena u gotovu

Makarska
1938

NOVA REVIJA

Vjera i Nauci

NOUVELLE REVUE

de vie religieuse et intellectuelle

Izdavaju profesori franjev. bogoslovije u Makarskoj

Uređuje: DR. FRA BOŽO VUCIĆ

God. XVII
Br. 6

NOVA REVIJA izlazi 6 puta na godinu. Cijena Din 60. — Za đake Din 30. — Za inozemstvo Din 75. — UPRAVA: Franjevački samostan Makarska.

NOVA REVIJA parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont aussi en français ou en latin. Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 Etranger, 75. Rédaction et administration- Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

SADRŽAJ:

Str.

Dr. P. Č.: † O. *Fra Jure Dr. Božitković* . . . . 413—419

O. Jeronim Šetka: *Pjesme Fra Tome Babića* (La poésie du P. T. Babić) 420—437

O. Leonard Bajić: *Socijalno značenje privatnog vlasništva* (L' importance sociale de la propriété privée). 438—446

Nedjeljko Subotić: *Spomen-crkva Kralja Zvonimira* (Le courant byzantin et occidental dans la politique de la dynastie croate nationale). . 447—463

Kulturni pogledi: Je li izopćenje iz Crkve isto što i ekskomunikacija? — Bratska riječ preosvećenom vladici Zvorničko-Tuzlanskom. — Crni cesar u Rimu i Hrišćanska Misao. — Alkalajev Diderot, dosljednji ateist — najveći moralist. — Današnji indeksi i inkvizicije. — Milosrdne sestre vojnici Kristovi. — Kako glasoviti današnji kemičar A. Mittasch i biolog Hans André gledaju na svijet. — Vjera i današnji prirodoslovci. — Evolucionizam i moderna biologija. — Razvoj čovjeka i nova biološka otkrića. — . . . . . 464—476

Među knjigama: *Igra nad vulkanom* (F. S. Petrov) 478—487

Književni pregled: 488—494

Vjesnik 495—499

Chronique religieuse en Yougoslavie 500

NOVA REVIJA

God. XVII Makarska 1938 Broj 6

† O. Fra Jure Dr. Božitković

Na 28 studenoga izjutra u makarskom samostanu blago je preminuo s ovoga na bolji život o. fra Jure dr. Božitković, starješina samostana i dugogodišnji profesor teološkog instituta. Visoku vrijednost i štetu gubitka ovoga naučnog i prosvjetnog radnika uz njegove štampane i rukopisne radove pokazala je opća žalost na vijest njegove smrti u cijelome makarskom primorju kod svih bez razlike spola, staleža i mišljenja. Narod iz daljnjih i obližnjih sela žurno je dohrlio da mu oda posljednju počast i zahvalu. Onakav sprovod, uz sudjelovanje svih mjesnih vlasti, zavoda i institucija, narodnog vodstva u osobi hrv. narodnog poslanika Stjepana Matijevića, te svih okolnih sela, anali makarskoga grada dosad ne bilježe. Uz brojne nadgrobne govore i mnoštvo vijenaca [1] najbolji svjedok veličine i plemenitosti o. Božitkovića bile su suze svih koji su ga poznavali, a poznavalo ga je cijelo Primorje; kite cvijeća siromaha Makarske i okolice, pobožni zanos puka, koji se tiskao samo da dodirne i poljubi njegov mrtvački lijes.

Čitatelji radova dra Božitkovića lako da ga zamišljaju jedino kao profesora i znanstvenoga radnika na polju biblijskih znanosti i marljivoga istraživača naše domaće, naročito franjevačke prošlosti, dok stvarno njegov duhovni i

[1] S pokojnikom se u crkvi oprostio u ime provincije o. dr. Grabić, provincijal, u ime teologije rektor o. dr. Crnica, u ime naroda hrvatskoga i Primorja narodni zastupnik Stjepan Matijević i bivši načelnik općinski Jurišić, u ime omladine omladinac Rubeša, pretstavnik rodnog mu mjesta otoka Hvara don Stjepan Bojanić, odaslanik Gospodarske Stedionice g. Zupa, od svjetovnog svećenstva vlč. don M. Pavlinović, prof. Sinjske gimnazije o. Jelinčić, školski drug pokojnikov o. Cvitanović, odaslanik HSS iz Metkovića g. I. Jovanović.

socijalni rad na pridizanju naroda nije bio manje koristan od znanstvenoga. Prolazeći pozornicom čovječanstva ostavio je duboko utisnute tragove svojega rada i života. Stoga će biti od koristi da ovdje u N. Reviji, čiji je on bio glavni suradnik, svratimo pažnju na ovoga zaslužnog franjevca, tipičan primjer ljudi rada, samoprijegora i žrtve bez vike i reklame, na kojima zapravo počiva najveća težina društvenoga poretka i napretka, kao zgrada na nevidljivim temeljima.

1. Život

O. Božitković se rodio 5 kolovoza 1887 u Sviračima na otoku Hvaru, rodnome mjestu splitsko-makarskoga biskupa dra. Jurja Carića, od oca Tome i majke Kate, rođ. Vranković. Osnovnu školu svršio je u rodnome mjestu od 1892—1898. G. 1899 u Vrbanju privatno je pohađao višu osnovnu ili građansku školu. Jednako prvi razred gimnazije svršio je privatno u Vrbnju kod vlč. don Ivana Plančića, zatim je proslijedio gimnazijske nauke u Sinju do god. 1906. U novicijat je stupio na Visovcu na 25 rujna 1906; zavjetovao se nakon godinu dana 25. rujna 1907. Dvije godine filozofije pohađao je u Šibeniku od 1907—1909, a teologiju u Zaostrogu i Makarskoj do god. 1912. Svečane zavjete položio je u Zaostrogu na 5 listopada 1910. Za svećenika redio ga je u Makarskoj njegov mješćanin biskup Carić na 28 kolovoza 1912.

Po dovršenoj teologiji šalju ga starješine u Belgiju i Švicarsku na univerzu. U Louvainu je pohađao teološki fakultet dva semestra, zatim je nastavio u Fribourgu, gdje je na 12 ožujka 1914 položio bakalaureat, na 16 lipnja iste godine licencijat, potom tri rigoroza za doktorat 1. 2. 3. ožujka 1916. Iste godine je učinio i dva semestra filozofije na friburškoj univerzi.

Na povratku iz inozemstva od 1916 sve do časa smrti stalno je profesor na makarskom teološkom institutu, gdje predaje biblijske znanosti. Uz ovu granu za više godina predavao je i govorništvo i za duže vremena zamjenjivao profesora dogmatike, prava i moralke u razno doba. Uz svoju glavnu profesorsku službu znao je da razvije djelatnost u raznim pravcima i postigne velikih uspjeha, što su mu omogućila njegova lijepa duševna svojstva i tjelesno čelično zdravlje. Pun čednosti, nevine priprostitosti, pomirljive ćudi, uzorna života i potpune točnosti u vršenju poslova, osvajao bi svakoga, s kim bi došao u dodir. S druge strane skrajna dosljednost u načelima i neiscrpljiva marljivost uz prirođenu bistrinu omogućile su mu da uz naučni rad zakoraci snažno u praktični život.

Od god. 1925 sve do smrti kao tajnik-blagajnik on vodi u Makarskoj »Hrvatsku pučku blagajnu«. U vrijeme krize, kada su po mnogim mjestima pučke blagajne propale, o. Božitković je znao makarsku Pučku Blagajnu ne samo spasiti od propasti, nego još povećati njenu pričuvu. God. 1934 imenovan je censorom filiale »Gospodarske Štedionice« u Makarskoj. Preko ovih dviju ustanova O. Božitković je uz privredno unapređenje umio veoma vješto u dodiru s narodom poučiti ga i o vjerskim, socijalnim i opće kulturnim dnevnim pitanjima.

Više puta je bio biran u upravu provincije. Kao definitor na tri godine imenovan je 28 listopada 1928. Službu gvardijana u velikom makarskom samostanu obnašao je tri puta: 1923—1925 prvi put, zatim 1934 i opet god. 1937 do svoje smrti. U splitsko-makarskoj biskupiji vrši službu examinatoris prosynodalis, a od god. 1934 preuzv. Bonefačić, splitski biskup imenuje ga stalnim članom »consilii vigilantiae« u svojoj biskupiji. U posljednje vrijeme on rukovodi gradnju nove monumentalne crkve u Makarskoj. Uz ovakove službe ne smije se nikako prešutjeti njegov rad kao ispovjednika i vođe duša, propovjednika korizme, adventa i svibnja u raznim dalmatinskim varošima. Osim toga kao bibliotekar povećao je biblioteku makarskog učilišta za dobru trećinu knjiga. Ako je sada ova biblioteka jedna od najvrijednijih u Dalmaciji, to je zasluga dra Božitkovića. — Ovaj čovjek nije znao za počinak, nego po onoj o r a e t l a b o r a trošio je svoju životnu energiju gdje god je bila potrebna.

2. Znanstveni rad

Najmilije zanimanje o. Božitkovića bilo je uz knjige. Svaki i najmanji ustrižak vremena posvećivao je tome poslu Uprav zato je mogao uz veliku zaposlenost toliko toga napisati i objelodaniti u našim pučkim i naučnim ilstovima. Već kao gimnazijalac 1903—1906 pjeva u omladinskom književnom listu »Pobratim«. Kao teolog javlja se god. 1910 u »Serafinskom Perivoju« člankom: Crte iz povijesti francuske filozofije. Dok je studirao u Belgiji i Švicarskoj, piše kulturne poglede u splitskom »Danu«. U Mahnićevoj »Hrvatskoj Straži« izašli su mu članci: Louis Veillot (1914); Ljudevit Windhorst i njegov religiozno-politični rad (1916).

Ali zapravo njegov rad na peru počinje tek od 1916 i sve to jačom snagom seže sve do posljednjega mjeseca ove godine (radnja o filozofu Petriću dovršuje 12. brojem Franjevačkoga Vijesnika od 1938). Po struci je bio publicista, a usto se mnogo bavio poviješću. Potanko je poznavao arhivijalni uređaj starih franjevačkih arhiva po Dalmaciji, gdje se još i danas krije neprocjenjivo povjesno blago. Stoga se njegovi radovi uglavnom dijele na biblijske i povjesne. Daleko bi odvelo govoriti o svim člancima knjigama i raspravama, što ih je dr. Božitković u periodi od 23 godine napisao i objelodanio, kao i o onima, što je spremio za štampu. Zatoće biti dovoljno da pobrojimo samo glavnije s oznakom gdje su objelodanjeni. Ovdje ne uzimljemo u obzir mnoštvo kulturnih pogleda u Novoj Reviji, kao ni člančiće po nabožnim listovima i kalendarima.

God. 1919 štampao je doktoralnu radnju: *Doctrina s. Bonaventurae de gratia et libero arbitrio*, Balneis Marianis 1919. — U časopisu *Naša Misao* god. 1917 i 1919 izašla su mu dva članka: *Uvod u mistiku po načelima sv. Bonaventure; Samoobrana sv. Pavla kod Galaćana.* — U *Hrvatskoj Prosvjeti*, 1912: *Ličnost sv. Bonaventure* (prigodom 700 godišnjice). — U *Bogoslovskoj Smotri* kroz god. 1927 i 1932—: *Idealni duh siromaštva sv. Franje i upliv Kristova naputka apostolima kod Mt. 10, 5-15; Fenelon kao govornik-umjetnik.* — U *Sacerdos Christi* 1924—1925 pasim duga radnja: *Život prosvijetljenja prema nauci sv. Bonaventure.* — U Novoj Reviji, osim povjesnih radova, brojnih biblijskih prikaza i apologetskih priloga, kroz god. 1926, 1929 i 1930 objelodanio je ove rasprave iz biblijskog područja: *Evanđeosko siromaštvo u životu sv. Franje; Babilonski patnik i biblijski Job, Petrova ispovijest i njegovo prvenstvo u Mt. 16, 13-19; Agape i Euharistija u poslanici 1. Kor. 11, 17-34.*

O. Božitković je mnogo radio na uređenju samostanskih biblioteka i arhiva Prov. Presvetoga Otkupitelja, pa je zavolio našu domaću, osobito franjevačku slavnu prošlost. Plodovi tog rada jesu brojne naučne studije, monografije i dokumenti što ih je od vremena do vremena objelodanjivao. U ovu vrstu radova spadaju:

Život i rad fra Bartula Ribarevića, 1724—1781 (Ljetopis J. a. 1926, sv. 39. Ista je primila na 7 marta 1929 za *Starine* njegov: Popis rukopisa u arhivu franjevačkoga samostana sv. Lovre u Šibeniku);

Život i rad fra Petra Kneževića (J. a.; Građa povijesti hrvatske književnost, X. 1927);

Fra Paskal Jukić i njegove neobjavljene pjesme o knezu Ivanu Miškoviću (J. a.; Građa, XIII, 1938);

Kratki ljetopis Tome Juričića iz g. 1596 i 1599 (Matasovića Narodna Starina 1931);

Ljetopisne bilješke (Bogoslovska Smotra 1925—1926.);

Građa za život i rad o. Petra Filipovića (B. S. 1927– 1928.);

Prilozi za povijest filozofije u franjevačkom redu (B. S. 1931);

Kritički ispit popisa Bosanskih vikara i provincijala 1339—1835 (Franjevački Vijesnik 1934—1935. Isti je otiskan i kao posebna knjiga Život i rad filozofa Petrića (F. V. 1938);

Nepoznati šibenski rukopis Tome arhiđakona Splićanina (Nova Revija 1927);

Umjetnički kodeks XV vijeka (N. R. 1928);

Novi popis starijih makarskih i omiških biskupa (N. R. 1932);

Prilog s tekstom o novom obliku konjičke povelje Stjepana-Tome iz g. 1446 (N. R. 1932);

Deribakova kritika Lovrićevih »Osservazioni« i njen auktor (N. R. 1935);

Nadgrobna ploča mletačkog dužda Petra I Candian-a, koji je poginuo u boju s Neretvanima 18. IX. 887 ispod Tučepi (N. R. 1937);

Bio-bibliografijski prilog o fra Josipu Badriću Drnišaninu (N. R. 1938).

U godištima *Nove Revije* među drugim objelodanio je kroz 1932, 1933, 1934, 1935 i ponekoliko pisama naših velikih ljudi: Nekoliko Strosmajerovih pisama S. Ivičeviću; Dopisivanje Martićevo s Despotom pjesnikom; Dopisivanje Fr. Markovića s Despotom; Dopisivanje Harambašića i Đ. Deželića s Despotom; te Ruđer Bošković kao geograf crkvene države.

U knjizi »Znameniti Hrvati 925—1925« njegovi su prikazi o fra. Jeronimu Filipoviću, o fra Petru Filipoviću, o fra Paškalu Jukiću, fra Petru Kneževiću, o dru Anti Petriću, o Radmanu fra Franji i Zoričiću fra Mati.

Ovim nije sve rečeno o radu perom O. Božitkovića. Još u rukopisu ostavio je: Commentaria in Matthaeum; Commentaria in I. et II. epistolam ad Corinthios, ad Galatas, in I. et II. ad Thessalonicenses; Prijevod s izvornika svih psalama s tumačem; raspravu — Molitva u Starom Zavjetu; Dva glavna rukopisa, koji rade o crkvenoj uniji s pravoslavnim Srbima u Dalmaciji; te Collectio veterum publicorum privilegiorum actorumque Pastrovichiorum, Politianorum, Macarschensium et totius Crainae cum republica Venetiarum a saeculo XIV—XVIII apparatu critico et introductione digesta«.

God. 1926 imenovan je članom radnikom Hrvatske bogoslovne Akademije. Osim toga bio je suradnik francuskog »Dictionaire d' histoire et géographie ecclésiastiques«, što ga je započeo izdavati Msgr. A. Baudrillart. God. 1928 imenovan je i članom Domagoja, a 1935 suradnikom dopisnikom Franjevačkog bibliografskog instituta u Quaracchi.

Kod pisanja naše crkvene ili civilne povijesti neće se smjeti prijeći mučke preko radova o. dr. Božitkovića.

Ko bude htio potpuno osvijetliti život i rad o. Božitkovića, trebat će prelistati dva debela sveska njegove bogate korespondencije s raznim ustanovama i uglednim ličnostima naše domovine i iz inozemstva.

*

Smrću o. Božitkovića dalmatinska provincija Presv. Otkupitelja gubi uzorna redovnika i razborita poglavara; teološki institut vrijedna profesora, mnogi listovi i znanost marljiva i učena suradnika, Pučka Blagajna i Gospodarska Štedionica svog dugogodišnjeg tajnika i cenzora, crkve po dalmatinskim varošima omiljelog propovjednika, mnoge dobre duše svog duhovnog vođu, sirotinja makarskog primorja milosrdnog oca, brojni znanci iskrenog prijatelja, hrvatski narod nepatvorenog rodoljuba.

Po uzoru starih naših redovnika-ujaka živio je i radio za Boga i za hrvatski narod, te kao žrtva samoprijegora pošao da primi krunu pravde kao nagrdu. Zaslužan je za Red kome je pripadao, za narod iz kojega je nikao. Na glas njegove smrti Makarska se zavila u crninu. To je kazivalo narodu, da u fra Juri Božitkoviću gubi svog odličnog i zaslužnog građanina.

Završujem sa dvije kitice soneta, nad grobom pokojnikovim od njegova mješćanina, prof. Jakova Carića:

Geslo Tvoje žarko »Ora et labora!«
Nikada Te nije ostavilo, znam, —
Ono Ti je sjalo kao sunce s gora,
Ko molitve Tvoje živ, uzvišen plam!
— — — — — — — — —
I čitav Te žali hrvatski Tvoj rod,
U Tebi jer imao odanog je sina,
Stoga, i Ti ozgo, s nebeskih visina:
K budućnosti pratit sretan ćeš mu hod![2]

Dr. P. Č.

[2] Jadranski Dnevnik, 1938, 12 prosinca, str. 3.

O. Jeronim Šetka, dipl. fil.

Pjesme Fra Tome Babića

RÉSUMÉ. — Le R. P. Thomas Babić, était le plus heureux des écrivains franciscains dans la première moitié du 18-e siécle (1650—1750). Son ouvrage principal »Cvit razlika mirisa duhovnoga« (Mleci 1726; deuxième édition: Mleci 1736) contient une explication de la doctrine chrétienne. Après »Razgovor ugodni« de Kačić, c' est un livre le plus aimé du peuple croate en Dalmatie. Le livre, qui a' 7 éditions, est aussi nommé »Babuša«, d' après son auteur. — Mais c' est la deuxiéme partie de son ouvrage, c' est à dire les poésies, qui lui a valu une grande popularité. — Babić n' est pas un écrivain tout à fait original. L' origine des poésies de Babić il faut la chercher dans la littérature ancienne croate, surtout glagolitique, puis dans l' ancienne littérature des franciscains de Bosnie et enfin dans la littérature italienne et latine. Cependant Babić a donné la forme définitive de toutes les poésies dans le »Cvit«, et quelquesunes sont composées par l' auteur lui même Les poésies sont composées en vers octosyllabes et décasyllabes. C' est lui qui avait le premier introduit le vers décasyllabe — c' est à dire le vers des poésies héroïques dans la littérature artistique et de cette façon il a préparé la voie à Grabovac et Kačić. Quelquesunes des poésies de Babić le peuple croate a fait ses propres. Babić, maître de son peuple et celui qui a préparé la voie à Kačić doit avoir une place éminente dans notre littérature ancienne.

Možda ni u jednom narodu nije rad franjevaca bio tako plodan kao među Hrvatima. Samo kratko vrijeme živjeli su kao pokornici po primorskim mjestima Hrvatske. Njihovo načelo da svakome koriste pozove ih te malo zatim stupe u Bosnu kao propovjednici protiv bogumilstva. A kad je turska bujica poplavila veliki dio hrvatskog kraljevstva, kad turci porušiše crkve i oltare, samostane i kaptolske zborove, ni tada franjevci ne ostaviše sebi povjerenoga naroda. Oni ostadoše kao jedini kat. kler u Bosni. Kako se kasnije širilo tursko carstvo, tako se širilo i područje franjevačke djelatnosti.

Teške prilike u kojima su se nalazili franjevci pod Turčinom nisu nimalo prijale književnom radu. Ipak oni ni u tim najcrnijim danima, uza svoj pastoralni rad među Hrvatima, nisu zapustili knjige. Oni su se tada pače jedini bavili knjigom na narodnom jeziku, nastojeći da i na taj način koriste svom narodu. Tako se već u 17. v. kod bosanskodalm. franjevaca ističu Bandulović, Divković, Matijević, Posilović, Papić, Ančić...

Još obilniji prilog hrvatskoj knjizi dadoše franjevci u 18. v. Karlovačkim mirom 1699 g. došla je sva Dalmacija pod mletačku vlast. U oslobođenim krajevima stadoše franjevci da vidaju rane 200-godišnjega ropstva. Franjevci ne samo da su u promijenjenim okolnostima postostručili pastoralni rad nego se sve više ogledaju i na peru, tako da je franjevačka književnost u potpunome cvatu. Premda je bilo mnogo nezgoda, neprilika sa štampavanjem knjiga — ta skoro su se sve knjige štampale u Mlecima i Budimu — ipak svaka knjiga doživljava više izdanja.

Naravno, franjevačka književnost je duhovnoga sadržaja, kao što je i njihov glavni rad bio duhovna pastva. Obilje molitvenika poplavi Bosnu, Dalmaciju i Hrvatsku. Duhovne pjesme Babića, Margitića, te ostalih književnika bile su najmilija zabava onovremenog naraštaja. Zaista Hrvatska književnost može se ponositi ovim skromnim, no vrlim širiteljima narodne prosvjete.

Život Fra Tome Babića

Uz Margitića, Šitovića... Babić je najznatniji Franj. književnik prve polovine 18 v. Rodio se oko 1680. na Velimu. Velim je sada opustošeno mjesto u župi Stankovcima (kod Benkovca u Dalmaciji). Već kao dijete došao je u samostan u Visovac. Na Visovcu je svršio osnovne i human. škole, te 28 lipnja 1701 obukao redovničke haljine i za godinu dana svršio novicijat. Filozofiju i teologiju učio je — po ondašnjem običaju — u Budimu. Povrativši se u domovinu, vršio je Fra Toma veoma ugledne službe u Provinciji. Bio je više puta gvardijan u Visovcu i u Kninu. Osim toga bio je definitor tada još zajedničke bosanske Provincije.[1] Od g. 1719—1729 bio je Babić župnik u Skradinu i ujedno vikar

[1] O. J. Jelenić, Bio-bibliografija Franjevaca Bosne Srebreničke I sv. (Zagreb 1929) str. 9—10; O. K. Balić, Kroz Marijin Perivoj (Šibenik 1931) str. 43.

skradinskih biskupa.[2] Umro je u Šibeniku 31 srpnja 1750, u 70 g. života.

Babićev knjiž. rad

Fra Toma Babić ide među najagilnije franjevce u I. pol. 18 vijeka uopće. On sa svim silama nastoji da koristi svom narodu i redov. zajednici. Obnavlja crkve, podiže oltare, gradi samostane... Sjeverni dio visovačkog samostana njegovo je djelo. Ta mnogostruka djelatnost nije ipak smetala ovom vrlom sinu sv. Franje da perom posluži svome narodu. Njegovo prvo djelo je *Prima Gramatice institutio* pro tyronibus illyricis accommodata... Venetiis 1712. Drugo je izdanje izašlo također u Mlecima 1745. Ali ono čim je Babić podigao u srcima svoga naroda monumentum aere perennius jest njegov *Cvit razlika mirisa duhovnoga*... Prvo je izdanje izašlo u Mlecima 1726, a posvećeno je g. Vincencu Zmaeloviću arcibiskupu Zadarskom. Cvit se dijeli u 2 dijela: »I. dio uzdrži Nauk krstjanski, s mnogim molitvam, i devocioni razlici i istumačenje istoga nauka korisno za svakoga etc. 2. Verši od mnogi(h) svetkovina priko godišta i druge pisme duhovne i bogoljubne na korist virnih.«

Cvit je doživio 7 izdanja: II. izd. (priredio sam Babić u Mlecima 1736; III. izd. u Mlecima 1759 (priredio ga Juraj Milošević); IV. izd. u Mlecima 1802 (priredio O. Josip Pivac); V. izd. štampao je Martekini u Dubrovniku 1829; VI. izd. u Zadru 1851 izdadoše braća Batara (priredio Josip Grubišić); VII. put izdao ga je Narodni list u Zadru 1898. Babić je drugo izdanje dosta preinačio. I kasniji izdavači su Babićev Cvit ponešto preinačivali. Velik broj izdanja pokazuje kako je Babićev Cvit omilio narodu, kako je postao na neki način narodnom svojinom. I danas je poznat narodu pod imenom *»Babuša«*.

Svoje djelo napisao je Fra Toma za župnikovanja u Skradinu, kako sam veli u Uvodu.[3] Sam naziv »Cvit« poka-

[2] O. S. Zlatović, Franovci države Presv. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji (Zagreb 1888) str. 179; cfr. i Cvit razlike mirisa duhovnoga (Mleci 1736), u uvodu »Bogoljubnom Štiocu«. Kod citiranja Babuše u ovome članku misli se uvijek II izdanje od g. 1736.

[3] Uvod »Bogoljubnom štiocu«.

zuje nam koji ima biti sadržaj i svrha Cvita. Taj naziv nedolazi tek kod Babića prvi put. Već su u talijanskoj književnosti poznati naslovi: »fiore« (cvijet), »giardino« (vrt), »tesoro« (blago), »convito« (gozba)...[4]

»Cvijetom« se nazivao onaj izbor najboljega iz djela starih, koji se pružao javnosti kao lijepa kitica cvijeća. Naši hrv. franjevci uzeli su riječ »cvijet« (fiore) iz tal. književnosti. Već u 17 v. P. Posilović štampa u Mlecima *Cviet od kriposti* (1647). Tim lijepim nazivom naziva i Babić svoju knjigu raznovrsnoga duhovnoga sadržaja. Babićev Cvit pisan je prozom i stihovima. Prvi dio pisan prozom sadrži sve blago kršć. nauke. Svaki kršćanin mogao je u toj knjizi naći jasno rastumače vjerske istine, pravila kršćanskog života, molitve za svako vrijeme... Drugo je izdanje ukrasio i slikama, koje vrlo živo djeluju.

Babićeve pjesme

Ipak Babića nije učinio popularnim prozni dio njegova Cvita. Babić je postao poznat, glasovit po svojim pjesmama. Pjesma je osobiti izraz narodne duše. Pjesmama se Babuša najviše približila narodu. U kratkom uvodu u svoje pjesme veli Fra Toma: »... Imadu znati ljudi mudri, i naučni da ove pisme iliti verse, nisam činio za nje, nego za dicu koja gube vrime zaludu neka se zabavljaju u stvari duhovni, pivajuć«.[5] Svojim pjesmama hoće, dakle, Babić da pruži zabavu onim najmlađima — »djeci«, tj. priprostome seljačkome svijetu. Ali ne zabavu radi zabave! On i u pjesmi hoće da bude učitelj svoga naroda.

Pjesme su podijeljene prema crkvenoj godini: Božićne pjesme, Uskrsne pjesme, Duhovske pjesme, Pjesme u čast Bl. Dj. Marije, Svetaca... Zatim (u drugom izdanju) slijede pjesme koje se mogu pjevati u svako vrijeme (treći dio!) U svemu 67 pjesama na 147 stranica (233—278 str.) Već se iz toga vidi sadržaj Babićevih pjesama. A o tome nam govore i naslovi pojedinih pjesama: Verši SS. Trojstva i jedinstva Božjega str. 264; Virovanje u verši str. 269; Dilo od vire str.

[4] Fr. de Sanctis, Storia della Letteratura Italiana, Vol. I (Milano 1936), p. 70.

[5] Babić, Cvit 233.

233; Dilo od ufanja str. 234... Svojim »veršima« slavi Babić Bl. Djevicu, Svece... potiče na dobro, odvraća od zla... Pjeva na pr. o Sedam smrtnih grijeha, o paklu, o smrti...

U ovim pjesmama nema visoke umjetničke vrijednosti. One se ne odlikuju neobičnim idejama, dotjeranom umjetničkom formom. Ali ja u tome i ne tražim knjiž. vrijednost Babićevih pjesama. Vrijednost Babićeve poezije stoji prije svega u tome što Fra Toma daje svome narodu ono što je narodu trebalo, i to načinom koji je narodu najrazumljiviji i najdraži.

Postanak Babićevih pjesama

Da shvatimo postanak Babićevih pjesama, moramo imati na umu da je Fra Toma hrvatski svećenik. Kao svećenik on je vrlo dobro poznvao staru našu pobožnu poeziju, produkt katoličkih svećenika. Bilo mu je dobro poznato sve knjiž. blago kat. crkve na hrvatskom jeziku. On je poznavao naše stare pisce glagoljske, bosanske, dalmatinske, dubrovačke, a onda latinske i talijanske književnosti. Sve ove književnosti dale su svoj udio u stvaranju Cvita. Fra Toma kao marljiva pčelica sabirao je sve što mu se činilo najljepše i sve to nosio u svoju knjigu. Ali kako se je Fra Toma služio svojim izvorima? Koliko je originalan? Posebno, koliko je Fra Tma Babić originalan u svojim pjesmama? — To je pitanje koje nas ovdje zanima.

S obzirom na postanak Babićevih pjesama vladala su u nauci dva mišljenja. Jedni su mislili da je sam Babić ispjevao sve pjesme u Cvitu. Drugi su tvrdili da se u Babuši nalaze pjesme raznih pjesnika.[6] Prvi je Prohaska upozorio da Fra Toma Babić nije originalan: On je skupljao, popravljao i predavao dalje« (Er samelte verbesserte und vermitelte).[7] Kao izvore Babićeve označuje Prohaska Bandulovića, Divkovića, rukopisne zbirke... Poslije Prohaske zanimali su se Babićevim pjesmama Fancev[8] i Balić.[9] Obojica nezavisno jedan od drugoga, upozoravaju da Babić nije originalan pjesnik, iznose paralele između Babića i drugih pjesnika, a u prvom redu između Babića i Margitića.

[6] Balić, o. c. str. 46 s.

[7] D. Prohaska, Das Kroatisch-Serbische Schriftum in Bosnien und der Herzegovina (Zagreb 1911) str. 133.

[8] O »Stjepanuši« Stipana Jajčanina. Nastavni Vjesnik 32 (1924) str. 44 i 108 s.

[9] Balić, o. c. str. 47 s.

Poredeći Babićeve pjesme sa suvremenim i sa starijim pjesmama našao sam i ja podosta sličnih misli, verasa, pjesama... Rezultate svoga proučavanja iznijeću detaljno u opširnoj radnji o Babiću, koja će — nadam se — doskora ugledati svijetlo. Ovdje iznosim neke paralele koje smatram najvažnijima.

Babićevi »Drugi verši od Božića« (str. 238) i »Treći verši na Božić« (str. 239—241) sadrže nekoliko verasa iz dviju najstarijih crkvenih pjesama: »Bog se rodi v' Vitliomi« (iz 14 v.) i »Proslavêmo Oca Boga« (iz 14 ili 15 v.), koje je štampao Strohal u svojoj zbirci.[10]

Gotovo cijela Babićeva pjesma »Verši Svetoga Stipana prvoga mučenika« (str. 241—243) slaže se sa Margitićevom pjesmom »Verši od svetoga Stipana«.[11] Malo je manja sličnost Babićeve »Verši na mlado lito i na ime Isusovo« (str. 244—246) i Margitićeve »Verši od imena Isusova« (str. 122—129).

Veliku sličnost pokazuju Babićevi »Verši od Muke Isusove« (247—257) i Divkovićev »Plač Blažene Divice Marije«.[12]

»Verše SS. Trojstva, i jedinstva Božjega« mislim da je ispjevao sam Babić prema »Symbolum sancti Athanasii«. To nam dokazuje jasnoća, glatkost stihova, ponavljanje... — oznaka Babićeva pjevanja. U prvome dijelu Cvita nalazi se i prijevod toga Simbola (str. 76—78). Babić ga je uzeo iz hrvatskih crkvenih knjiga.

Skoro sve stihove u pjesmi »Pozdrav Tila i krvi Isusove« (266—267) uzeo je Babić iz Margitićeve znatno dulje

[10] Zbirka starih hrvatskih crkvenih pjesama (Zagreb 1916) str. 7 s.

[11] Izpovid Karstjanska... Po Fra Stipanu Jajčaninu od Markovac (Mleci 1704) str. 163—172. U istoj se knjizi nalaze i ostale Margitićeve pjesme koje citiram.

[12] Ja sam se služio Divkovića knjižicom bez naslovne stranice, a po sadržaju odgovara opisu Kukuljevićevu (Bibliografija hrvatska, knj. I, Zagreb 1860—1863, str. 10 s.): Plač blažene divice Marije, Verši Abramove, verši sv. Kate... str. 1—29.

pjesme »Verši od Tiela i krvi Isusove« (130—136).

U Babićevoj pjesmi »Verši od uznesenja B. D. Marije« (278—281) nalazi se oko 30 verasa iz Margitićeve pjesme »Verši od uznešenja Blažene divice Marije na nebesa« (136—146). U spomenutoj Babićevoj pjesmi vidi Balić jak utjecaj Zlatne Legende (Legenda aurea iz 13 v. — napisao Jacobus de Varagine).

Velika je ovisnost Babića o Margitiću i u pjesmama: »Verši svetoga Ivana Krstitelja« (297—299), »Verši sv. Oca Franciska Patrijarke« (str. 305—307), »Verši sv. Klare Divice od Asiza« (str. 323—326) i Margitićevih: »Verši od sv. Ivana Krstitelja« (str. 147—154), »Verši od sv. Oca Franceška« (str. 155—162), »Verši od sv. Klare Divice reda svetoga Oca Franceška» (str. 173—184). Da je Babić doista uzeo ove pjesme od Margitića, dokazuje i ta okolnost što je Bábićev izvor bio pisan bosančicom. A Margitićeva Ispovid štampana je bosančicom.

Na str. 150 (pjesma »Verši od svetoga Ivana Krstitelja«) ima Margitić jedan veras: *Varlo* Boga proslaviše. Babić je taj veras pročitao krivo: *Parvo* Boga proslaviše. Fra Tomu je sigurno prevarila sličnost slova *p* i *v*, koja su u štampanoj bosančici veoma nalik jedno na drugo. U versu je »*parvo*« bez smisla!

Babićevi »Verši S. Katarine Divice i Mučenice« (316—323) imaju puno sličnosti s dugom dialošokm pjesmom Divkovića.[13] Prvih 80 stihova potpuno se slaže s pjesmom »Versi svete Katarine divice i mučenice« u Strohalovoj Zbirci (str. 41). Vjerojatno je opstojala kakova čakavska redakcija pjesme o sv. Katarini, koja je bila izvor Babićevoj pjesmi i pjesmi u Strohalovoj Zbirci. — O. Balić upozorio je kako Babićevi »Verši naravski« sasvim odgovaraju Barakovićevoj pjesmi »Prilike«.[14]

U prvom izdanju Cvita štampao je Babić Pismu od pakla (Kolikom je strašno pogledati... str. 302). Ali prirediujući II izdanje izostavio je spomenutu Pismu od pakla, a

[13] Život svete Katarine složen v versi slovima slovinskoga jezika oca Fra Matije Divkovića reda svetoga Franciska, a prinešen slovima latinskima u isti jezik od d. Antona Gladilića, v Bneci 1709.

[14] Stari pisci hrvatski XVII, str. 341—342.

mjesto nje preudesio je i uvrstio Šitovićevu »*Pismu od Pakla*«[15] pod naslovom »Pisma od pakla« (str. 362—369). Šitovićeva pjesma ima 1088 stihova u strofama po 4 stiha; Babićeva ima 546 stihova, a od toga 254 stiha uzeto je iz Šitovićeve pjesme. Obojica pjevaju o paklenom ognju, o paklenoj tamnosti, vječnosti prizivaju grešnike...

Opaža se i u drugoj Babićevoj pjesmi sličnost sa spomenutom Šitovićevom pjesmom. Naime, Babićevo »Dilo od skrušenja« (str. 237) pokazuje očitu sličnost sa Šitovićevim »Skrušenjem« (str. 64), samo što je Babićeva pjesma u 8-ercu, Šitovićeva u 10-ercu. Kako je Babićevo »Dilo od skrušenja« štampano i u I. izdanju Cvita od g. 1726 (str. 214), mogao je i Šitović Babićeve 8-erce pretočiti u 10-erce. No mogla su obojica imati i neki treći izvor, što je vjerojatnije.

Teško je ući u trag svim izvorima Babićevih pjesama. Možda se neće uopće nikada ili vrlo kasno ustanoviti koje su pjesme u Cvitu sasvim sigurno Babićeve. Ali opet možemo sa svom sigurnošću kazati da je većini pjesama u Cvitu Babić dao konačni oblik. Jasnoća, priprostitost, jednostavnost, češće ponavljanje, pravilnost stiha i čistoća jezika — to su karakteristike Babićeve poezije. Sudeći prema tim osebinama mogli bismo možda ustvrditi koje su pjesme Babićeve. Tako ja mislim da su Babićevi na pr. »Verši od Rozaria B. D. Marije«. (str. 284—295)...

Babićev jezik i stih

Babićev Cvit odlikuje se lijepim narodnim jezikom, snažnim izražajem. U svom Uvodu »Bogoljubnom Štiocu« tuži se Fra Toma kako je teško pisati hrvatskim jezikom, a latinskim slovima... Književni jezik i pravopis nije bio još ustaljen. Zato Babić piše onako kako se govori u njegovu rodnom mjestu — štokavski i nada se da će ga moći svak razumjeti. Njegov je jezik mnogo ljepši i čistiji nego jezik svjetovnih pisaca onoga vremena. Uzet je iz srca naroda dalmatinske Zagore koja je bila daleko od vanjsokga utjecaja.

[15] F. Lovro Šitović, Pisma od Pakla (U Mnetcih g. 1727).

I oblik svojih pjesama uzeo je Babić iz naroda. Sve Babićeve pjesme ispjevane su stihom kojim je narod i inače pjevao duhovne i svjetovne pjesme. Omiljela shema naših starih crkvenih pjesama bio je 8-erac. I Babićev najobičniji stih je 8-erac. Sve pjesme u II dijelu Cvita ispjevane su u osmercu. Ali Babić nije samo iz crkvene poezije znao za 8-erac... On je morao vrlo dobro poznavati pravila pravog narodnog stiha: o dužini i akcentu u stihu, o položaju enklitike. On nije naprosto preuzimao stihove već opstojećih pjesama, nego ih je ispravljao prema duhu narodnoga stiha. On ispravlja nepravilne stihove, ako ih je našao u pjesmi koju unosi u svoj Cvit. Na pr. u pjesmi Margitićevoj »Verši od svetoga Stipana« v. 75 i 76 glase: Stipan se šnjim prigovara — I svim pravo odgovara. Ti versi glase kod Babića: Stipan tu se prigovara — I svim pravo odgovara. »Verši svetoga Stipana prvoga mučenika« v. 81 i 82).

Uz 8-erac upotrebljava Babić i 10-erac u nekoliko pjesama. U Cvitu ima 11--deseteračkih pjesama. I 10-erac je obični stih junačkih narodnih pjesama. A naš *Fra Toma Babić prvi uvodi taj stih junačkih pjesama u umjetnu poeziju* (g. 1726).[16] Godinu dana kasnije ispjevao je Šitović u 10-ercu veliki spjev Pisma od pakla. Ugledajući se na Babića i Šitovića zapjevaće desetercem Grabovac, te starac Milovan u svom Razgovoru ugodnom. — U staroj crkvenoj književnosti nije Babić našao deseteračkih pjesama. Zato je veoma vjerojatno da je on sam ispjevao ili prepjevao veći dio od onih 11 deseteračkih pjesama u III dijelu Cvita. U ovim deseteračkim pjesmama vidimo način pjevanja, mnoge izražaje, stihove... koji nas sjećaju narodne pjesme. To su osobito počeci i završeci tih pjesama. Tako »Pisma od tašte slave« (str. 369—370) počinje: »Pivaj, druže, da te gora čuje, — Gora, druže, i ko njom putuje«... »Pisma od smrti« (str. 372) završuje: »Od nas pisma, a od Boga zdravlje, — Čistoj duši vičnje uživanje«. Karakterističan je početak u »Pisma na Božić« (str. 373): »O družino, braćo nerođena, — Je l' tko čuo takoga vrimena« itd. Dakako, nije Babić mogao tražiti kod naroda sadržaj samih pjesama. Sve ove deseteračke pjesme naziva Babić drukčije nego je nazvao pjesme u II dijelu Cvita. Dok mnoge pjesme II dijela u naslovu nose stari naziv — vjerojatno naziv Babićevih izvora! — »Verši«, u III dijelu stavlja Babić u narodnom duhu svakom deseteračkom spjevu naslov »Pisma«.

[16] Istina, ima i P. Hektorović nekoliko deseteraca:

Majka mu je lipo ime dila,..
ljuba mu je zlatom venčac vila..
Lipo ti je, brajo, pogledati,...

Ali to su versi narodne pjesme, koju pjevaju Nikola i Paskoj (Ribanje i ribarsko prigovaranje. Stari pisci hrvatski VI, str. 9).

U III dijelu Cvita nalaze se također 3 pjesme koje Babić naziva »Poskočica«. To je »Pisma na Božić Popivka Poskočica«, str. 375 (Koje čudo bi današnje, spomenimo se: spomenimo se«. Druge su dvije: »Od Uskrsa pisma. Poskočica« (str. 376—377) i »Pisma poskočka od Gospe« (str. 377—378«). Ove 3 pjesme određene su za pjevanje, što im i sam naslov pokazuje (popivka, poskočica, poskočka: da se izrazi veselje i radost, pjeva se i skače!). Ispjevane su po uzoru narodnih pjesama, koje su se pjevale u kolu. Zapravo su to osmeračke pjesme, kojima je dodan iza svakoga versa muzički (ne pjesnički!) refren od 5 slogova: 8 + 5. Karakteristično je i to da su u Babića samo 3 poskočice: za dvije najveselije svetkovine (Božić i Uskrs) i u čast Mariji, koja je »Uzrok naše radosti«!

Iz svega se ovoga vidi kako se Babić veoma približio narodu: uzeo je od naroda čisti štokavski (ikavski) jezik, narodni stih, narodnu dikciju. U svome Cvitu sabrao je Babić sve blago kršćanse nauke u krasnom ruhu čistog jezika, izražaja i stiha. Zato je Cvit veoma omilio narodu, što dokazuju i brojna izdanja Cvita. Najbolji historik franj. Dalmacije tvrdi da bi mučno »našao obitol, koja je imala štioca, a da nije uz Kačića pismaricu imala i knjigu Ot. Tome«.[17] Kao što je Kačić svojim razgovorom dizao narodu ponos nad junačkim djelima pređa i budio narodnu svijest; tako je Babić svojim Cvitom čuvao u srcima vjernika vjeru otaca i poticao kršćane na bolji i kreposniji život. Kroz 200 godina Cvit Fra Tomin širio je u narodu ugodni duhovni

[17] Zlatović, o. c. str. 292.

miris, napajao dušu našega naroda mirisom dobra i kreposna života. Narod je rado čitao Cvit, pjevao Babićeve pjesme. Fra Tomine pjesme čujemo danas i iz usta nepismenoga dalmatinskoga naroda.

Utjecaj Babićevih pjesama

Sabirač hrvatskih narodnih pobožnih pjesama J. Lahner, u uvodu jednoj od svoje 3 zbirke, ustvrdio je da je hrvatski narod i sam »bez škole i školovanih ljudi kroz duga stoljeća stvarao i stvorio silno mnoštvo različitih pjesama«.[18] Ocjenjujući Lahnerove »Hrvatske narodne pobožne pjesme«, upozorava ispravno R. Strohal gdje je izvor našoj narodnoj pobožnoj poeziji. U staro vrijeme — tvrdi Strohal — jedina škola za naš narod bila je crkva, župski dom i samostan. Svećenici i redovnici, da uzveličaju crkvene čine i službu Božju, da narodu dadu duhovnu zabavu, priređivali bi čitav niz pobožnih pjesama, crkvenih prikazanja, legenda. Svećenici su narodu čitali, prikazivali, pjevali. Narod je njihove književne plodove zavolio i smatrao svojom narodnom svojinom, te ih je širio i mjenjao; po uzoru umjetnih pjesama svojih svećenika *stvarao* je i sam svoje pobožne pjesme. Iz ovoga rada naših starih hrvatskih svećenika i redovnika — veli Štrohal — bar u jezgri potječu narodne pobožne pjesme, koje je pribrao Lahner i koje su nakon različnih promjena dobile oblik kakov sada imadu.[19] — Ja se, u glavnom, slažem s mišljenjem Strohalovim o postanku pobožnih narodnih pjesama. Izgleda mi ipak vrlo nevjerojatna pretpostavka da je sam narod *»stvarao«* pobožne pjesme!

Krugu ovih svećenika i redovnika koje Strohal drži auktorima mnogih pobožnih pjesama ja pribrajam i našega Fra Tomu. Već je Fra Lujo Plepel, sabirač dalmatinskih pobožnih pjesama, upozorio kako je tolikim pjesmama u njegovoj Zbirci izvor u starijoj duhov. književnosti.[20] Ali

[18] J. Lahner, Hrvatske narodne pobožne pjesme (Zagreb 1926) str. 3. — Druge su dvije njegove zbirke: Od Isusa i Marije (Zagreb 1928) i Od Svetaca Božjih (Zagreb 1931). Sve tri izdalo društvo sv. Jeronima.

[19] Nastavni Vjesnik XXXVII, str. 121 s. — Cfr. i Uvod njegove Zbirke starih hrvatskih crkvenih pjesama, str. 4 s.

[20] Dalmatinske narodne pobožne pjesme i legende. Sabrao Fra Lujo Plepel (Šibenik 1930) str. 3 s.

Plepel ne označuje kojim je njegovim pjesmama izvor u toj staroj književnosti. Ocjenjujući njegovu Zbirku piše Hrvatska Straža kako u toj Zbirci »ima sva sila šepavih stihova, napola izrečenih slika, necjelovitih početaka i prenaglih završetaka. Katkada se vidi očito, da su to odlomci i ruševine motiva koji su morali da imadu negdje savršeniji oblik«.[21]

Mnogima od ovih odlomaka, ruševina motiva naći ćemo savršeniji oblik uprav u Babuši. U Plepelovoj Zbirci nalazimo ne samo porušene Babićeve motive, napola izrečene Babićeve slike, nego i oblik pjesme, stih pjesmica — molitvica upućuje nas na svoj izvor — Babušu. O tome se možemo lako uvjeriti, ako samo poredimo Babićeve pjesme i pjesmice u Plepelovoj Zbirci. I u drugim zbirkama pobožnih narodnih pjesama nalazimo sličnosti s Babićem, ali daleko manje nego u Plepelovoj Zbirci. U spomenutoj opširnijoj radnji o Babiću navodim sve paralele između Babićevih pjesama i pobožnih narodnih pjesama kojima je Babuša izvor, a do kojih sam ja mogao doći. Ovdje ću spomenuti samo važnije i karakterističnije.

Božićne pjesme Babićeve nisu, izgleda, ostavile mnogo tragova u narodu. Narod u Dalmaciji radije pjeva staru pjesmu »U se vrime«, Kneževićevu »Veseli se Majko Božja . . .«, negoli Babićeve božićne pjesme. Tek za 5—6 verasa iz Babićevih božićnih pjesama mogao bih navesti sličnost s pobožnim narodnim pjesmama.

Narod je najviše pjevao Babićevu Muku ili Plač. Dalmatinski narod misli da je grijeh u korizmeno vrijeme pjevati što drugo osim Plača. Pjevajući često u korizmeno vrijeme Muku, narod je zapamtio mnoge verse te ih unio u druge pjesme, gdje su koji put bez smisla ili ih opet pjeva kao posebnu pjesmu.

U Plepelovim pjesmama: 28, 32, 33, 34, 35, 37 (str. 22—35) nalazimo veoma mnogo misli, izražaja i potpunih stihova, koji nas sjećaju Babićeve Muke. Nekoliko verasa iz Babićeve pjesme »Verši od uzašastja Gospodinova ili križa«

[21] Hrvatska Straža III (1931), br. 22 (28—I—1931). Narodne pobožne pjesme (prigodom izdanja Plepelove zbirke) str. 4.

(str. 360—261: v. 79—82) nalazi se u Lahnera[22] i kod Vuka.[23] — Nekoliko verasa iz Babićevih »Verši od Tila Isusova« (str. 365—366: v. 1, 2, 41, 42) susrećemo kod Plepela (50: str. 43—44).

Plepel u svojoj Zbirci ima više pjesmica »o svetoj nedilji«. U tim Plepelovim pjesmicama dolazi dosta verasa, koji nas sjećaju Babićevih »Verši nediljni« (str. 267—269). Dosta je samo usporediti spomenutu Babićevu pjesmu i Plepelove 89, 90 (str. 82—83). Nego među »Pjesme o svetoj nedilji«, pod br. 88 (str. 82), uvrstio je Plepel i pjesmicu koja sasvim odgovara Babićevoj pjesmi »Zapovidi Božije u verši (str. 269). Donosim obje pjesme u cijelosti, jer nam lijepo pokazuju kako je narodni pjevač uzimao i prisvajao umjetne pjesme:

Babić:	Plepel:
1. Svrhu svega Boga ljubi, Tvoje duše ne izgubi.	v. 1. U nedilju ti ne tezi
2. Ne kuni se Bogom, brate, Srdžba Božja priđe na te.	2. Boga moli a ne lezi.
3. U nedilju ti ne teži, Boga moli a ne leži.	3. Bog je reka ne ubiti,
4. Roditelje poštovati, A nikoga ne psovati.	4. Već iskrnjeg svog ljubiti.
5. Bog je reka ne ubiti, Iskrnjega neg ljubiti.	5. A bez griha dostojnoga...
6. Neodskvrni tila svoga Bez zakona, boj se Boga.	6. Brez zakona, boj se Boga.
7. Grih se, brate,. znaš ne prašća Gdi se tuđe ne povraća.	7. A ti svidok pravo reci,.
8. Ki je svidok pravo reci, krivine se svak odreci.	8. Sve krivine ti odreci.

[22] Od Isusa i Marije (24. Isus ide na nebesa, str. 29; 25. Bog se diže na nebesa, str. 30).

[23] Srpske narodne pjesme V sv. (drž. izd. 1898 u Biogradu) str. 173.

9. Tudje žene ne poželi, Svemogući Bog to veli.	9. Ako l misliš spašen biti, Nemoj tuđeg poželiti.
10. Ako misliš spasen biti, Nemoj tuđa ti želiti. Amen.	Blagog dana kog se rodiš I šudara kog se krstiš Milog mlika kog se dojiš...

Ovdje se narodni pjevač odao. Veras 5 i 6 Plepelove pjesme naprosto ne razumijemo. Tu je narod slabo shvatio, ako je uopće i shvatio, inače jasne Babićeve stihove. Posljednja 3 versa Plepelove pjesme dodana su bez ikakova smisla Babićevim versima.

U Plepelovoj Zbirci ima jedna vrlo lijepa molitvica u čast B. D. Marije: O, zorice uzorita (18: str. 15) Plepelovoj pjesmici veoma je slična ona koju je objavio Banović: O studenče vode žive...[24] Slične verse susrećemo u Babićevoj pjesmi »Verši od Začetja B. D. Marije«, koje je Babić uzeo iz Margitićeve »Verši od uznesenja Blažene Divice Marije na nebesa« zamjenivši, među ostalim, riječ »čistoće« sa »Začeće«. Veoma je vjerojatno Banovićevo mišljenje da su spomenute molitvice ušle u narod iz Margitića preko Babuše.[25] — Plepelova »Gospina smrt i uznesenje na nebesa (68: str. 59—60) zapravo je skraćena Babićeva pjesma »Verši od uznešenja B. D. Marije«. O tome se može svak lako uvjeriti, ako samo pročita obje pjesme.

U spomenutoj radnji o Babiću donijeću jednu pobožnu narodnu pjesmu (iz Promine) O uznesenju Marijinu koja do sada nije nigdje štampana. Pjesmu sam dobio od moga bivšeg učitelja Mp. O. S. Petrova. I tu je pjesmu o. Plepel bio spremio za svoju Zbirku, ali ju je po savjetu O. Petrova izostavio i njemu poklonio. Razlog zašto je O. Petrov svjetovao da se pjesma izostavi iz Zbirke jest činjenica da je to Babićeva pjesma! To su Babićevi »Verši od uznesenja B. D. Marije« — uz neznatne varijacije.

O. Petrov upozorio me je još na jednu pjesmu koja je bez velikih promjena iz Babićeva Cvita ušla u narod. To je pjesma »Blagoslov puka«, koju je Don Krsto Stošić ob-

[24] S. Banović, Prosjačke molitvice iz Drvenika. Zbornik za narodni život i običaje XXVI (1926), str. 183.

[25] Obzor (1932) br. 110, str. 2.

javio u Hrvatskoj Prosvijeti.[26] Stošić veli za tu pjesmu da je »pjeva muško i žensko na Veliki Petak u Primoštenu, iza noćne procesije pred Propelom koje drži župnik kod Božjeg groba, kojim na koncu daje blagoslov«.[27] Ta Stošićeva pjesma sasvim odgovara Babićevoj »Blagoslov puka« (str. 354—356). Sadržaj je pjesme blagoslov kako ga običavaju podjeljivati korizmeni propovjednici u Dalmaciji opraštajući se s narodom.

Plepel u svojoj Zbirci ima 3 pjesmice koje počinju: Kijabete Božji (70: str. 63; 71: str. 63—64; 72: str. 64—65). Sam Plepel veli da je riječ Kijabet nastala od prvih dviju riječi Ps. 90: Qvi habitat. »U pjesmi je — kaže on — Dosta uzeto iz toga Psalma« (str. 92). I u drugim zbirkama ima sličnih pjesmica. U rukopisnoj Zbirci O. Petrova nalazi se pjesmica iz Lišana koja počinje: Kaljabitovac sveti,... a govori se u vrijeme grmljavine, nevremena...

Od spomenutih pjesmica — molitvica ponešto se udaljuje pjesma koju je na poluotoku Pelješcu zabilježio N. Subotić: »Kiabito sveto — Po Bogu začeto...«[28] Subotićevoj pjesmi slična je Vukova 232. Molitva prečiste Gospođe.[29] Vukova i Subotićeva pjesma po sadržaju ne sjećaju nas Psalma 90. Ipak su sve ove narodne pobožne pjesme postale pod utjecajem spomenutoga Psalma. U tomu je velik udio imala Babuša. U I. dijelu Cvita (str. 45) nalaze se »pisme i molbe koje se govore u svakom strahu od vražijega napastovanja, i svake sablazni sotonske, u svako doba, i na svakom mistu mogu se govoriti«. Na prvom je mjestu »Pisma Davidova Qui habitat 90«. Zatim slijedi hrvatski tekst toga Psalma (str. 45). Prijevod, uz neznatne ispravke, sasvim odgovara Divkovićevu prijevodu.[30] U Divkovića nema latinskog naslova »Qu habitat«.

[26] Pučke pjesme u korizmene petke. Hrvatska Prosvjeta XVI (1929) str. 94—95.

[27] O. c. str. 94.

[28] Narodne pjesme sa poluotoka Pelješca u Dalmaciji. A. Pobožne pjesme. Skupio Nedjeljko Subotić. Vedre Hrvatske Duše, almanah (Zagreb 1922), str. 18—20.

[29] Srpske narodne pjesme V sv., str. 171.

[30] Divković, Nauk Karstijanski (Mnecie 1738) str. 254—256.

Poredimo li one spomenute Plepelove pjesmice te onu O. Petrova s tekstom Psalma, nalazimo dosta sličnosti, koje nesumljivo pokazuju gdje je izvor ovim pjesmicama. Navešću samo početak Psalma i Plepelovih pjesama.

Pisma Davidova	Plepel (70: str. 63)
Qui habitat 90	v. 1. Kijabete Božji,
1. Koji *pribiva u pomoći* privisokoga	2. Koji bivaš i *pribivaš*
U zaštitenju *Boga* nebeskoga	3. Uz *pomoći* dragog *Boga*...
pribivati će	(71: str. 63)
	v. 1. Kijabete Božji,
	2. Koji *kivaš i pribivaš*
	3. *Uz pomoći Boga* moga...

Zanimljiva je pojava kako je narod od latinskih riječi Qui habitat učinio imenicu: Kijabet, Kaljàbitovac, Kijabito, Kijaveto...

Subotić u bilješci upozorava da se Ps. 90 moli pred Svetohraništem na povečernji, pa Kiabito znači Svetohranište ili Presv. Tijelo.[31] Tome tumačenju odgovaraju i riječi u njegovoj pjesmici gdje Gospa moli Arkanđela: »Donesi mi ključe zlatne — Od svetoga Kiabita«... Gdje Kiabito znači »Svetohranište«, dok se u riječima: Po Boga začeto, po Svetom Trojstvu,.. podrazumjeva Presv. Tijelo tj. Isus u Svetohraništu.

Ove nam pobožne pjesmice lijepo tumače postanak pobožnih narodnih pjesama uopće. Psihički proces ja ovako zamišljam: Ps. 90 svakako se veoma često molio, kako to i sam Babić u naslovu ističe. Neko bi (stariji čovjek ili dijete iz »škole« koju je učilo kod župnika) čitao Babušu. On čita sve redom pa i riječi: Qvi habitat. Izgovara te riječi kako umije bolje (Kijabeta, Kiabata, Kaljabito...). Slušači, većinom nepismeni ljudi i žene, čuvši te nerazumljive riječi, daju im u svojoj mašti jezični oblik i tome obliku podmeću značenje nekog Sveca ili samoga Isusa. To onda ide od usta do usta, miješa se sa mislima Psalma, kontaminira se

[31] Subotić, o. c. str. 18.

s drugim pjesmama i širi se u narodu. Opazivši narod da se Psalam 90 moli pred Svetohraništem zaključio je onda da je Kijabet... sam Isus. — Kako je Babuša najraširenija pobožna knjiga u kojoj se nalazi prijevod Psalma 90, možemo zaključiti da je u njoj praizvor svih gore navedenih narodnih pjesama!

U pobožnoj poeziji našli bismo sigurno još mnogo srokova, stihova, motiva s kojima se susrećemo i u Babićevu Cvitu. Ovdje ću spomenuti samo još dva zanimljiva primjera. Lahnerova pjesma o sv. Katarini »Katu prose kralji, bani« (iz Moslovine — Hrvatska) završuje stihovima: U sunce je obučena, — A u mjesec odjevena. — Na glavi joj zlatna kruna — Milosti je Božje puna.[32] Ovdje kao da je narodni pjevač na svetu Katarinu primjenio Babićeve verse o B. D. Mariji iz pjesme »Verši od uznesenja B. D. Marije« (v. 207—210). — Sam Babić nije štampao nijedne pjesme o sv. Roku. Tek u Pivčevu izdanju od g. 1802 nalazimo na koncu III. dijela Cvita kratku pjesmu »Sv. Roku« koja je štampana i u svim kasnijim izdanjima.[33] Toj je pjesmi veoma slična Plepelova narodna pjesma »Sv. Roku« (str. 68), a donekle i »Pisma od sv. Roka« koju je izdao Žganec.[34]

Zaključak

Govoreći o Babićevu utjecaju vidjesmo kako najviše paralela nalazimo između Babuše i Plepelove Zbirke pobožnih narodnih pjesama. Pri tome moramo imati na pameti kako se jedan dio Plepelovih narodnih pobožnih pjesama često razlikuje od pobožnih pjesama u drugim zbirkama. To su tipične Dalmatinske pobožne pjesme u kojima nalazimo vrlo malo ili nimalo... nedogmatskih elemenata. Na pr. u nekim Lahnerovim pjesmama nedjelja je postala Svetica, dok su Plepelove pjesme o sv. Nedjelji ponajviše dogmatski ispravne. Uprav ovim tipičnim dalmat. pobožnim narod-

[32] U zbirci Od Svetaca Božjih, str. 38.

[33] Istu pjesmu ima i Matija Čulić, Pisme duhovne različne (Mleci 1805), str. 147.

[34] Dr Vinko Žganec, Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja; II sv. Crkvene (Zagreb 1925) str. 148. Zbornik Jugoslavenskih pučkih popjevaka I knjiga. Izdaje Jugoslav. Akademija.

nim pjesmama u Plepelovoj Zbirci izvor je pobožna crkvena poezija franj. pisaca 17 i 18 v., a u prvom redu Cvit Fra Tome Babića. Ta činjenica pokazuje nam granice gdje se osobito širilo onih 7 izdnja Babićeve knjige, gdje se najviše čitala Babuša te gdje se najjače osjećao miris Cvita. A sama činjenica da je Babićev Cvit doživio tako mnogo izdanja, da su tolike njegove pjesme postale narodnima, pokazuje kako se u Dalmaciji i susjednim zemljama rado čitao Babićev Cvit, kao su se rado pjevale njegove pjesme. Uz Kačićev Razgovor Babuša je bila najčitanija knjiga u Dalmaciji. Cvit Fra Tome Babića, koji je ispaćenom narodu pružao pouku i utjehu, značio je veoma mnogo za hrvat. narod u Dalmaciji. Svakako, kao učitelj naroda, kao preteča Grabovčev i Kačićev, kao onaj koji je prvi zapjevao u narodnom desetercu Fra Toma Babić mora zauzeti jedno od najodličnijih mjesta u starijoj hrvatsko-srpskoj književnoj povijesti.

O. Leonard Bajić

Socijalno značenje privatnog vlasništva

RÉSUMÉ. — *L' importance sociale de la propriété privée.* — Les idées libérales de la révolution française, sous prétexte des droits d' homme, ont coupé le lien entre Dieu et l' homme, et ainsi donné une nouvelle viguer à l' individualisme égoiste de l' homme. — Cet individualisme athé a nié la nature sociale de l' homme et le caractère social de la propriété privée. — La conséquence de cela a été la division des hommes en capitalistes injustes et en une masse d' hommes sans protection. — La crise économique pèse sur le monde entier, menacé par la révolution sociale. — L' ordre social et économique peuvent être fondés seulement par la doctrine évangélique codifiée dans les encicliques sociales »Rerum Novarum« et »Quadragesimo anno«. — La propriété privée, après avoir satisfait à tous les besoins du propriétaire, doit être utilisée par celui-ci pour le bien social. — 'Elle trouvera une grande protection dans l' accomplissement de ses devoirs sociaux. — La justice et la charité exercées dans l' esprit chrétien peuvent résoudre la crise économique et donner la base à l' ordre social.

Čovjek je razumno biće, i po svojoj naravi pripada ljudskomu društvu. Bez njega mu nema vrijedna života. Socijalne su i čovječje ideje. Priljepčive su. Vješto izrečene u zgodno doba znadu se nametnuti i zatalasati čivatim čovječanstvom.

Sjetimo se, na primjer iz novije svjetske povijesti, utjecaja, kojim je pri koncu rata odjeknulo četrnaest Wilsonovih točaka. No, rijetko su se koje čovječje ideje tako duboko urezale u život modernog čovječanstva kao one koje je u svijet iznijela francuska revolucija. Na njezinim tobožnjim idealima počiva slobodarska misao današnjeg čovjeka i javni poredak društvenog i državnog života. Krilatice »sloboda i jednakost« duša su i srce našega vijeka.

Idejno slobodarstvo lakoumno je otkopčalo u čovjeku sve obveze prema društvenom organizmu. Tim je u živac dirnuto ljudsko društvo, koje, rastrojeno egoističnim individualizmom, dovelo je u krizu istoga čovjeka, njegov obiteljski mir i blagostanje, njegovu kulturu i civilizaciju. Obzirom na tu destruktivnu snagu moderne slobodarske ideologije sjetimo se Velikog rata i kritičnog svjetskog stanja uoči nedavne čeho-slovačke nacionalne krize. Pod prijetnjom, dakle, vlastite smrti ne smije čovjek iskočiti iz svoga naravnog stanja ljudske zajednice. Bog je namjerno ljude stavio u društveni organizam, da se međusobno pomažu oko svog vlastitog napretka. Ako čovjek neće socijalnog života i međusobne pomoći svojom dobrom voljom, tada će ga zakvačiti gruba sila absolutizma u formi državnog komunizma ili totalitarizma, gdje mu strada politička ličnost, sloboda i tolika ostala naravna prava. Narav ne pozna šale. Valja joj se pokoravati ili na svoju štetu ili na svoju korist.

Što, onda, moramo držati o načelima bezbožnog liberalizma, što je francuska revolucija nametnula svijetu kao novog mesiju? Sudimo ga po njegovim plodovima. Iz njih vidimo da je današnji čovjek čovjeku vuk. Država državi, a narod narodu su neprijatelji. A kako je Bog lijepo u svijetu odredio položaj čovjeka i društva: čovjek je srce društva, on je životna stanica čovječjeg pčelinjaka; čovjek kao pojedinac svom je svojom naravi upućen na ljudsko društvo, te mu, radi vlastitoga dobra, mora biti urednim, altruističnim članom.

Čovjek je po svojoj naravi, i *individualan* i *socijalan*. Skrajnosti individualizma i socijalizma sjeku i obaraju čovjeka i ljudsko društvo. Kršćanska misao postavlja čovjeka i društvenu zajednicu na svoje pravo mjesto, u redu i planu, kako to traži njihova narav. Revolucionarna sloboda, istrgnuvši čovjeka iz Božjega naručja, ujedno je iščupala njegovu naravnu dušu. Kad ga je proglasila absolutnim bićem, i njegov »ja« autonomnim prema svemu i svakomu, zanijekala je socijalnu narav čovjeka. Tako ogoljen čovjek je postao sličan operušanom Platonovu pijetlu. Materijalno ga je dobro ogolila ekonomska liberalna škola, koja je podijelila čovječanstvo na dva tabora: u jednomu su sebični kapitalisti, a u drugomu je golema masa siromaha. Ta je škola individualnu i neograničenu slobodu prenijela na gospodarstvo i zadojila mogućnike i njihove štitnike načelom, da je za svijet najbolje, ako svak slobodno i individualno stiče

i uživa, a narav će se sama pobrinuti, da ekonomska ravnoteža ostane u čovječjem društvu: *laissez faire, laissez passer!* Neka svak živi i radi kako hoće!

Obnova u ljudskom društvu među prvim pitanjima traži reformu u gospodarskom životu. Tu je na prvom mjestu pitanje *privatnog vlasništva.* Dok o njemu bude vladala slobodarska nauka liberalnog individualizma, svijet će uvijek biti pred strahom socijalne revolucije. Ako pak vlasništvu povratimo naravni i kršćanski pojam, i priznamo njegov *socijalni* karakter, tada smo na pravom putu društvenog ozdravljenja.

Socijalni izvor privatnog vlasništva

Privatno vlasništvo možemo promatrati u vezi s Bogom, s ljudskim društvom i sa samim njegovim gospodarom. Ne smijemo materijalni posjed apstrahirati od njegovoga prvotnog i absolutnog vlasnika i stvoritelja, Boga, jer, bez Boga, ne možemo upoznati u kojim je ono odnosima prema onomu koji ga na zemlji uživa. Iako je narav zemaljskog imanja mrtva, kroza nju govore usta Onoga koji ga je stvorio na službu čovjeku. Pod ovim vidom nijedno zemaljsko dobro po svojoj naravi, u kojoj se odrazuje nakana Božja u stvaranju materijalnih dobara, ne ovlašćuje bilo kojega određenoga čovjeka, da uprav on mora imati to i baš to zemaljsko dobro. Rad ili koji drugi naravni uvjet ovlastit će pojedince da prisvoje ovo ili ono prirodno dobro; ali prije tih uslova posjedovanja sva stvorena materijalna dobra namijenjena su svemu čovječanstvu, da se ono njima služi. Narav nije maćeha koja bi pred pastorčadi povlašćivala svoju vlastitu djecu. Ona je svačija majka te hoće da se svi ljudi, više manje podjednako, prema individualnim potrebama, služe njezinim plodovima i darovima. Time je socijalni značaj kao prvenstveni pečat od same naravi utisnut svim materijalnim dobrima. Čovječanstvu, kao ljudskoj zajednici u prvom redu namjenjena su zemaljska dobra. Zato, uopće govoreći, svi ljudi imaju u prirodi od čega bi svojim radom pristojno živjeli. I da je do same naravi, zajedničko uživanje vremenskih dobara bilo bi donekle prirodno. U tome je razlog, zašto katolička Crkva, dok zabacuje revolucionarni komunizam, nije osudila zajedničko vlasništvo. Pače, u organizacijama svojih Redovničkih udruženja Crkva pokazuje svemu svijetu, da, uz neke posebne preduvjete ,mogu ljudi odreći se privatnog vlasništva, a vremenskim potrebama proviđati iz organizirane zajednice dobara.

Kad narav, ili bolje rekavši, njezin Stvorac, Bog, ustupa pojedinim ljudima djelove zemaljskog bogatstva, koje time prelazi u privatno vlasništvo pojedinaca, time narav ide u susret pojedincima, njihovom društvu i općem dobru svega čovječanstva. Dajući ona priliku pojedincima da svojom inicijativom i aktivnošću proviđaju svoje individualne potrebe olakšaje posao njihove osobne sreće i napretka. Ali, jer narav mora voditi računa i o ostalim ljudima i o općem dobru sve ljudske zajednice, dok dozvoljava privatno vlasništvo, time se u njemu ne odriče svog socijalnog dijela, jer joj je na srcu zajednica i opće dobro. Ona nipošto ne dozvoljava da se privatna svojina izrodi u kapitalistički egoizam, jer zemaljska su dobra prvenstveno za potrebe svih ljudi, dok privatnik mora imati titul s kojim će steći posjed, ali i tada uz uvjet da koristi ne samo njemu, nego i ostalim ljudima.

Ljudsko društvo ne samo da priznaje svojim članovima pravo na vlastiti posjed, nego pojedinci dolaze do privatnog vlasništva uz pomoć društva. Ili u sticanju, ili u proizvodnji plodova, ili u njihovu čuvanju — imetak redovno dolazi uz suradnju naših bližnjih. Da čovjek ostvari planove u sticanju i povećanju svoga vlasništva, valja mu, pošto poto, ući u ljudsko društvo, te ovim ili onim načinom potražiti ljudsku pomoć. Konservativni seljak na svoju ali i moderni veleindustrijalac na svoju ruku moraju zatražiti saradnju drugih ljudi, da bi imali koristi iz svoga vlasništva. A svakomu je jasno, da moderna industrija potrebuje kapitala, inteligencije i radne ruke. Tako vlasništvo *ujedinjuje* ljude. Zajedničkim silama dolazimo do privatne imovine. Ne samo da nerad osiromašuje čovjeka, nego privatno vlasništvo propada, ako nema dovoljno socijalne suradnje i društvene zaštite.

Socijalna misija privatnog vlasništva

Kako nam razmišljanje o čovječjoj naravi i o prirodi materijalnog imanja očituje socijalni karakter privatnog vlasništva u njegovom sticanju, tako i uporaba privatne svojine ima svoje posebne socijalne obveze.

Svratimo na to pažnju. Egoistično uživanje privatne imovine od strane njegovih gospodara omrazilo je vlasništvo u očima siromašnih slojeva. Ova se je mržnja među proletercima i kapitalistima dotle razvila, da su prvi imovinu proglasili »krađom«.

I radi bogataša koji se luksuzno služe svojim imanjem, i zbog komunističke mržnje na privatno vlasništvo, mi ćemo u imanju razlikovati onaj dio koji je potreban za pristojno i dolično življenje i onaj koji sačinjava tako zvano bogatstvo, pod kojim mislimo na sve ono, bez čega se u privatnom i obiteljskom životu dade posve lijepo i udobno živjeti.

Vratimo se Božjoj naravi. Koliko god je naravno da uživamo vlastiti posjed u onoj mjeri u kojoj nam je on potreban, toliko opet nije naravno, da se tako zvanim pretičkom svojine razmećemo bez obzira na svoga bližnjega i na ljudsko društvo. Narav nikoga ne ovlašćuje da živi egoistično, nesocijalno. Ne može i neće narav da ikoga na kapitalističku obogaćuje. Ona trpi, kad njezina djeca ekonomski oskudijevaju i stradaju. Narav traži neku ravnotežu u posjedu i materijalnom blagostanju. Ako se čini da ona nekima pogoduje a da je drugima škrtija, ona ipak traži da to ispravi zakonom čovječje pravde i ljubavi. Svuda neka je izvjesna, relativna, naravna jednakost! Zato sv. Ambrozij svako bogatstvo smatra kao nešto *tuđega* čovjeku, jer mu je *izvan* naravnog reda (*Alienae nobis divitiae sunt, quia praeter naturam sunt* — In Luc., l. 7). Stoga su kapitalistička nepravedna bogatstva posebne vrste krađa naravi, koja traži da se imanjem služimo na korist svoga bližnjega i ostale društvene zajednice. Kako s jedne strane prirodna, bitna jednakost među svim ljudima, tako s druge individualna fizička, intelektualna i moralna nejednakost sile čovjeka na zajednički, društveni život. Isto tako i relativna nejednakost u imanju nameće čovjeku socijalnu dužnost da među ljudima vlada i poneka jednakost u uživanju zemaljskih dobara. Kako su sporedne, a i potrebne u neku ruku individualne nejednakosti među ljudima, nužno se te nejednakosti očituju i u privatnom vlasništvu, ali, uza sve to, neko harmonijsko materijalno blagostanje traži sama narav i ljudsko dostojanstvo. Nije čovjek radi vlasništva, već ono je radi čovjeka.

Ljudsko bratstvo i jednakost moraju se u nekoj mjeri ispoljiti i na ekonomskom području, ako hoćemo miran i zadovoljan socijalni život. Solidarizam pameti i srca valja da se u životu čovječanstva pokaže u općem ekonomskom blagostanju. Kad sama narav daje pojedincima svoja dobra u vlastiti posjed, treba da i privatnik od svoga vlasništva daje pomoć svojoj zajednici. Ako sama narav dijeli ljudima zjedničku imovinu u privatno vlasništvo, nije time digla ljudskoj zajednici prava i dužnosti napram materijalnim dobrima, te čovječja zajednica i dalje mora, u ovoj ili onoj formi, nadzirati privatno vlasništvo, da li se upotrebljava dolično svojoj ne samo individualnoj, nego i socijalnoj zadaći. Kad bi se ljudi riješili antisocijalnog egoizma, i kad bi bili doista braća te se vremenskim dobrima služili kao pukim sredstvom u zajedničku svrhu da skupnim silama i zajedničkom pomoći postignu svoju zadnju svrhu, narav bi bila sklonija da na zajedničku posjeduju i služe se imanjem, ali kad je taj ideal praktično neostvarljiv zbog tisuću slabosti i manjaka pokvarene čovječje naravi, onda je narav morala posegnuti za drugim načinom, koji je uputniji za sadanje stanje čovjeka, te mu dragovoljno izručuje vlastiti posjed, ali uz uvjet da se njime služi *umjereno* obzirom na samog sebe, a *socijalno* gledom na iskrnjega.

Koliko, dakle, egoistično slobodarstvo i luksus čine odioznim privatno vlasništvo, toliko ga njegova socijalna svrha čini potrebnim i ugodnim. Zato katolička socijalna nauka lijepo dijeli u privatnom vlasništvu ono što je u njemu potrebno za dolično življenje i ono što možemo nazvati suvišnim. Dok je privatnik pravi vlasnik potrebnoga, nije tako jednako isključivi vlasnik i onoga što mu pripada kao suvišno. Tu je relativni vlasnik, to jest ima se svojim bogastvom služiti u korist bližnjega. Vlasnik je odgovoran

Bogu, naravi i svojoj savjesti, da li se s potrebnim vlasništvom služi razumno, a sa suviškom da li se služi u socijalne svrhe. Zato je Krist u ime Božje naravi kazao svijetu priču o nepravednom upravitelju, koji je prosipao dobra svoga gospodara (Luk. 16), zatim u novoj priči o bogatunu i Lazaru (Luk. 16) upozorio je ljude, da pod prijetnjom vječne osude bogati imaju pomagati siromahe. U ime zdrava razuma, socijalne solidarnosti i odgovornosti isti evanđelista Luka iznosi nam slučaj Krista i bogatog Zakeja, koji je polovicu svog imanja davao siromasima, a četverostruko vraćao, ako je koga u čemu prevario (Luk. 19).

Vlastiti posjed, dakle, daje nam sama narav. Ali narav ne daje i ne čuva nam tako strogo *bogatstvo* kao i *potrebno imanje*. Dok potrebno slijedi individualne zahtjeve, nad bogatstvom visi obveza socijalne poslužbe, te, kako veli Pijo XI u enciklici »Quadragesimo Anno«, »nije čovjek ovlašten da po miloj volji raspolaže s disponibilnim prihodima«.

Pravo shvaćeni lični interes

Već samo sobom slijedi, da, dok sama narav, a prekonje Bog, daje pojedincima privatno vlasništvo i ne odriče se svog socijalnog prava na taj dio materijalnog imanja, onda zdravo shvaćeni interesi privatnika neće nimalo trpjeti, ako se oni odazovu ovoj socijalnoj dužnosti. Štaviše, u socijalnoj uporabi vlasništva samo ljudsko društvo postaje najjači čuvar privatne svojine. Ona je najsigurnija uprav tada, kad vrši svoju socijalnu misiju. Ljudsko društvo promiče privatne interese, kad oni slijede zakone naravi.

Stoga egoistički individualizam nije samo bludnja nego on ubija samoga sebe. Proti njemu ustaje svako dobro organizirano društvo. To se vidi u naše doba, kad nepravedni kapitalizam razbijaju ne samo katolička vjera svojom naukom, nego ga na svoj način obaraju radnička udruženja i državna vlast.

Privatnu svojinu niko neće napadati, ako ona bude udovoljavala svojoj socijalnoj zadaći. Njezin socijalni karakter daje joj društvenu zaštitu, jer je ona ne samo u interesu pojedinca, nego i društva. Društvo je sretno i mirno, kad su

mu članovi zadovoljni. Članovi su zadovoljni, kad su udovoljili društvenim potrebama, kad ih društvo pušta na miru. Revolucionarno komešanje svijeta redovno ima svoju ekonomsku pozadinu. Suvremeni kapitalizam u tolikim svojim formama jest stalna podrška socijalnih trzavica. Nepravedni kapitalizam je protunaravan, zato ga njegovi gospodari moraju umjetno podržavati, što uvijek ne uspijeva. Društvo mora ovim ili onim načinom posegnuti za svojom, to jest za socijalnom stranom privatnog vlasništva. Ako ta borba među individualizmom i društvom nije rukovođena zdravom strategijom, kakovu uče katolički sociolozi, tad se ta borba promeće u građanski rat, u kojemu stradaju osobe i posjedi, imovina i domovina.

Sav je revolucionarni socijalizam osnovan i podržavan mržnjom na privatno vlasništvo. Zloporabe vlasništva stvorile su uzbune radničkih udruženja. No strast nema prava da upravlja ljudskim životom. Kapitalom i radnom rukom, privatnim i društvenim životom treba da rukovode diktati naravne i objavljene istine. Ali kako se je požuda za materijalnim uživanjem zametnula prije u kapitalističkim zloporabama vlasništva, koje su često puta uprav izazivale radne slojeve, onda proces sređivanja socijalnih problema među kapitalom i radništvom ima da počne od strane posjednika, i da najprije oni izvrše svoju socijalnu dužnost prema bližnjemu i općem dobru. Da je kapitalizam socijalno postupao s nižim, radnim slojevima naroda, danas ne bi svijet strahovao ni pred materijalističkim kapitalizmom ni pred revolucionarnim boljševizmom. Židov K. Marks uspio je najviše zato, jer u tvornicama i uopće prema nižim pučkim slojevima nije bilo čovječje solidarnosti, bratske ljubavi i socijalne pravednosti.

Dokle god se u ekonomskom životu bude isticao individualni egoizam u formi kapitalizma, bilo socijalni egoizam u formi komunizma, dotle neće biti potrebne sređenosti ni u ekonomskom životu ni u ljudskom društvu. I nepravedni kapitalizam i komunizam su protunaravni, zato su obadva i nesocijalni. Izgledaju jedan drugomu antipodi i nepomirljivi neprijatelji, ali u stvari su istog roda i plemena, pače od iste su ljudske nečiste krvi. Obadva su se začela, rodila

i uzgojila u tamnim stranama ljudskog života — u požudi za materijalnim i osjetnim užicima. Ta kapitalistička i komunistička materijalizacija rastrovala je individualni i socijalni organizam ljudskog života, i dovela na rub propasti današnji svijet i njegovu civilizaciju.

Najsudbonosnija posljedica liberalnog individualizma stoji u tom, što je njegova materijalistička duša zanijekala čovjeku njegovu osobnost, njegovu spiritualnost. Nije čovjek gruba materija. Nije on ni organski individuum. On je osoba, slična svom Stvoritelju, Bogu. Njegovu ličnost čini duh, razum i volja. Čovjek se svojim duhom uzdiže nad sama sebe, odakle mu diktira razumna narav, da svladava svoju egoističku individualnost i oplemenjuje svoje socijalne pozive; odatle čovjek nazrijeva svoju vječnost, da prema njoj upravi sve korake svog ličnog i društvenog života.

Spas je čovjeku i čovječanstvu, kad oni poznadu Boga i svoju duhovnu ličnost, te s tih viših i božanskih vidika opredijele putove svog života, kako to traži čovječja narav, te u skladu sa sobom i svojim bližnjim penju se Kristovim stopama u nadnaravnu Ljubav, koja je u nebeskom zagrljaju s Bogom.

Ekonomski solidarizam na temelju socijalne pravde i socijalnog značenja privatnog vlasništva jest na zemlji sjena i trag onog nadnaravnog blaženstva, gdje ćemo svi biti jedno u Bogu.

Nedjeljko Subotić:

Spomen-crkva Kralja Zvonimira

Bizantinski i zapadni pravac u politici hrv. narodne dinastije

RÉSUMÉ. — *Le courant byzantin et occidental dans la politique de la dynastie croate nationale (A l' occasion de la réédification et la consécration de l' église monumentale du roi Zvonimir).* — L' initiative pour la réédification de cette basilique ont donné les RR. PP. Bernardin Topić et Ivon Menđušić. — La position de l' église, les statues et les reliefs de Meštrović et les afrescos de Kljaković témoignent d' un sens artistique très élevé. — Dans la recherche des causes de la mort du roi Zvonimir il faut bien distinguer le courant byzantin du courant romain dans la politique de la dynastie nationale croate. — Le représentant du courant byzantin a été Zdeslav, tandisque tous les autres princes et rois étaient tousjours en bonnes relationes avec le pape. — Les papes Agathon (641), Jean VIII et Jean X ont eu une très grande importance dans la constitution de l' indépendance du royaume croate. Le pape Jean X donne le titre de »roi« au prince Tomislav. — Le concile croate de Split de 925 et le rôle y joué par le roi Tomislav et le clergé. — Le prince Zvonimir est couronné roi de la Croatie et de la Dalmatie en 1076 à Salona par le délégue du pape Gregoir VII. — L' opinion de l' historien Šišić, d' après laquelle la mort de Zvonimir aurait été provoquée par ses réformes et sa fidélité au pape est privée de tout fondement; et même, toutes les raisons sont contre son opinion.

1.

Kako je Dr fra Stanko Petrov pisao u »Obzoru« (10/X 1938) napisao je Mgr. Matija Stepinac, čazmanski kanonik i protonotar brošuru »O drevnom događaju nove misli ili o nasilnoj smrti kralja Zvonimira te njenim posljedicama za hrvatski narod sa gledišta etičkoga« — Zagreb 1905.

Taj je Stepinčev spis pobudio među hrv. svećenstvom onda naročitu pažnju. Pisac je spomenute brošure ponovio tvrdnju, da su vjerojatno Hrvati svoga kralja nasilno ubili. To umorstvo nevinog i pravednog kralja da vapije osvetu na krivce, tim više što je pao žrtvom zakoniti i od Crkve u bazilici sv. Petra (u »Gradini« u solinu) pomazani vladar

naše domaće krvi. To je po sudu pisca uzrok nekog naročitog prokletstva što leži na duši hrvatskog naroda iznad čije su glave prohujale do danas najstrašnije bure. Red je dakle da hrvatski narod dade zadovoljštinu Bogu za grijeh svojih otaca, pa predlaže da svaki hrv. svećenik moli kod svoje mise da Bog otkloni od nas to prokletstvo i da bi se prilozima svega hrv. kat. naroda sagradila »pristojna crkva na onom od prilike mjestu, gdje je imao da bude nasilno umoren kralj Zvonimir«. U toj crkvi da se moli u ime svega naroda u svrhu spomenute ekspijacije. Jedan drugi Stepinac, današnji hrv. metropolita dne 18/IX 1938 predaje lično hrv. narodu zavjetnu crkvu sv. Marije u Biskupiji kod Knina kao zadužbinu svega našeg naroda na uspomenu kralja Zvonimira, crkvu koju je njegov stric 1905 preporučio i duhovno osnovao.

U to doba je živio u Sinju đak franjevačke gimnazije, sadašnji gvardijan u kninskom samostanu fra Bernardin Topić, koji je slušao krasna predavanja svoga profesora u Sinju O. Petra Bačića, redovnika sveta života, koji je poučavao gimnazijalce svoga reda u hrvatskoj povijesti, pa je zaneseni mladi Topić začeo ideju gradnje Zvonimirove zavjetne crkve, a kad je čitao Stepinčevu knjižicu, još se jače oduševi za plemenitu patriotsku namjeru. Kad je konačno O. Topić g. 1933 postao starješina franj. samostana u Kninu, uz pomoć svog starijeg druga O. fra Ivana Menđušića, pregne energično da izvede svoj nekadašnji mladenački naum. Za ovu krasnu ideju se zagrijao naš slavni kipar Ivan Meštrović koji je izradio nacrt za crkvu, poklonio velikodušni dar od 90.000 Dinara u gotovu te izveo umjetničke radove naknadno u podignutoj crkvi na starom katoličkom groblju, na mjestu gdje su otkrili u svoje doba temelje veličanstvene starohrvatske bazilike sv. Marije i biskupskog dvora u Biskupiji, selu kod Knina, gdje je stolovao kraljevski kancelar, »hrvatski biskup«.

Ta naša dična zadužbina ostalim prilozima hrvatskog naroda bi konačno podignuta i svečano posvećena na 18. IX. t. g.

Taj svečani dan je od krupne važnosti u povijesti hrv. naroda. Na taj dan je po svojim crkvenim poglavarima i po svojim odličnim pretstavnicima zborovao hrv. narod u

velikim, širokim gomilama. Zvonimirova spomen-crkva u Biskupiji je danas žarište svega naroda i poprište sudbonosnih događaja hrv. povijesti, a i dokaz naše velike domaće kulture.

2.

Hrvatsko svetište u Biskupiji pretstavlja religiozni spomenik suvremene hrv. umjetnosti velikih odlika. Premda sama crkva nije velikih razmjera ipak na prvi mah kad stupiš u nju dobiješ utisak monumentalnosti. Starohrvatska rustičnost je sretno usklađena sa zahtjevima Meštrovićeve i Kljakovićeve monumentalne otmjenosti. Polukružni svod nas potsjeća na unutrašnjost malih starohrvatskih zadužbina. S ulaza crkve se nameće oku Meštrovićev ikonostas iz domaćeg krasnog kamena u načinu starohrvatske pregrade u svetištu. Ikonostas nosi naptis posvete ove zadužbine svemogućem Bogu, sv. Mariji i uspomeni »dobroga kralja« Zvonimira.

Nad žrtvenikom se bijeli mramorna Majka Božja sv. Marija iz Meštrovićeva dlijeta u seljačkom drniškom kostimu kao i — njegova još živa majka. Na njezinom licu je izraženo majčino i kraljičino dostojanstvo i duboka sabranost duše koja sklopljenih vjeđa tone u biću svoga božanskog sinčića u naručaju. Bogorodica je u širokoj zlatnoj udubini, a naokolo na polju žutog okera širi se sugestivna Kljakovićeva apoteoza u afresku, gdje s jedne strane ispaćeni zagorski otac (profil slikareve glave!) i majka sa svojim djetetom s druge strane sagiblju glave na poklon i molitvu. To su pretstavnici našeg zagorskog seljaštva koštunjavih i vrelim suncem i burom učmalih obraza, koji ovdje svjedoče o askezi i bijedi naših surih krši što pozivlju svoju djecu na molitvu i nadu u pobjedu i otkupljenje. U visini oko luka dva su gorostasna anđela koji lebde i drže nad Bogorodicom otvorenu knjigu sa usklikom: Zdravo Marijo!, pa je čitava ta sjajna i zlatna pozadina sa kolosalnim figurama najljepša aureola Božje i naše Majke.

Svod crkve nije još dekoriran slikarijama.

Iznad crkvenih vrata iznutra na čitavoj polukružnoj plohi naslikao je Vranjičanin Joze Kljaković dostojan odgovor umjetničkoj pozadini velikog žrtvenika na dnu crkve.

Taj afresk podaje crkvi visoko patriotsko i historičko značenje.

Prikazan je na prijestolju u području Kosova Polja kod Knina Dmitar Zvonimir »dobri kralj koji poče crkve veoma štovati i ljubiti i poče dobre pomagati a progoniti zle. I svi su ga dobri ljubili a zli nenavidili, jer ne mogaše gledati opačine...« kako piše u svome ljetopisu starostavnom domaći pop Dukljanin. Do nogu su mu kraljevska insignia. Na desnoj i lijevoj strani kraljeva prijestolja u natprirodnoj veličini poredali se hrvatski velikaši, njegovi pratioci. Prizor je valjda predočen pred bazilikom i biskupskim dvorom, valjda zadužbinom samoga kralja, koji drži Propelo u lijevoj ruci a desnom ga pokazuje prisutnom narodu i pozivlje ga na križarsku vojnu proti Seldžucima, osvajačima sv. Groba, koji su zaprijetili, na užas svega Zapada čak i samom Carigradu sa prijetnjom cijelom Balkanu. Na desnoj strani je kraljica, kancelar hrv. biskup sa uzdignutim pastoralom i pisar kojemu vladar diktira u pero.

Kljaković nam je predočio snažan i sugestivan kontrast između dvije stranke: onih, koji ljube i visoko cijene svoga suverena i njegov predlog da se zavojšti proti nekrstu, a ti su na desnoj strani — i onih na lijevoj strani, koji svoga suverena mrze, ne primaju njegovu herojsku odluku nego sada čekaju zgodu, da njegovu namisao narodu krivo protumače i da ga napadnu i u skovanoj uroti smaknu. Njihova su lica bijesno namrgođena, osobito velikog župana na kraju koji se grčevito laća drška svoga mača i nikom je poniknuo u zemlju, u hrvatsku grudu, koja će se brzo nakvasiti pravednom krvlju revnog i pobožnog kralja. To su oni velikaški smutljivci i egoisti, koje je pravednost i željezna volja kraljeva za red pogodila i njihovu moć oslabila, pa im se sada pružila zgoda da mu se osvete...

Umjetnik je lice Dmitra Zvonimira prikazao previše oštro sa izgledom neotesanog seljaka, koji ispod kraljevskog plašta nosi nezgrapni seljački kostim, što sve ne odgovara otmjenoj profinjenoj figuri suverena klasičnog latinskog uzgoja.

Pitanje je sada, zašto su protivnici ubili na Kninskom polju svog hrvatskog suverena?

3.

Ovdje treba zaokružiti politiku uopće naših hrvatskih vladara domaće dinastije! Iz vrlo mršavog pisanog gradiva domaće povijesti iz doba hrvatske dinastije vidimo dvije poglavite crvene niti što se provlače kroz diplomatski i politički rad članova hrv. dinastije koja je stojala u ono još tamno doba naše povijesti na čelu hrvatske države.

Kad su se naši stari Hrvati naselili u područje stare rimske Dalmacije došli su na granicu koja je dijelila istočno od zapadnog rimskog carstva, koje se kasnije podijelilo u dvije crkve: staru zapadnu rimsku maticu sa Papom na čelu i istočnu Focijevu crkvu sa patrijarhom u Carigradu na čelu. Tu stoji sva tragika u našoj historiji. Ovaj političko-crkveni položaj hrvatskog naroda je nametnuo vladarima naše domaće dinastije posebne mjere opreza i rutinirane državničke mudrosti. Hrvatski suvereni počam od kneza Višeslava (oko 800 g.) našli su se između dva svijeta, pa nije čudo, što se je u njihovoj unutrašnjoj i vanjskoj politici odrazila neka suprotnost i divergencija u gledanju na tadašnje prilike u svijetu. Postavljajući na rešeto analize stav članova hrv. dinastije prama inozemstvu mogli bismo kao dvije glavne niti naznačiti *dva poglavita pravca u politici* hrvatskih knezova i kraljeva, *bizantinski ili istočni i zapadno-rimski.*

Hrvati su u svojoj novoj postojbini na teritoriju bivšeg rimskog carstva našli ostatke, ponosne spomenike rimskog klasičnog duha. Zato vidimo, da se hrvatski vladari približuju tim spomenicima, koji su tada obilovali u okolici Salone uz morsku obalu. Na klasičnom i plodnom području između Trogira i Omiša grade oni svoje dvore, dižu zadužbine i dolaze u dodir sa pretstavnicima latinske crkve. To su bili još živi rimski elementi u dalmatinskim odnosno romanskim gradovima, dok su Hrvati na sjeveru bili u užoj svezi tadašnjeg franačkog carstva sa Karlovićima na čelu. Ali u doba kad se javljaju prvi hrvatski suvereni — knezovi pukao je bio već razdor između kršćanskog Istoka i Zapada.

Znamo da su franački misionari iz Akvilejske patrijaršije priveli oko g. 800 na kršćansku vjeru hrvatske pogla-

vice — u to su doba Hrvati priznavali vrhovnu vlast cara Karla Velikoga i najprije u sjevernoj Dalmaciji, i to u Ninu, nalazimo crkveno i političko središte Hrvata. — Nin je prva hrvatska biskupija.

Latinski biskupi u Dalmaciji naprotiv nijesu sudjelovali bitno u pokrštenju Hrvata. Prvi je razlog tome što su dalmatinski gradovi Zadar, Split, Trogir, Dubrovnik i Kotor, zatim otoci Rab, Krk i Osor od 7 do 11 vijeka sačinjavali »temat Dalmaciju«, t. j. bizantinsku Dalmaciju, te su tako priznavali vrhovnu vlast Carigrada i crkovno poglavarstvo carigradskog patrijarhe. Dakle sa hrvatskim katolicima nijesu imali ni državne ni vjerske zajednice, tako da su latinski biskupi dalmatinskih gradova bili odijeljeni od rimske sv. Stolice po carskoj odredbi još od g. 732. Drugi je razlog bio, što su Hrvati tada imali svoga biskupa u Ninu, koji je bio neposredno podređen sv. Stolici u Rimu, a imao je jurisdikciju nad čitavim hrvatskim teritorijem izvan bedema dalmatinskih gradova do sjeverne granice hrvatske države. To znači da je nekadašnja vlast solinskog, kasnije splitskog nadbiskupa, koja se je sterala po čitavoj rimskoj Dalmaciji, ostala bespredmetna, pa i onda kad je (g. 878) prestalo suverenstvo franačkih careva u Hrvatskoj.

Hrvatski vladari već od svog početka nijesu mogli biti indiferentni prama romanskim gradovima Dalmacije, jer su oni pretstavljali dragocjenu kulturnu baštinu carskog Rima i kršćanske vjere i visoki stepen gospodarskog stanja. Morali su ići za tim, da taj romanski svijet postane dio njihove države i da se odvrgne od Bizanta.

Oni su mogli doći do toga cilja najlakše ako makar formalno priznadu vrhovnu vlast bizantinskih careva i crkveno poglavarstvo patriarhe u Carigradu koji se je bio otcijepio od katoličkog zapadnog jedinstva.

4.

To je uzrok, da se kod jednog dijela hrvatskog naroda javlja okret prama istoku, naime prama pravoslavlju, što znači — *raskol hrvatskog naroda od katoličkog Rima* je bio *povezan uz suverenstvo Carigrada* i *vazalstvo hrvatske države.* To je drugi — *bizantinski pravac* u *tadašnjoj hrvatskoj*

politici. U koliko nam doslije povijest svjedoči taj je pravac bio zauzeo hrvatski knez Z d e s l a v (878—879) koji je živio na carigradskom dvoru.

Knez Zdeslav se je bio dao pod bizantinsko okrilje, da osigura vlast sebi i svojoj porodici. Ali time je priznao, uz političko suverenstvo, također i poglavarstvo carigradskog patrijarhe.

No budući da je ogromna većina naroda pristajala nepokolebivo uz sv. Stolicu u Rimu, nije odobravala taj bizantinski pravac kneza Zdeslava koji je stvarno značio podređenost hrvatske države pod bizantinsko gospodstvo. To je uzrok, da se je širilo nezadovoljstvo naroda, koji je u otvorenoj pobuni konačno ubio kneza Zdeslava na istom polju kod Knina g. 878. (Šišić, Povijest Hrvata, Zagreb 1925)

Dali je taj pravac u politici kneza Zdeslava bio neki kontinuitet u politici hrv. knezova? Oslanjajući se na povjesne dokumente, nema tomu pravcu traga u politici prijašnjih hrv. knezova, a stvarno je, da je Hrvatima bila odurna politika cara Vasilija I koji je iz Grčke poslao vjerovjesnike, koji su pokrstili Neretljane.

Dapače prema izvještaju Konstantina Porfirogenita Hrvati su za prvog svog kneza Borka g. 641 sklopili ugovor sa Papom Agatonom, da neće oružanom silom napadati na sv. Stolicu i da će trajno živjeti u miru sa romanskim življem u dalmatinskim gradovima, a Papa će za uzvrat pružiti pomoć Hrvatima u borbi proti Avarima. To je najstariji mirovni pakt što se znade u povijesti. (V. Šakač, Ugovor Pape Agatona i Hrvata proti navalnom ratu, Zagreb 1931). Za stopama kneza Borka su osim Zdeslava išli knezovi Mislav, sin mu knez Trpimir, praotac hrv. narodne kralj. dinastije, pa njegov sin Mutimir, naročito knez Domagoj, koga Mlečani radi njegove hrabrosti prozvaše »Sclavorum pessimus dux«, a iza njegova sina Iljka, koga je svrgnuo Zdeslav, slavni i moćni knez Branimir.

5.

Baš se taj *pravac* ili *tendencija prama katoličkom Zapadu* najbolje *odrazio u politici kneza Branimira,* koji je od-

mah nakon pogibije kneza Zdeslava poslao g. 879 Papi Ivanu VIII poklisare, da izjavi Papi potpunu odanost svoju i cijelog hrvatskog naroda. Papa Ivan VIII je dne 21 svibnja 879 na blagdan Uzašašća pjevao sv. Misu nad grobom apoštolskog prvaka sv. Petra i »elevatis manibus in coelum« blagoslovio kneza Branimira, vas narod i cijelu hrvatsku zemlju, da s njom upravlja zakoniti knez Branimir sretno i čvrsto i papa odgovara knezu i narodu, kako je obradovan što su se eto sada svi povratili u krilo one Crkve od koje su primili sveto krštenje. Desna mu je ruka u tom smjeru bio ninski biskup Teodosije, koga je Papa pozvao u Rim da ga redi za biskupa a kasnije je umro kao splitski metropolit.

Biskupija u Kninu je osnovana g. 1040 u vrijeme kralja Petra Krešimira II i o toj ustanovi piše sredovječni kroničar Toma Arciđakon iz Splita (učio je na universi u Bologni u 13. vijeku): Htjedoše hrvatski kraljevi imati posebnoga biskupa koji se je nazivao hrvatskim sa sijelom u polju kod sv. Marije pokraj grada Knina; ovaj biskup dobi mnoge župe, imao je zemalja i posjeda maldane u čitavom kraljevstvu hrvatskom jer je bio kraljevski biskup i išao je s kraljevskim dvorom i bio je jedan od dvorskih odličnika i njegova se je jurisdikcija potezala sve do rijeke Drave«.

Nakon Branimira, koji je prvi oslobodio Hrvatsku od svačije tuđe vlasti dolazi na prijestolje sin Trpimirov Mutimir, a iza njega stupa na poprište prvi hrv. kralj Tomislav (910—928). Za njegovo doba se izmiruje Bizant s Rimom. Car Vasilije I daje prvom hrv. kralju upravu dalmatinskih romanskih gradova, a patrijarh Nikola se odriče crkvene jurisdikcije nad njima. Hrvati su sada došli s gradovima Dalmacije u jedinstvenu političku, vjersku i kulturnu vezu, pa je Papa Ivan X udijelio knezu Tomislavu kraljevsku krunu ili kraljevsku titulu.

Ono što je slijedilo na Splitskom saboru g. 925 neki su historičari krivo shvatili kao da se radilo uglavnom o ukidanuću staroslovenskog jezika u liturgiji, dočim su odlični historički pisci dokazali, na temelju samih akata tog sabora, da se je na njemu radilo uglavnom o uređenju spora glede crkvene jurisdikcije između splitskog metropolite i ninskog

biskupa Grgura.[1] Prvi članak zaključaka sabora je glasio da Solinska metropolija kao sijelo sv. Dujma Petrova učenika mora da se obnovi u prijašnjem opsegu. Drugi članak zabranjuje da selo bude sijelo biskupa, što je bilo upereno proti Ninu, a tekar deseti članak je branio ređenje svećenika koji ne znaju latinski, što je bilo indirektno upereno proti glagolici.

Osudilo se kralja Tomislava da je bio pasivan na saboru u sporu proti ninskom biskupu. Međutim latinski su biskupi bili u većini na saboru. Osim toga hrvatski su knezovi i kraljevi prama Romanima iz mudrog državničkog takta vodili pomirljivu i opreznu politiku, darivali su zadužbinama splitske crkve, uzeli nadbiskupe Splita u svoju zaštitu itd. Taj njihov rad je bio okrunjen konačnim uspjehom: g. 1069 ostvarena je jedinstvena kraljevina Hrvatske i Dalmacije. U poznatoj borbi na splitskim saborima Hrvati su izgubili ninsku biskupiju i dobili su naknadu u kninskom biskupu, koji je također vršio funkcije hrv. kancelara.

A koliko je i romanski elemenat bio osvojen od širokogrudnih načela i pogleda hrvatskih suverena opaža se po tome, što su u odlučnim i svečanim prigodama i latinski biskupi romanske Dalmacije složno i solidarno nastupali u zajednici sa hrvatskim dvorom. Tako je utvrđeno, da su lat. biskupi dalmatinskih gradova lično učestvovali kod krunisanja kralja Zvonimira u Solinu g. 1076, a tako isto pri posveti bazilike sv. Marije u Biskupiji g. 1078. Zna se, da je knez Trpimir stao u najboljim odnošajima sa latinskim nadbiskupom u Splitu Petrom i s njime se pokumio. Kasnije mu poklanja selo Putalj sa crkvom sv. Jurja, pa ta darovnica je najstariji pisani spomenik iz g. 852, gdje se spominje hr-

[1] Dr Srebrnić krčki biskup misli da je u akta Splitskog sabora iz 925—27 neka kasnija ruka unijela ono što se tiče glagolice, a to s razloga što se u 10. vijeku nije još vodila borba proti obredima ili obrednim jezicima, koji se nijesu slagali s obrednim latinskim jezikom. Ivan Lucius 1666 misli, da su tobožnji članci odluka splitskih sabora bili od tuđe ruke u poznije doba podmetnuti. Sa Ivanom Lucijem se slažu Jireček (u »Istoriji Srba«) i Kršnjavi, dočim Farlati (»Illyricum Sacrum«), Smičiklas, Kukuljević, Tkalčić i Klaić tvrde da akti splitskih sabora nijesu falsificirani, dok Rački i Šuflay potvrđuju realnost akata ali misle da su preradeni.

vatsko ime, a sin mu Mutimir g. 892 izriče osudu pred crkvom sv. Marte u Bijačima na korist splitskog nadbiskupa dok je kralj Zvonimir splitskog metropolitu Lovru toliko zavolio da ga je častio kao oca — eno mu sarkofag u krstionici (bivšem Dioklecijanovu hramu) blizu Peristila.

Blagohotno i možda oportunističko držanje hrvatskih suverena iz domaće dinastije prama romanskom životu bilo je imperativ vremena i mjesta, a taj pomirljivi i razborit stav naših narodnih vladara bio je uspješan i očiti znak duševnih odlika i diplomatskog talenta hrvatskih suverena. Doduše nije im uspjelo da obuzdaju premoć nekih hrvatskih velikaša iz porodice Kurjakovića, Nelipića, Kačića, Šubića i drugih koji su u opasnom razdoru gramzili za vlašću i za prijestoljem, ali im je ipak uspjelo održati pod svojim geslom hrvatske krajeve u zajednici sa Dalmacijom, a kat. Crkva nije kriva, kao što je neki optužuju, što su članovi kraljevskog dvora među sobom krvarili, niti je kriva što su hrvatski velmože nakon smrti Petra Svačića privolili mađarskoj dinastiji Arpadovića (g. 1102), a ne vladaru iz kruga narodnog hrv. plemstva.

Ova dva različita i protivna smjera u politici hrv. vladara potječu, kako se vidi, iz činjenice, da su na području hrvatske države u Dalmaciji postojala dva elementa, slavenski odnosno hrvatski elemenat, koji je gravitirao prama središtu katoličke Crkve, Rimu — i drugi, romanski elemenat koji je prije Tomislava stojao pod bizantinskim gospodstvom i zbog toga gravitirao prama grčkom raskolu u Carigradu. Od mira u Aachenu g. 812 zaleđe je dalmatinske obale pripalo franačkoj državi, koja je bila eminentno katolička (»primogenita Ecclesiae«) a u tom dalmatinskom zaleđu su stanovali Hrvati.

Kad je g. 863 bizantinski istok sa Focijem na čelu okrenuo leđa kršćanskom jedinstvu, pristali su uz njega također dalmatinski gradovi sa svojim biskupima jer su bili podanici carigradskog dvora. Istočno je pravoslavlje već u svome početku identificiralo državnu (kasnije i nacionalnu) ideju sa Crkvom, a carevi na Bosporu nijesu nikad dozvolili, da se njihovi podanici otmu jurisdikciji državnom auktoritetu podređenog carigradskog patrijarhe, a jedna od glavnih

aksioma bizantinske cezaropapističke politike je bio »cujus regio illius et religio« (O. Ivan Marković, Cezarizam i bizantinstvo, Zagreb 1892 II sv.). A baš tada u doba crkvene i političke ovisnosti dalmatinskih gradova od Carigrada Hrvati, kao nekoć pod vrhovnom vlasti franačkih vladara, bili su beskompromisno vjerni katoličkom zapadu. Između hrvatskih velikaša bile su dvije porodice koje su se međusobno trle i krvarile i otimale za vlast. To su bili *Trpimirovići*, koji su imali svoje boravište i gradili svoje dvore u splitskoj okolici. Da steku naklonost kod romanskih građana Splita i Trogira kao i otoka, brzo su stekli veze kod visokog gradskog klera te su zbog toga naginjali na Bizant i ušli u kolotečinu raskolničkog istoka. Drugi su bili *Domagojevići*, koji su imali svoje sjedište oko Nina i Knina pa su već zbog svoje čisto katoličke okoline slijedili smjernice katoličkog zapada Knez Domagoj je došao na prijestolje 864 kad je Papa Nikola I svrgao sa patrijarske stolice Focija a uspostavio zakonitog patrijarhu Ignacija. To su bile žalosne prilike na Balkanu zbog kojih su (»improbitate temporis« – piše Hrvatima papa Lav VI) Hrvati dobili svoga posebnog biskupa u Ninu, naime u vrijeme kad su dalmatinski latinski gradovi okrenuli leđa katoličkom Zapadu, pa je jasno da katolički hrv. biskup u Ninu nije smio biti podređen metropolitskoj jurisdikciji raskolničkog nadbiskupa u Splitu nego je izravno ovisio o vlasti sv. Stolice u Rimu. Zato ninski biskup nije bio sufragan splitskog nadbiskupa ni g. 886 kad se je carigradski patrijarh Stjepan vratio k rimskoj Stolici, ali je već tada uskrslo pitanje o jurisdikciji splitskog metropolite i dalmatinskih (romanskih) biskupa nad teritorijem, gdje su prebivali Hrvati nad kojima je vršio jurisdikciju ninski biskup. Spor se je zabašurio časovito kad je ninski biskup Teodosije, desna ruka i pobornik kneza Branimira, bio izabran za metropolitu u Splitu g. 886, pa kasnije, kad je 912 g. okrenuo leđa sv. Stolici u Rimu carigradski patrijarh Nikola Mistik, opet je zasjala moć pravovjernog ninskog biskupa. Ali kad je za prvog kralja Tomislava nastalo izmirenje između Rima i Bizanta i kada je car Vasilije I udijelio Tomislavu konzularnu vlast nad dalmatinskim gradovima, pa se latinski biskupi tih gradova opet povratili u

krilo katoličke Crkve i našli se s Hrvatima u istoj državi ponovno je uskrsla svađa između romanskog svećenstva i ninske biskupije glede jurisdikcije nad hrvatskim zemljištem: dali će ninski biskup vršiti biskupsku vlast nad čitavim teritorijem hrvatskog kraljevstva kao doslije, ili će se njegova vlast ograničiti, a uspostaviti metropolska vlast splitsko-solinskih nadbiskupa nad čitavim dalmatinskim teritorijem kao što je bilo prije dolaska Hrvata u rimsku Dalmaciju.

To je ono napeto crkveno-političko stanje, koje se moralo urediti i razbistriti na Splitskom saboru 925 za kralja Tomislava i to na molbu romanskih biskupa u gradovima Dalmacije, ninskog biskupa Grgura i Mihajla Višević kralja u Duklji.

Na tim saborima u Splitu 925—928 je Grgur Ninski podlegao brojčanoj sili i premoći slavne solinske kršćanske tradicije, jer je ukinuta ninska biskupija a uspostavljen primat splitskog nadbiskupa.

U tom sporu je kraljevski dvor proti zahtjevima srca slijedio diktate razbora, tako da se nije htio opirati odredbama splitskih sinoda, a time je samo porasla moć i ugled dvora kod romanskog žiteljstva. Ali je kasnije (1040) uspjelo hrv. dvoru, da se ustanovi posebna stolica kninskih biskupa, pod imenom »episcopus chrsatensis«, a sv. Stolica je tom zahtjevu udovoljila, kao što je već spomenuto u kronici Tome Arciđakona.

Pobijedila je u tom vrtlogu politika hrvatskog kraljevskog dvora, sa tendencijom prama kat. zapadu i to je osnova u državno-pravnoj i socijalnoj kulturi hrvatskog naroda.

6.

Sada je pitanje: *koja je stranka ubila na Kosovu polju kralja Zvonimira?*

Zvonimir je bio ban Petra Krešimira IV i šurjak tadašnjega mađarskog kralja Geze I, čiju je sestru Jelenu (Lepu) oženio. Došao je na vlast pomoću stranke, koja je pomogla srušiti kralja Slavca, koga je zarobio normanski grof Amiko, jer je Slavac bio protivnik reforma Grgura VII. Naprotiv

Zvonimir je bio pristaša reformističke stranke. Povjesničar Ferdo Šišić spominje, da su papinski poslanici Gebizon i Fulkoin na splitskoj sinodi postavili uvjete Pape Grgura za priznanje novog kralja i tekar kad ih je Zvonimir knez primio bio je isklican od svega sabranog svećenstva, plemstva i naroda kraljem Hrvatske i Dalmacije, a istom onda ga je u nedjelju dne 9 oktobra 1076 Gebizon, opat sv. Bonifacija na Aventinu u Rimu okrunio u bazilici sv. Petra u Solinu za hrv. kralja, a kod toga krunisanja je novi kralj položio na ruke opata Gebizona Papi Grguru VII posebnu prisegu priznavajući Papu kao lenskog gospodara u čije ime mu je Gebizon predao zastavu (vexillum).

Zvonimirova prisega dokazuje, da je on došao na prijestolje pomoću slobodnog izbora hrv. naroda i dalmatinskih gradova, što je znak da nije bio član Trpimirove dinastije, no njegovo pravo podrijetlo još i danas ostaje u tami (Šišić, o. c. str. 563).

Cerimonija u Sv. Petru je bila ova: ***kraljeva prisega, upit na narod, ima li što da prigovori, narodna aklamacija u znak pristajanja, predaja papine zastave, mača i žezla, miropomazanje, krunisanje, intronizacija i poklon novom kralju.***

Tada je bio zatočen u benedikt. samostanu sv. Stjepana u Splitu posljednji Trpimirović, bivši herceg Stjepan, koji u jednoj ispravi pred kraljem Zvonimirom, kraljicom Jelenom Lijepom, kraljevićem Radovanom, kardinalom Petrom papinskim legatom, nadbiskupom u Splitu Lovrom, kninskim biskupom Grgurom, Ivanom, opatom sv. Bartula kod Knina i Ursom, opatom sv. Mojsije u Solinu govori o svojoj abdikaciji na sve časti i o svom ulazu u samostan.

G. 1078 na položaju današnje Biskupije u blizini kralj. dvorca (villa regalis) dovršila se je trobrodna bazilika sv. Marije. Na posvećenje ove biskupije došli su svi dalmatinski biskupi i opati, — na čelu im je bio splitski nadbiskup Lovro, — a od velikaša, uz kralja i donatora Zvonimira, bili su tepči Dominik, Jakov knez Primorja, Jurina župan kninski, komornik Višen, splitska opatica Marija. Ove godine slavimo 850 godišnjicu posvećenja Zvonimirove starohrvatske bazilike u Biskupiji.

Sada *dolazi proizvoljna, a možda i tendenciozna tvrdnja F. Šišića* (»Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925 s. 585), *da je naime »politika Zvonimirova, dobivši prisegom papi Grguru VII određen pravac, izazivala u Hrvatskoj ogorčenje i nezadovoljstvo, naročito uplitanje u normansko-vizantijski rat i eventualni sukob s njemačkim susjednim privrženicima Henrika IV«*... Po tome Šišić i njegovi sumišljenici sude, da su Zvonimira ubili protivnici papinskih reforma u Hrvatskoj i kraljeve politike, koja je slijedila zapadno-rimski, odnosno katolički pravac, odnosno bila vjerna Papi.

Ovakove tvrdnje ne stoje zbog ovih razloga:

a) Šišić nije iznio niti jedan historički dokumenat, kojim bi se mogla potkrijepiti ovakova tvrdnja. To su samo njegova nagađanja, što nemaju temelja u realnosti.

b) Ne može se tvrditi, da je narod bio čak ogorčen zbog Zvonimirove rimofilske i odlučno zapadnjačke politike. Znamo naime, da je zbog svoje proturimske, odnosno antikatoličko-bizantinske politike izgubio glavu knez Zdeslav, odnosno složnom narodnom silom pod vodstvom kneza Branimira bio svrgnut sa vladarske stolice.

c) Prije nego je kralj Zvonimir bio miropomazan za hrv. kralja, našao se je ponukanim, da primi one uvjete, koje je tražio Papa Grgur VII preko svojih legata od bana Zvonimira. Prema obredniku Zvonimir je najprije pred narodom u crkvi položio poznatu prisegu vjernosti sv. Ocu Papi, odnosno katoličkom jedinstvu. U toj je prisegi izrečena suština Zvonimirovih odnošaja prama katoličkom zapadu, izražen je rimski pravac njegove politike. To je narod čuo i bio je svijestan Zvonimirove beskompromisne lojalnosti prama vrhovnom Ocu svega kršćanstva.

Istom onda je papinski legat Gebizon upitao prisutne hrvatske velikaše i narod, dali imaju što prigovoriti kralju i dali Zvonimira hoće za svoga kralja i dali će se pokloniti njemu kao svom zakonitom glavaru. Prisutni je narod sa svojom aklamacijom »fiat, fiat, amen!« izrazio svoje zadovoljstvo, a to je neka vrst izbora sa strane prisutnog naroda. To priznaje i sam Šišić (o. c. s. 564).

Iz svega toga moramo zaključiti, da nije narod bio ogorčen radi Zvonimirove politike koja je odlučno pristajala uz Zapad, nego čak da je narod s velikašima bio posve zadovoljan i da ovo pristajanje naroda uz rimski pravac potpuno odgovara njegovoj prošlosti. Ako je možda bilo još protivnika papinskih reforma u Hrvatskoj, vidi se iz razvoja događaja za vrijeme krunisanja i kasnije, da je ta manjinska stranka bila već likvidirana.

Po tome moramo suditi, da Zvonimir nije bio smaknut zbog svoje rimofilske i zapadne tendencije.

7.

Na koncu dolazim do zaključka, da su kralja Zvonimira ubili oni huškači iz redova hrvatskih velikaša, koji su valjda bili poniženi i neudovoljeni u svojim ambicijama, jer je utvrđeno, da je Zvonimir bio čovjek čvrsta značaja, koji je bio pravedan prama svakomu, a to nije išlo u način onim velikašima koji su sami težili za kraljevskom vlašću i tražili istaknutije i nezasluženе položaje u državi.

Tim buntovnicima i prikrivenim kraljevim protivnicima je pošlo za rukom, da narod u sakupljenom zboru uvjere da Zvonimir okreće kabanicu i da izdaje onaj katolički i zapadni smjer, kojemu je hrvatski narod bio vjeran još od prevlasti franačkih kraljeva u Hrvatskoj.

Ne može se kazati, da je kralj Zvonimir poticao na Kninskom polju narod i velikaše na križarsku vojnu proti Turcima, jer u to doba još nije bio nastao pokret za oružano oslobođenje sv. Groba.

Po srijedi je nešto drugo.

Iza g. 1087 strašno se je pogoršao položaj Bizanta zbog napadaja Seldžuka, koji su bili prethodnici Turaka. Seldžuci su preoteli maldane čitavu Malu Aziju i dospjeli do Bosfora, dapače je njihova mornarica 1089 zauzela gradove Fokeju i Klazomenu, pa ostrva Mitilenu i Ilios. Osim toga su Pečenezi nahrupili sa evropske strane na bizantinski teritorij g. 1087 preko donjeg Dunava i porazili do nogu na 1 kolovoza iste godine samog tadašnjeg cara Aleksija I., tako da je jedva bijegom spasio glavu. Pečenezi su 1088 obnovili svoje

navale, te su prodrli najprije do Plovdiva a oni sve do samog Carigrada, te je Aleksije I s njima utanačio sramotno primirje.

Razumljivo je što se je u tim nevoljama car Aleksije I obratio na katolički zapad, napose na sv. Stolicu u Rimu. Tada je vladao na Petrovoj Stolici papa Urban II.

Papa Uuban II se je obratio na zapadne vladare da pomognu oružanom silom cara Aleksija proti Seldžucima koji su svojim četama i mornaricom prijetili istodobno čitavom kršćanstvu, pa je trebalo predusresti buduću katastrofu na vratima Carigrada, tim više što je Papa iz te pomoći kat. zapada caru Aleksiju mogao očekivati crkveno izmirenje između Rima i Carigrada. S voljom i pristankom Pape Aleksije je i sam navodno poslao nekog Migidina da u susjednom zemljama sakuplja pomoćne čete za obranu bizantinskog carstva.

Kralj Zvonimir na temelju svoje prisege vjernosti sv. Stolici odazvao se pozivu Pape Urbana II. Nato je kralj Zvonimir, poslušan sin sv. Crkve, na Kninskom polju sazvao veliki narodni zbor (kako to izvješćuje ljetopisac popa Dukljanina) sa ciljem, da nagovori hrv. narod na borbu i oružanu operaciju proti nevjernicima braneći državu cara Aleksija.

Moglo bi se zaključiti, da jedan i to veći dio velikaša i naroda nije htio da posluša svoga kralja na polju kod Biskupije, jer je to značilo pomagati oružanom silom i sa neizvjesnim i opasnim eksperimentom onog istog cara Aleksija, koji je radio proti Hrvatskoj iz osvete proti Zvonimiru, koji je pomagao Rob. Gviskarda.

Po svoj prilici jedan dio nezadovoljnih velikaša je uckao prisutne narodne gomile sa izmišljenom tvrdnjom, da kralj Zvonimir kani sa svojim preokretom prama Bizantu nastaviti protuhrvatsku bizantsku politiku kneza Zdeslava, koji se je priznao bizantinskim vazalom.

U tom metežu i nesporazumijevanju je nastao, kako je očevidno, strašan sukob i revolt naroda, pa je pravedni kralj Zvonimir sa svojim pristašama izvukao tanji kraj: buntovnici su nahrupili na kralja i njegovom krvlju omastili hrvatsku zemlju.

Prema tome nije Zvonimir postao žrtva komplota proti zapadno-rimskoj politici, nego je poginuo, jer se je činilo da on kida sa rimskom, zapadnom tradicijom i sa svojom prisegom. Međutim danas nam je očito, da su uporna nastojanja hrv. vladara uvela hrvatski narod u zonu zapadne katoličke civilizacije i njima u prvom redu moramo zahvaliti, da nas nije pregazio i pokrio val bizantinske protinarodne i formalističke najezde. Mi smo po tome sačuvali svoj kulturni i nacionalni individualizam i naša je povijest dokazala, da je narodni individualizam uvijek u prošlosti bio najmoćnije zaštićen u katoličkom universalizmu.

KULTURNI POGLEDI

Je li izopćenje iz Crkve isto što i ekskomunikacija? — U prvom svesku moga Kanonskoga prava kat. Crkve, str. 41, govoreći kako kat. Crkva ne pripušta dogmatske snošljivosti s nekatolicima, donio sam nekoliko propozicija iz Silaba Pape Pija IX, s kojima se osuđuje dogmatska snošljivost. U isti mah dodao sam, da Crkva udara kaznom izopćenja iz Crkve, koja je in foro interno na osobiti način pridržana Sv. Stolici, ne samo one koji potpuno otpadnu od kršćanske vjere, nego i one koji prijeđu na heretičnu ili skizmatičnu sektu (kan. 2314).

Dr. F. Herman u svojoj revnosti, da u mojoj knjizi otkrije što veći broj »grešaka, omašaka i nedostataka«, našao i ovdje jednu »grešku«, pa je primijetio: »Netačno autor označuje kaznu ekskomunikacije (censura excommunicationis) kao kaznu izopćenja iz Crkve. Ekskomunikacija nije izopćenje iz Crkve, nego iz zajedništva s vjernicima (»est censura qua quis excluditur a communione fidelium« can. 2257, § 1).«

U svom meritornom odgovoru na primjedbe Dra. Hermana ja sam prešao preko ove primjedbe kao neozbiljne: jedno radi toga, što je kazna izopćenja tu tek nuzgredno spomenuta, a u trećemu svesku moga djela bit će, ako Bog da, o njoj govor; drugo, jer izopćenje iz Crkve i izopćenje iz zajedništva s vjernicima znači jednu te istu stvar. No ipak, budući da on u potvrdu svoje tvrdnje navodi riječi kanona, po kojima bi neupućeni mogao misliti da to nije ista stvar, ja ću se ovdje na tu primjedbu kratko osvrnuti.

Najprije ponavljam, da je izopćenje iz Crkve i izopćenje iz zajednice vjernika jedna te ista stvar. Što je drugo Crkva nego zajednica vjernika? Što je drugo zajednica vjernika nego Crkva?

Nadalje, mi u Crkvi razlikujemo dvostruku zajednicu: duhovnu i profanu, t. j. u duhovnim i profanim stvarima. Zajednica u duhovnim stvarima jest ona, po kojoj vjernici kao članovi Crkve ili uda tijela Crkve bivaju dionici duhovnih dobara, s kojima Crkva raspolaže na korist i spasenje svojih vjernika. Ova se zajednica razlikuje od zajednice Svetih (communio Sanctorum) ili pravednika, koja je čisto nutrnja, a temelji se po krštenju na milosti, vjeri i ljubavi, po kojoj se vjernici združuju među sobom i s Kristom glavom kao uda istoga tijela. To je zajednica s dušom Crkve, dok je prva zajednica s tijelom Crkve. Od one zajednice, t. j. zajednice s dušom Crkve, po općem mišljenju naučitelja, crkvena vlast ne može odijeliti svoje podložnike niti ih lišiti dobara koja iz te zajednice proizlaze. Što se pak tiče zajednice u profanim stvarima, koja se nazivlje građanskom ili političkom, ona je zabranjena samo onima koji su excommunicati vitandi (kan. 2267).

Duhovna zajednica vjernika s tijelom Crkve zove se također crkvena zajednica — communio ecclesiastica — za razliku od profane

zajednice i zajednice čisto nutrnje sa Svestima. Radi toga Wernz — Vidal, Prümmer, Chelodi, Cappello, Cocchi, Clacys Boiúraert — Siméon i mnogi drugi kanonisti, kad govore o ekskomunikaciji, da se stvar ispravno shvati, dodaju, da je ekskomunikacija »isključenje iz crkvene zajednice vjernika«. A crkvena zajednica vjernika što je drugo nego Crkva? Ne znači li onda ekskomunikacija izopćenje iz Crkve? Oni koji ne paze na ovu razliku prirodno dolaze do toga da zaniječu, da je ekskomunikacija isto što izopćenje iz Crkve, i obratno.

Pa to kaže i sam Kodeks. Poslije nego je raspravljao u kan. 2241—2267 o prvoj cenzuri ili ekskomunikaciji, prelazi na drugu cenzuru ili interdikt. Odmah u prvom kanonu t. j. kan 2268 § 1 kaže, da je interdikt »cenzura, s kojom se vjernicima, koji ostaju u zajednici s Crkvom, zabranjuju svete stvari, što se nabrajaju u slijedećim kanonima«. Tekst u izvorniku glasi: »Interdictum est censura qua fideles, in communione Ecclesiae permanentes, prohibentur sacris quae in canonibus, qui sequuntur, enumerantur«. Što to znači? — Ništa drugo, nego da, dok prva cenzura t. j. interdikt ostavlja ih u zajednici s Crkvom, a zabranjuju im neke svete stvari ili duhovna dobra.

Ne znači li onda ekskomunikacija izopćenje iz Crkve? Nije li izopćenje iz Crkve i ekskomunikacija ista stvar? Ako neko tvrdi, da to nije ista stvar, ne pokazuje li time da ne pozna propisa kanonskoga prava? Nijesam li imao pravo, kad sam ovu primjedbu ubrojio među neozbiljne?

Analizom drugih primjedaba, preko kojih sam prešao, jer sam ih smatrao neozbiljnima, dalo bi se isto ustanoviti. No ja mislim, da bi to bilo previše i za ozbiljne čitatelje i za samoga Dra. Hermana. On je nekoć mnogo značio, i radi toga ga poštujem. S onom svojom kritikom moje knjige htio je pokazati, da je još ono što je nekoć bio, pače da je i superiorniji od mene. Čast mu i poštenje; ali je njegova kritika protivno pokazala. Ja mu ipak želim toliko dobra, da bih se veoma veselio kad bi ovaj moj trud bio netačan. Ali, jer sam uvjeren, da je to na žalost istina, neću se više osvrćati na njegove primjedbe, dok se on ne izvoli odazvati mom pozivu i dokazati, da sa svojom kritikom moje knjige nije pokopao svoj učenjački glas i meni nanio nepravdu.

Dr. O. A. Crnica

* * *

Bratska riječ preosvećenom vladici Zvorničko-Tuzlanskom. — 1. Rado čitam bogoslovske časopise, koje izdaju naša pravoslavna braća. Osjećam da je to potrebno radi boljeg međusobnog upoznavanja i zajedničkog života u istoj državi te radi suvremenog nastojanja oko ujedinjenja Crkava. Drago mi je, kad se u hrišćanskim izdanjima namjerim na članke koji odišu Kristovom ljubavi i iskrenim nastojanjem oko produbljenja vjerskog života. Katolici i hrišćani mogu biti ponosni što, uz ostale sakramente, imaju euharistijskog Isusa i Majku Božju. U svetoj ispovijedi imaju otpuštenje grijeha.

Danas svi kršćani žele i traže ujedinjenje Kristove Crkve. U tu svrhu naše doba bilježi nekoje pokušaje i posebne molitvene akcije, da se sve kršćanske crkve opet nađu zajedno u pravoj katoličkoj Kristovoj Crkvi. Nema sumnje da je s ljudske strane za to prvi uvjet međusobno *povjerenje, upoznanje*, a sve to ima biti prožeto nadnaravnom Kristovom ljubavi.

Tim većma sam se iznenadio, kad sam u »MISIONARU«, organu »Saveza pravoslavnih bratstava Narodne Hrišćanske zajednice« (oktobar, 1938, br. 10) čitao izvještaj molitvenog sabora u manastiru Tavni, gdje je preosvećeni vladika zvorničko-tuzlanski gospodin Nektarij, u manastirskoj porti, otvarajući sabor, govorio o »trima internacionalama«: *to su crna, žuta* i *komunistička*. Ili: *jezuitska*, kapitalistička i komunistička. Ili *rimokatolička*, sektaško-masonska i bezbožnička«.

Nama je katolicima krivo i vrijeđa nas preosvećeni vladika, kad nas, ne samo miješa, nego i poistovjetuje s masonima i komunistima. Mi dobro znamo, koje su to teške rane današnjeg društva: kapitalizam i komunizam. Što katolici drže o kapitalizmu, to preosvećeni može razabrati i iz ovog broja našega časopisa, dok je katolička Crkva najnačelnija i najizdržljivija protivnica komunizma. Mnogi se pitaju, bi li se u Rusiji mogao uvriježiti onako grubijanski boljševizam, da je Rusija katolička zemlja.

2. — Mi smo, eto, čuli iz usta jednoga službenoga pretstavnika pravoslavne Crkve, šta srpsko pravoslavni vladika sa molitvenim saborom drži o katoličkoj Crkvi. Naprotiv, evo što katolička Crkva, na usta svoga svetog Oca Pape, veli o pravoslavnoj Crkvi.

Kad je Pijo IX svojim apostolskim pismom *Arcano divinae Providentiae* 8 rujna 1868 g. pozvao istočnu Crkvu na vatikanski Sabor govori: »Ove *Crkve* koje...« — Lav XIII u svom apostolskom pismu *»Praeclara gratulationis«* od 20 lipnja 1894 g. govoreći o pravoslavnima kaže im: *Ecclesiae orientales* (Istočne Crkve). Kad je isti sveti Otac u crkvi Naše francuske Gospe u Jerusalemu 18 travnja 1896 podigao bratovštinu »Križarsko Udruženje« u odnosnom breveu govori o molitvama za »duše preminulih vjernika *istočnih Crkava*«. Slavno vladajući Pijo XI u konsistorijalnoj alokuciji 18 prosinca 1924 g. spominje »nauke i ustanove *Istočnih Crkava*« (»de Orientis Ecclesiarum doctrinis institutisque«). Gdje je tako lijepo izražena autentičnost misli i osjećaja svete Rimske Crkve kao u liturgiji, u kojoj svaki dan svi katolički svećenici zajedno sa svojim svetim Ocem u Rimu u misnoj molitvi *»Te igitur«* prose od Boga da »ujedini« svoju Crkvu, dok u pričesnoj misnoj molitvi nastavljaju moliti da Bog *»smiri i sakupi«* sve kršćane. Katolička Crkva u svom Misalu ima i obrazac posebne mise *»Za ujedinjenje Crkve«*, gdje moli u tri navrata: »...izlij, Bože, blagostivo nad kršćanskim narodom milost tvoga sjedinjenja...« (Navode vidi u M. J, Gongar: CHRÊTIENS DÉSUNIS, Paris 1937, str. 381).

Pitamo preosvećenoga vladiku Nektarija, što će objektivan kulturan čovjek kazati, u kojoj se Crkvi očituje duh Kristove ljubavi i tolerancije: ili u onoj koja naziva katoličku da je »crna i jezuitska« i stavlja je zajedno s masonima i komunistima, ili u onoj koja, prema gornjim navodima puna ljubavi i obzira govori o »Istočnim Crkvama«?

3. — Ove godine dva znamenita povjesna događaja svim Kristovim vjernicima dozivaju u pamet koliko On hoće vjersko sjedinjenje svoje djece. Ove godine spada 950 godišnjica pokrštenja Rusije, kad je sveti Vladimir, kao vladar, dao pokrstiti svoj ruski narod. Također ove godine (1938—1939) spada petstogodišnjica općeg crkvenog Sabora u Firenci, gdje su Isidor, metropolit moskovski i sve Rusije, i Josip, carigradski patrijarh, zajedno s carem Ivanom Paleologom i slavnim nicejskim nadbiskupom Besarionom pristali na ujedinejnje istočne i zapadne Crkve; gdje su Grci i Latini proglasili i definirali — *definimus* — da »Sveta Stolica i rimski biskup imaju primat u svemu svijetu«, i da je: »rimski biskup nasljednik svetoga Petra, prvak apostola, pravi vikar Kristov, Otac i Učitelj svih kršćana« *(Dictionnaire pratique des connaissances religieuses, Paris 1925,* col. 359).

Ove povjesne činjenice zaista su svijetle točke u povijesti Kristove Crkve. One nam kažu da se molitvom i iskrenim nastojanjem Crkve mogu ujediniti, da prema Isusovoj volji bude jedno stado i jedan pastir. Nema sumnje, da s čovječje strane u radu oko crkvenog zbliženja i ujedinjenja najveću ulogu igra psihološki momenat, duševno raspoloženje, koje evanđelje zove kršćanskom ljubavi. — Riječi preosvešt. Nektarija nisu nikako nadahnute ovom ljubavi.

O. Leonard Bajić

* * *

Crni cesar u Rimu i Hrišćanska Misao — (Ce que pense la »Hrišćanska Misao« au sujet du pape). — U br. 9—10 »Hrišćanska Misao« izvješćuje da je u Ljubljinskom kraju u Poljskoj ove godine uništeno preko stotina pravoslavnih crkava.

Nadamo se da će nam Hrišćanska Misao vjerovati ako kažemo da nam je žao i da mi osuđujemo to, ukoliko je to istina, i da osuđujemo ne samo kada se poruši toliki broj pravoslavnih crkava, nego kad bi bila srušena samo i jedna. Nasilje nije nikakav razlog, i mi znademo dobro za onu Božiju: »Što ne želiš sebi ne čini ni drugomu«.

Nešto je drugo što nas ovdje zanima. »Hrišćanska Misao«, tražeći uzrok tomu, baca veliku odgovornost na *politički katolicizam*. Uredništvo Hrišćanske Misli moglo bi i moralo bi znati da nije dovoljno samo nešto ustvrditi nego da je još važnije to i dokazati. Veoma lako je nešto reći, a to je lako i dokazati kad se za to ima dokaza, teško je dokazati kad se ima malo dokaza, a nemoguće je dokazati kad se nema nikakvih dokaza. Kada je Hrišćanska Misao ustvrdila da je tu po srijedi politički katolicijam tim je tek stavila tezu. Sada je imao slijediti glavni i najteži dio: trebalo je dokazati da je to zbilja politički katolicizam. Ali uredništvo H. M. nije prešlo na ovaj dio teze te nije svoju tvrdnju nikako dokazalo. Ona bi morala znati da je politički katolicizam veoma kobna krilatica, koja bi se mogla izvrnuti i proti pravoslavlja, a negdje se je izvrnula, i to na strašan način. Njemački novopogani, kao i španjolski bezbošci hoće da političkim katolicizmom opravdaju svoja nasilja i progonstva, ubijanja i paleže proti Crkvi katoličkoj, dok tu Crkva nije vršila nikakve politike, kao

što je, mislimo, nije vršilo ni pravoslavlje u Rusiji, a ipak koliko je pravoslavlje u Rusiji moralo i mora trpjeti, jer se tirani služe krilaticom *političkoga pravoslavlja!* Kad je dakle Hrišćanska Misao znala staviti onako krupnu tezu imala ju je i dokazati. Inače to nije ni časno ni lojalno.

Još je nešto što je H. M. ustvrdila, ali nekako onako kako je to na pr. Luter činio u prvim danima svoga protucrkvenog zanosa. Za ove progone u Poljskoj H. M. optužuje sv. oca papu u Rimu. »Iscrpljena je sva mnogoobličnost inkvizitorskog izumništva dok se nije razbuktao impetus krstaške vojne. Požar u Ljubljinščini osvetljuje karneval Evrope. Crni cesar u Rimu, kao nekad Neron, vežba svoje »lirske« sposobnosti.« (89)

Hrišćanska Misao pretpostavlja da je sv. o. papa u vezi s ovim proganjanjima, da ih on organizira i vodi kad »vežba svoje lirske sposobnosti«. A kada je H. M. ili ijedan pravoslavac ili iko drugi dokazao da Glava katol. Crkve na ovaj način propovijeda vjeru Kristovu, kada je iko dokazao da je papa spremao, nagovarao na rušenje i pljačkanje tuđih crkava? Slične su tvrdnje izrečene stotinu puta ali niko nikada ih nije ni jednim samim dokazom znao dokazati, a eto nije ni Hrišćanska Misao. Ili valjda H. M. drži da papa može raspoložiti u nekomu narodu sve što bi inače htio kad bi sve stalo do njega? Znade li H. M. da su katolici u isto vrijeme i pripadnici jedne stanovite, u ovom slučaju, poljske države, i da se narodi, ili krivo ili pravo, u svom vladanju znadu voditi i drugim motivima, a ne samo vjerskim, da dotična vlada ne pripušta uvijek da se papina riječ čuje ili da se izvede. Ima drugih faktora koji u tom odlučuju, koji raspolažu s fizičkom silom. H. M. ne bi za ovo imala tražiti primjera daleko.

A za H. M. papa je »crni cesar«! Ovdje bi se morali malo smijati, kad nas ne bi vrijeđalo ovako paušalno, zlobno nazivanje Glave naše sv. Crkve katoličke. H. M. imala nam je dokazati zašto je papa crni cesar! Kad je on u povijesti zaslužio taj naslov! Imala nam je n. pr. dokazati da on nije Glava Crkve, da se na nj ne odnose riječi Krista Spasitelja kod sv. Mateja 16, 18—19; Iv. 21, 15 sl.; Luk. 22, 31 sl., da ga Glavom Crkve nisu priznavali sv. Oci istočni i zapadni kao i prvi opći sabori. To bi već bilo malo ozbiljnije i to bi se H. M. isplatilo. Ali ona to neće, jer su toliki prije pokušavali, ali bez uspjeha. Papinska misao o pravoslavnima sasvim je drukčija nego li misli H. M. To dokazuju i enciklike bilo ovoga, bilo prijašnjih papa, a to dokazuje i sveučilište koje je papa osnovao za to da se što bolje upoznaju znanosti i život istočne crkve.

Kad bi u Hrišćanske Misli bilo malo manje animoznosti vidjela bi stvari drukčije. Želimo da to bude u buduće.

Dr. Božo Vučić

* * *

Alkalajev Diderot, dosljednji ateist — najveći moralist. — D. Alkalaj prikazujući Diderotove »Moralne priče« (Pregled, Nov.-Dec. 1938, 763—764) otkriva u njemu velikoga moralistu, i to s više razloga. Prvi je taj što je Diderot najkorjenitije raskrinkavao tekuće »istine« koje se obično izjednačuju s javnim mišljenjem. Kakve su to »istine«, Alkalaj

nam ne kaže. No po tomu izgleda da su to moralne istine, zasade koje su svojina ne samo kršćanstva nego i čovječanstva od njegova početka. Ove istine imaju dublji korijen i oslonac nego li je javno mišljenje, a to je sama narav ljudska, djelo vječne Božije zamisli. Zato će ove istine ostati istine, pa makar ljudi radili i proti njima, kao što je proti njima radio i Diderot. Stoga ovaj stvarno nije išao »za utvudivanjem istine«, nego ju je rušio koliko je mogao. Ali pošto ona srećom nije zavisila o njemu, kao ni o nijednomu drugomu čovjeku, to su moralne istine ostale i dalje baština čovječanstva, a njega je davno nestalo. Njegovo »kritično merilo« nije štedjelo nijedno »osveštano licemerstvo«, ali njegovo je »kritično merilo« propalo, a ostala je istina kojoj se je na kraju morao pokloniti on kao što joj se mora klanjati i svako »osveštano lice«, pa i onda kada ona nije mila jednomu ili drugomu.

Diderot je, kaže Alkalaj, kritičan i prirodan, zato on riše karaktere bez predrasuda, »tražeći od njih samo čovečanska svojstva, bez krutih okvira, bez dogmatičke zatucanosti, bez celomudrenih pridika.« I to nisu predrasude tražiti u čovjeku samo čovječanstva svojstva! Alkalaj govori o »filozofu«, sam hoće da je folozof, a ne poznaje najveće filozofe svih vjekova koji su čovjeka uvijek poimali u vezi s Bogom, te tako i njegova svojstva u vezi s Bogom. I ova svojstva imaju biti »bez dogmatične zatucanosti«. Alkalaj je čuo za dogmu, ali sumnjamo da li znade šta je kršćanska dogma i na kako granitnim, čvrstim nogama ona stoji. On to ne zna, jer kad bi znao ne bi onako lako govorio o dogmatičnoj zatucanosti. Kad bi on to znao vidio bi s kako sigurnim sredstvima za oplemenjivanje karaktera kršćani raspolažu, i vidio bi koje su heroje dogme stvorile u ljudskom društvu.

U sklopu svega ovoga njemu je neshvatljivo ono što su učili ne samo kršćani nego i svi filozofi: da vrline nema bez pobožnosti. Nema je! Uz spomenute kršćanske i nekršćanske filozofe o tomu nam jasno govori i praksa. Kada su to živjeli plemeniti ljudi, puni vrlina, koji nisu imali nikakve veze s Bogom! H. Alkalaj je na kraju otkrio sebe kad ne može da shvati da Bog oprašta grijehe, a ne ljudi, i kad mu je teško čuti da svećenik smatra samo sebe božanskim opunomoćenikom za opraštanje grijeha, te da Crkva mora o tomu voditi računa. To je »zvanična farizejština.« Alkalaju je kršćanska nauka jedna velika nepoznanica. Mi se tomu ne čudimo. Ali zato ne bi imao govoriti o kršćanskim vjerskim istinama ni hvaliti Diderota koji je sam priznavao nemoralnost svojih »Moralnih priča« kao i nedosljednost u svomu životu. On sam pobija sve ono što o njemu priča Alkalaj: »Prvo najvažnije spoznanje jest ono što ga imamo o vjeri, veli on, koja je jedini temelj morala. Stoga se moramo u religiji prije svega, pače dnevno, poučavati.« »Da moju ćerkicu dobro poučim, iza dugog traženja, za ovu svrhu nisam našao bolje knjige nego li je katekizam. Ne čudite se! Ja se služim katekizmom i držim ga za najbolji priručnik pedagogike. Koju bi bolju podlogu mogao staviti za poduku moje djece!« Tako je on odgovorio kad ga je Bauzé zatekao gdje iz katekizma poučaje ćer. (V. Schönere Zukunft, 16. X. 1938, S. 63). U svojoj prevrtljivosti Diderot je kasnije i drukčije govorio. Ali i iz ovoga se

vidi kako je on osjećao baš o ovim pitanjima o kojima govori Alkalaj.

Dr. B. V.

* * *

Današnji indeksi i inkvizicije — (Les index et les inquisitions d' aujourd'hui). — U prošlim vjekovima kao i u zadnjim decenijima Crkva je mnogo pretrpjela s napadaja da je indeksom skučila i uništila slobodu i da je inkvizicijama učinila tolika barbarska djela. Dakako da su i onda svi ovi napadaji bili sektarski napadaji i ništa drugo. I onda je svaka država, pa i svaka druga manja institucija imala svoj indeks. I baš radi ovih indeksa, dok su napadali Crkvu da je skučila slobodu, u vlastitoj kući nisu mogli ni smjeli progovoriti ni riječi proti stalnim odredbama. Imali su uvijek za to i pripravan izgovor: Treba se čuvati da ne izgubiš kruh, da se ne zamjeriš Stoga u sebi reži, a vani muči! Crkva međutim nije imala fizičke sile da začipa usta, i onda se je proti Crkvi moglo govoriti, dok se radi skučene slobode u kući nije moglo ništa.

Danas je međutim opet vrijeme kad je postao suvišan i upravo smiješan svaki prigovor proti crkvenom indeksu. Mi danas živimo i proživljujemo dane indeksâ. Bile današnje države kojega mu drago oblika i vladali ne znam koji režimi, indeksi su na dnevnom redu. Pisati se smije samo ono što je diktirano s više strane, svi listovi moraju zastupati i braniti neka pitanja kako je to naređeno odozgo, svi zajedno moraju napadati neku drugu državu, prema tomu kako je naređeno, svi moraju u isto vrijeme početi i prestati pisati, braniti i napadati, prema naredbi koju su primili. Smiju izlaziti samo oni listovi koje cenzura pripusti, a drugi prestaju, pa da za sobom imaju decenijima dugu prošlost. Za to imamo toliko najnovijih primjera u raznim državama oko nas. A ne samo da se ne smije pisati nego se danas ne smije ni govoriti što se hoće, a nije se smjelo ni prije. Znademo dobro da je svaka država imala i prije, a osobito da danas ima svoje detektive, koji prate što se i kako se govori. Kako je ovaj indeks zabranjenih knjiga i govora na široko zasnovan i kako je skrupulozno primijenjen vidimo i čujemo svaki dan na pr. u Njemačkoj, u Italiji, u Rusiji, a znademo to u zadnje vrijeme i iz onih država u kojima još bar na papiru stoji da je štampa slobodna.

Šta je crkveni indeks prema ovomu? Crkva ima za sobom dvije hiljade godina iskustva i ne stavlja i ne mijenja svoje indekse prema raznim svojim režimima, jer u njoj nema režima; niti ih stvara za jedan dio svojih vjernika, jer u njoj nema partija; niti ih dokida sa dolaskom novoga pape, jer su odredbe indeksa učinjene prema vjerskim nepromjenljivim načelima, a ne na samovolji kakve stranke koja dolazi na režim; a odredbe crkvenoga indeksa niti su tako brojne niti tako radikalno primijenjene kao odredbe i primjene civilnih indeksa.

Kao što ne osuđujemo crkveni, tako ne osuđujemo ni civilne indekse. I indeks je potreban u svakom dobro uređenom društvu. Društvo koje zna šta hoće i kamo ide, znade što je korisno a što štetno njegovim članovima. Pripustiti korisno a odstraniti štetno znači imati indeks. Stoga mora ga imati svako društvo. Ali je neumjesno i smiješno danas prigovarati crkvenom indeksu, kad imamo toliko raznih indeksa oko nas.

Jednako je danas neumjesno prigovarati i Crkvi radi inkvizicije. Crkva je prva osudila i osuđuje ono što su crkvene osobe skrivile u inkviziciji. No ne smijemo zaboraviti da je inkvizicija djelo ondašnjih civilnih vladara, a da su pape i biskupi u inkviziciji imali veoma malo udjela. To je djelo Konstantina, Teodozija, Justinijana i kasnije Ferdinanda II i Filipa u Španjolskoj, a ne Inocencija III, Grgura IX ili kojega drugoga pape. Znademo dobro da su pape morali toliko puta uzeti u zaštitu one koje je inkvizicija bila osudila i da su osuđivali i kaznama obuzdavali vođe inkvizicije. Tako su radili n. pr. Sikst IV, Inocent VIII, Lav X itd. I kad je Karlo V htio ustanoviti inkviziciju i u Napulju Pavao III bodrio je Napolitance da se opru i da je ne primaju. Pače Sikst IV osnovao je »prizivni sud« na kog su se mogli pozvati svi kojima je inkvizicija učinila krivicu. Nebrojenima je na taj način papa spasio imanje i slobodu. Lav X izopćio je toledskog inkvijitora, uza sve proteste Karla V. A glasovitoga latinistu Muret-a, koji je bio osuđen na lomaču, papa je primio i učinio ga profesorom.

— Je li onda umjesno ikada, osobito danas, napadati Crkvu s inkvizicije i nije li to radije znak neznanja ili sektarizma? Pogledajmo malo oko sebe: Rusiju, Njemačku, Meksiko, Španjolsku, pa i druge zemlje bliže i dalje prema čijim inkvizicijama sve povjesne inkvizicije nisu bile nego dječja igra, i onda govorimo o inkviziciji Crkve katoličke!

Dr B. V.

* * *

Milosrdne sestre — vojnici Kristovi — (La grandeur spirituelle des soeurs de charité). — Čovjek koji ima imalo plemenitosti ne može a da se ne divi velikomu samoprijegoru kojim katoličke milosrdne sestre obavljaju djela milosrda. O ovim djelima govore nam ne samo vremena velikoga svjetskoga rata, nego i današnje bezbrojne bolnice, sirotišta i ubožišta po svemu svijetu. I o tom nam govore ne samo katolici nego jednako i inovjerci (Isp. n. pr. Dr Hans Rost, Die katolische Kirche nach Zeugnissem von Nichtkatholiken, str. 200—227).

U jednom njemačkom listu (»Regensburger Bistumsblatt« od 20. XI. 1938) opisana je jedna slika koju je ove godine izložio slikarski umjetnik Pauluzzi na umjetničkoj izložbi u Münchenu, a nazvao ju je »Ruža«. U bolesničkom krevetu leži djevojka, a do njezine glave stoji milosrdna sestra, iz čijih očiju sijeva tolika ljubav i samilost. Na prsima bolesnice vidimo rascvalu ružu, koju je baš sestra donijela bolesnici kao dar svoje ljubavi. Ova ruža je simbol one ljubavi kojom naše sestre dvore ljude koje bije

jad i nevolja. I ova ljubav i prema najmanjemu i najzapuštenijemu čovjeku spremna je žrtvovati sve, pa i sami život, a da za to ne traži ni ljudsku hvalu ni ljudsku plaću. Naravno da ovaj heroizam ne niče iz nikakvih ljudskih statuta, nego iz kraljevske zapovijedi: Ljubi bližnjega kao samoga sebe! Zato uspjelu Pauluzzijevu sliku ne možemo ljepše protumačiti nego ovom malom pripovijesti: Bilo je to jednog toplog proljetnog dana. To nas je potezalo da učinimo malu šetnju po parku. U času kad smo imali skrenuti s puta susreli smo neku časnu sestru. Stari oberst pozdravio ju je pun poštovanja; sestra je zahvalila i, malo začuđena, pogledala je staroga gospodina. »To je neka koju Vi poznajete?« upitam ga ja. »Ne«, odgovori on, »ja pozdravljam svaku časnu sestru koju susretnem.« »A zašto to«, opet ću ja. »Nije li to malo previše za Vas?« Na to će mi oberst: ....»Ja osjećam dužnost da ovim ženam iskazujem poštovanje. One spadaju među one osobe o kojima se malo govori, a bez kojih mi ne možemo nikako biti. Ja ih uvijek zovem da su to nepoznati Kristovi vojnici.«

To je katolička milosrdna sestra bila uvijek ne samo u očima katolika nego i nekatolika. Ljubav Kristova koja upravlja svim njihovim životom, osvajala je sve i uvijek davala najljepše svjedočanstvo o katoličkoj Crkvi. U tom je smislu o socijalnom značenju katoličkih milosrdnih sestara rekao veliki protestantski pedagog Fr. W. Foerster (»Sexualethik und Sexualpädagogik«, S. 158, 4. Aufl.) »Milosrdna sestra ima sasvim drugi odnošaj prema bolesnicima i prema liječnicima. U pravom smislu ona nije žena, nego »sestra«. Osim toga ona je ostavila svaki drugi život i živi samo za bolnicu. Ovo daje nedostižno dostojanstvo, svetost i veličinu svemu njezinom biću. Tu se opet vidi tijesna veza između asketičnog ideala i socijalnoga života kako se s »bježanjem od svijeta« složila spremnost na najveće žrtve.«

U svim novopoganskim elementima u današnjoj Njemačkoj nema onakih ideala što ih je prikazao Pauluzzi na izložbi njemačke umjetnosti u Münchenu. *V.*

* * *

Kako glasoviti današnji kemičar A. Mittasch i biolog Hans André gledaju na svijet. — Analizirajući prirodne sastavine kemija je u najnovije vrijeme postigla velikih uspjeha. No kemičari se nisu ustavili na samomu prodiranju do najnižih elemenata, na njihovu kombiniranju i golomu opisivanju, nego se zadubljuju u istraživanje uzroka koji pokreću razne elemente i koji ih vežu u mnoge i genijalne sastavine. Ovaj postupak neodoljivo ih vodi k Bogu, prvomu Uzroku svega velebnoga zbivanja i u nevidljivom svijetu kao što je svijet kemijskih najjednostavnijih počela, elemenata.

Kao što je fizičar Planck, o kom smo govorili u prošlim brojevima izrazio svoje udivljenje nad fizičkim svijetom i njegov odnošaj prema Bogu, tako glasoviti kemičar A. Mittasch (u časopisu »Naturwissenschaften«, 12, 1938) govori o dubokom utisku koji kemijsko proučavanje ostavlja na nepristranog kemičara. Ovaj kemijski svijet i vas svemir vodi nas u nadmaterijalni, duševni svijet, k Bogu. »Nepristrani posmatrač, veli on, promatra cjelokupni svijet po modelu kakve znanstvene radnje gledajući kako se nacrt razvija od temelja do vrha, ili gledajući ga s vrha prema temelju. Kad ga gledamo na prvi način sve nam se ukazuje kao uzrok i učinak, kao načelo i posljedica, kao pritisak i nužni učinak; a gledamo li ga na drugi način sve nam izgleda kao cilj i svrha, namjera i postignuće namjere, kao telos i logos, nacrt i smisao te konačno kao slobodno entelehijalno, duševno ili pače i nadduševno upravljanje.«

Kao što Mittasch, proučavajući fiziku i kemiju, tako i botaničar-biolog Hans André, proučavajući žive organizme i zakon polariteta koji u njima vlada, dolazi do istoga zaključka: »Zakon polariteta, veli on, čini veoma jaki most između prirodnih znanosti, filozofije i otajstva kršćanske vjere, ali ipak ne ruši granice koje dijele prirodnu znanost od vjere.« (U djelu: »Deutsche Naturanschauung als Deutung des Lebendigen«, izašlo kod Oldenburg, München). Ovu misao je Hans André mnogo puta izrekao dosada i u drugim svojim djelima. Time ovaj veliki botaničar i biolog, u društvu mnogih drugih velikih biologa na svoj način dovodi prirodu u vezu s njenim Stvoriteljem i vraća prirodi onu divnu ulogu koju joj je Bog dodijelio da bude Njegova glasnica, a koju su joj neki htjeli zanijekati pred nekoliko decenija. *V.*

* * *

Vjera i današnji prirodoslovci — (La religion et les savants naturalistes). — Iza kratkotrajne materijalističke periode koja je kod nekih prirodoslovaca vladala koncem zadnjega i početkom ovoga vijeka opet se u krugovima i djelima prirodoslovaca govori o Bogu na vas mah kao o čimbeniku bez koga prirodne znanosti ne mogu naprijed. Da pokaže koliko veliki prirodoslovci danas priznaju Boga i koliko je Njegovo ime neizbrisivo upisano u knjizi prirode prof. dr Eberhard Dennert napsao je djelo s naslovom »Priroda, čudo Božje« (Die Natur das Wunder Gottes 264 S. geb. RM. 5.60, Verlag Max Warneck, Berlin W 9). Na djelu su surađivali najveći današnji njemački prirodoslovci: Max Planck, Gustav Mie, Werner Heisenberg, Konrad Guenther, Richard Nacken, Otto Urbach, Joseph Plassmann, Gustav Wolff, Hans Driesch, Jakob von Uexküll, Wolfgang Dennert, Friedriech Frh. von Huene, Karl Friedrichs, Camilo Schneider i Paul Gruner.

Kad je nedavno od francuskih akademika zatražen odgovor na upit da li se slažu prirodne znanosti i vjera, između ostalih dokaza da među njima nema nikakva neprijateljstva, mnogi su lakonski, ukratko upozorili na Galvania, Kopernika, Keplera, Galileia, Newtona i druge i time su dali veoma dobar odgovor: kad su ovi pioniri u prirodnim znanostima bili iskreni i osvjedočeni vjernici znači da vjera i znanost mogu stati u najljepšem skladu. Ako li koji prirodoznanac nije i vjernik, nije tomu uzrok njegova znanost, nego nešto sasvim drugo, što sa znanosti nema nikakva posla. Jednako bi mogli reći gledajući i suradnike ovoga lijepoga suvremenoga dje-

la. Tu su sve redom najveći i svuda poznati njemački prrodoslovci, neki od njih sa posebnim svojim teorijama, koje su priznate u svemu prirodoznanstvenomu svijetu. Kad bi se vjera u Boga i prirodna znanost isključivale nijedan od njih ne bi mogao ni u svom privatnom životu ni u svomu znanstvenom radu govoriti o Bogu. I nesamo to, nego bi morao i pobijati vjeru u Boga, jer, u pretpostavci, do toga bi ga dovodila sama njegova prirodna znanost. No od svega toga nema ništa!

Ovaki nastup ovih velikih prirodoslovaca dovoljno kaže da je bez ikakva temelja tvrdnja gdjekojega mudrijana da priroda nema ništa s Bogom, s religijskim životom. Tako vele samo oni koji su navikli nju gledati samo s izvanjske strane, samo pod vidom *veličine i kakvoće*, koji je znadu mjeriti samo metrom i brojem, premda i ova svojstva prirode govore o Bogu, a koji nemaju nikakva dubljega pogleda u bit i sastav i rad i odnošaj stvari. A ovo i je ono što je najvažnije. Ovi su pogledi zanijeli sve spomenute i druge velike i prave ljubitelje prirode, i proučavanje ovih važnih pitanja činilo ih je da su se poklonili Onomu, čiji trag gledaju na svakom koraku u svojim velikim istraživanjima. Odraz njihovih utisaka jest i u ovom lijepom djelu o prirodi, čudu Božjemu. *V.*

* * *

Evolucionizam i moderna biologija — (L' évolutionisme et la biologie moderne). — Poslije Darvina, Lamarcka i Haeckela mnogi su prirodoslovci išli za njima i htjeli dokazati razvoj cjelokupnoga svijeta oslanjajući se na njihova načela. Kako je poznato Darvin je mislio da se je razvoj zbivao i zbiva uslijed zakona prirodne selekcije (natural selection) i borbe za život (Struggle for life). a Lamarck je mislio da razvoj biva na sasvim drugom principu, na zakonu prilagođivanja okolnostima, okolnosti bi stvarale potrebe, a potrebe bi stvarale organe. I Darvin i Lamarck priznaju uticaj Božji. Neki prirodoslovci koji su se zanašali za ovim vođama stavljali su i njihove principe kao podlogu svemu svomu govorenju o razvoju živih bića, ali su ih i dosta iskrivili.

Ovi prirodoslovci pojimali su sav proces materijalistički, atomistički, i to je razlog zašto nisu mogli ne samo nikoga uvjeriti nego ni stvoriti teoriju koja bi bila bar vjerojatna i nešto tumačila od svega toga. U njihovoj materijalističkoj koncepciji na početku razvoja svakoga živoga bića bio je samo jedan materijalni dio dotičnoga bića, bez ikakve više organizacije u sebi i bez ikakva višega principa koji bi upravljao možebitnim razvojem. Ovaj materijalni dio, komad, sada se je, dakako sam iz sebe i od sebe, bez da ga je iko u tom upravljao, razvijao u raznim pravcima, već prema tomu kako je konačno svršavala borba za život i prirodno izbiranje ili prema tomu kako su tražile vanjske okolnosti i potrebe.

I time su mogli za neko vrijeme zanositi neke prirodoslovce, koji su tek diletantski gledali na stvar kao i one koji nisu imali nikakva

višega tj. dubljega pogleda u sve biološko zbivanje. Oni nisu dovoljno pogledali niti na ono što biva kod svakoga živoga bića od začeća do smrti. Pri prvom času postojanja nijedno živo biće nije nekakav, kakav mu drago, komadić ili dijelčić svoje cjeline, u komu ne bi u isto vrijeme kao u klici bilo i sve ono što će kroz određeno vrijeme izići iz onoga zametka. Ova gospoda nisu na to mislila, te stoga nisu mogli dati nikakvo razjašnjenje razvoju ako bi kakav i opstojao. Stoga nisu mogli nikoga uvjeriti niti stvoriti kakvu teoriju koja bi zbilja izgledala ozbiljnom.

Moderna bilogija međutim, kada govori o razvoju, stavlja se na sasvim drugo stanovište, zasnovano na rezultatima koji su i metafizički i eksperimentalno utvrđeni. U svakom razvoju bića, od začeća do smrti, **prije je cjelina nego djelovi** (Durken), a to je napose H. Driesch i eksperimentima dokazao. Utvrdili su da se u svakom živom biću, u prvom stadiju njegova opstojanja, kao u zametku nalazi sve ono što će tijekom vremena izići iz njega. Iako je ova prva stanica tek mikroskopski vidljiva ipak sa svom sigurnošću znademo u šta će se razviti ako znademo od koga je živoga bića ova stanica. Znademo da je u njoj sve ono što je u njenim roditeljima, iako još u nezapažljivom stanju. Već u prvoj stanici je neka snaga koja će činiti da će se razviti u stalnu vrstu bića sa svim njegovim osebinama i koja će unaprijed isključiti svaku mogućnost da bi se prvotna stanica razvila u ikoje drugo biće. Ova snaga će ujedno činiti da će se u isto vrijeme, zajednički i ovisni jedni o drugima, razvijati i svi ostali djelovi organizma, a ne valjda samo jedan dio, kao što bi to moralo biti da je istinito materijalističko i mehaničko naziranje.

Ovaj zakon, snaga (Ganzheit) koja se nalazi i u najprvoj klici živoga bića, koja vodi brigu o cjelini, koja ravna svim razvojem od rođenja do smrti nešto je što nema mjesta u materijalističkom naziranju, nešto je što materijalisti nikako ne mogu shvatiti i to baš radi svoga nazora. A ipak ova sila i zakon postoji. Na jedan ili drugi način pomalo ga prihvaćaju svi veći biolozi. Tim su porušeni temelji pretjeranoga evolucionističkoga pojimanja razvoja. U koliko je bio kakav razvoj taj je bio pod uplivom ovoga velikoga zakona, koji po svojoj naravi vodi u nadmaterijalne sfere, k jednomu koji je prije zamislio nacrte raznih bića te ih izvodi po zakonima koje daje On sam.

* * *

Razvoj čovjeka i nova biološka otkrića — (La biologie et l' évolution de l' homme). — Berlinski zoolog i biolog prof. dr. Westenhöfer, obaziruć se na razna evolucionistička govorenja o razvoju čovjeka iz majmuna, veli: Mi ne vidimo nikakvo rodoslovno stablo, nego rodoslovni bus organizama, čiji korijen je u metafizičkim sferama. Drugim riječima: Nigdje u prošlosti razvoja života na našoj zemlji ne vidimo kakva odvojna mjesta iz kojih bi se ukazala, izrasla jedna vrsta iz

druge, kao grana iz debla. Mi vidimo samo grane koje se gube u tami prošlosti, koje na neki način čine »bus«, čije je korijenje sakriveno pod zemljom« (Natur u. Kultur, Sept. 1938, 290).

Razlog zašto su hekelijanci i ekstremni darvinisti onako na laku ruku govorli o evoluciji čovjeka i navrćali ga sad na ovu a sad na onu predhodnu životinju bio je opet u njihovom materijalističkom poimanju svega, pa i života. Čovjek, kao i sve živo i neživo biće, nije nego materija, dio materije, slučajni kompleks atoma, bez smišljenog, višeg uredaja i bez kakve svrhe. Gledajući na ovo veliko pitanje samo šablonski i gledajući samo na izvanjske pojave i nekakve sličnosti lako je bilo onako od pasa govoriti kako je od jahvanskoga »pithecanthropusa« preko južnoafričkoga »arstralopithecusa«, pekinskoga »sinanthropusa« i preko heidelberškoga i neandertalskoga čovjeka došlo do današnjega »homo sapiensa«.

Evolucionisti nisu nikako i nigdje mogli naći, a to su uvijek tražili i danas traže, čime bi popunili jaz koji dijeli čovjeka od svake životinje, pa bila ona i najantropoidniji majmun, komu su nesličnosti s čovjekom daleko veće nego sličnosti. No oni nisu nikada i ničim mogli dokazati ni to da ove pojedine nazovi rase ljudi izlaze jedne iz drugih kao nesavršenije iz savršenijih, i to radi evolucionističkih principa. To je bilo samo izvanjsko klasificiranje, bez ikakva dubljeg zagledanja u bit stvari.

Za čovjeka međutim vrijedi ono što i za sva druga živa bića: iz busa živih bića on izlazi sam i neovisan o bilo komu drugomu živom biću, iz korijena izniče samostalan kao i sva ostala bića. Nigdje mu se ne zna za odvojak koji bi govorio o nekakvu razvoju iz drugih bića. A razlog zašto se već prvi čovjek ukazuje kao pravi čovjek, a ne nekakav prelazni tip, i zašto danas iz prve stanice čovjeka u prvom času začeća, znademo sa svom sigurnošću da će izići čovjek, a ne nešo drugo, jest ono o čemu smo malo prije govorili: neki zakon, sila koja prožimlje čitavo dotično biće, upravlja svim njegovim razvojem i brine se za sve djelove podjednako. To je ono što biolozi zovu njemačkom riječi »Ganzheit«. Ova u svom stvaračkom radu ima mjesta za sve slučajne razlike koje se pokazuju kod raznih ostataka koji su sigurno ljudski, kao i za razlike koje se vide i danas kod ljudi na svakom koraku. Ali ovaj nutarnji zakon, ova sila drži vas razvoj, rast u stalnim granicama i ne da preko njih. Još nemamo slučaja da bi ova nutarnja sila dopustila da jedan organizam preskoči svoje granice. Drugim riječima, kao što je rekao Westenhöfer, i što potvrđuje današnja pleontologija i geologija, nemamo slučaja gdje bi vrsta prešla u vrstu, stoga nemamo ni slučaja gdje bi se neka životinja razvila u čovjeka.

Danas prirodoslovci, kad govore o ovoj nutarnjoj sili i zakonu, govore zajedno i o finalitetu, svrsishodnosti, jer je jedno s drugim nerazdruživo spojeno: nutarnja sila upravlja organizam k nekom cilju. A dok govore o jednom i o drugom govore u isto vrijeme i o Bogu, jer je On jedini koji je mogao staviti ove velebne zakone u svu prirodu. Sve bi ovo bilo teško čuti evolucionističkim prerodoslovcima iz nekoliko prošlih decenija. Ali je u svari tako. Ovo je »biogenetski zakon« moderne biologije.

Dr. B. V.

MEĐU KNJIGAMA

Igra nad vulkanom

Još su nam svima u pameti oni dramatični dani prošloga rujna, osobito onaj historički četvrtak, 29—IX—1938, — kadno je čitav kulturni svijet sa strepnjom očekivao završetak napetosti zbog *»sudetskoga pitanja«*. Od velikoga Svjetskoga rata nije bila tolika opasnost da u Evropi opet bukne rat, mnogo žešći od prvoga i mnogo sudbonosniji i po nju i po čovječanstvo, negoli je bila onih dana. I ko je one znamenite večeri slušao na radiju riječi Sv. Oca Pija XI, dok su se u Münchenu dogovarala Četvorica kojima u rukama leži sudbina Evrope, mogao je, neopisivo dirnut, osjetiti svu ozbiljnost časa i svu neiskazano duboku brigu Svetoga Oca za *»sačuvanje mira u pravdi i u ljubavi«*. Te večeri Sv. Otac prikazao je Gospodinu kao žrtvu *»za spas i mir svijeta«* svoj najdragocjeniji život, uvjeren da Svemogući, po zagovoru Presvete Djevice Ružarice, neće odbiti toga poklona. I zaista, malo sati kasnije tajanstveni valovi pronijeli su svijetom vijest o Sporazumu Četvorice i uvjerenje da je mir — spasen. Božja Providnost i toga puta smilovala se je čovječanstvu. Poglavica Sv. Crkve i toga puta dokazao je blagotvornu moć Njegove uzvišene službe.

Sa riješenjem »sudetskoga pitanja« i drugih koja su s njime bila u vezi, nastupio je u području evropske politike sasvim drugi pravac, nastalo je vrlo izmijenjeno stanje u razmjeru među Velikim silama. Osovina Rim—Berlin dobila je jednim mahom takovu čvrstoću da je ona zaista postala osovina oko koje se danas okreće sav diplomatski evropski život, osovina oko koje se stvarno okreće politička sudbina Zemlje. Politička u prvome redu, ali onda u vrlo širokim razmjerima i sudbina Zemlje uopće. Rim—Berlin, drugim riječima Mussolini i Hitler u ovome času jesu dva najjača čovjeka na svijetu, i svaka njihova riječ odjekuje s kraja na kraj svijeta, i sve Vlade modernih država žure se da tu riječ shvate i da se na vrijeme pobrinu za mjere opreza koji ona nameće.

Zaludu je sakrivati lice u pijesak, zaludu je jevtinim šalama ili lakrdijaškim doskočicama izvrgavati smijehu jednoga ili drugoga »Diktatora«: činjenica se ne da pobiti, da su oni danas tako moćni da se više nijedno pitanje međunarodne važnosti bez njih ne smije rješavati i da se ono neće tako lako riješiti bez njihova sudjelovanja!

Radi toga, vrlo je i zanimljivo i poučno upoznati ličnost tih dvaju arbitera evropske politike, pogledati one uvjete koji su

im pomogli do tolike moći, potražiti prilike koje su im utirale put k današnjemu njihovu položaju neospornih gospodara i voda svojih dvaju naroda koji još nikada nisu bili ni tako jaki ni tako odlučni da sebi pribave »dobro mjesto na suncu«... I baš kao naručena dolazi upravo sada knjiga engleskoga publicista i glavnoga urednika lista Daily Mail (Dnevna pošta) g. G. Ward Price (Vord Prajsa): I know these Dictators.[1]

Cilj što ga je sebi postavio u ovoj knjizi vješti Pisac jasno je istaknut u početku djela: pomoći svojim engleskim čitateljima da dođu *»do pravilnog suda«* o autoritativnim režimima Njemačke i Italije (str. 30). U tu svrhu on je nastojao da prikaže karakter dvaju glavnih nosilaca tih režima, Hitlera i Mussolinija, da ocrta njihov životni put do današnjega položaja, da istakne ulogu što je ta dva snažna čovjeka vrše u povijesti i u životu svojih naroda. Sve to htio je on da prikaže *»potpuno objektivno«* (29), i mi nećemo sumnjati u iskrenost njegovih nastojanja, iako je očito da je to objektivnost prijatelja, a ne objektivnost neutralca.

Kad je u septembru 1923 g. Prajs prvi put bio kod Mussolinija otkad je ovaj postao šefom talijanske vlade, u doba grčko-talijanske nesuglasice radi ubistva nekih talijanskih oficira, Mussolini ga je dočekao s ovim riječima:

— *Da nisam čuo da ste dobro raspoloženi prema Italiji, ja vas ne bih primio!* — uzviknu on sa prstom ispruženim prema meni (dodaje Prajs, 346).[2]

[1] Ja poznajem te Diktatore, napisao G. Vord Prajs. S engleskog preveo Velibor Jonić (Izd. Zvezda Beograd, 1938; str. 397). — List *Daily Mail* osnovao je devedesetih godina prošloga vijeka čuveni »kralj novina« Lord Northcliffe (Alfred Charles Harmsworth, 1865—1922); poslije ga je preuzeo njegov mladi brat Lord Rothermere (Harold Sidney H., r. 1868). U rukama ovoga magnata štampe list se je god. 1933 popeo do basnovite naklade od 2 milijuna istisaka, pa je po nakladi jedan od najprvih na svijetu, a po moći Koncerna kojemu pripada i jedan od najuplivnijih. Riječ njegova glavnoga Urednika znači, dakle, mnogo u stvaranju općega mnijenja u svijetu.

[2] Neki drugi engleski pisac nije bio tako sretan. Bilo je to za vrijeme abesinskoga rata. Englez je htio da Mussolinija zastraši. »Praćen jednim talijanskim činovnikom, posetilac prekorači prag, zaustavi se, ispruži ruku i, pokazujući jednim dramatičnim gestom na Musolinija, koji se nalazio na drugom kraju sobe, uzviknu snažnim glasom: »Vi — nikada — nećete — osvojiti — Abisiniju.«

»Sedeći za svojim pisaćim stolom, na dvadeset metara od posetioca, Musolini sačuva svoju hladnokrvnost.

»Hvala! Zbogom!« reče on samo i njegov posetilac, koji beše pripremio dugačak govor, nađe se napolju, potučen za manje od deset sekunada« (275—276).

Tačno tako! Da g. Prajs nije dobro raspoložen prema Njemačkoj i Italiji u današnjim njihovim prilikama, on bez sumnje ne bi bio ovako napisao svoju knjigu. Bilo je, na pr., vrijeme kad je njegov list — iako ne pod njegovom direkcijom — vodio žestoku antinjemačku kampanju. Danas je stav lista i njegova glavnoga Urednika drukčiji, i to je dobro, ali treba imati na pameti tu činjenicu! Ja ne mislim time reći da izlaganja g. Prajsa nisu iskrena ili da nisu objektivna, ali možda mu sklonost prema licima o kojima govori nije dala da sve vidi ili barem da sve spomene. Uz tu ogradu opreznosti, čitatelj, zaista, po ovome, sa rijetkom živahnošću pisanom, djelu može doći do mnogo korisnih saznanja i dobiti mnogo interesantnih sugestija i poznati mnogo, inače nepoznatih ili manje poznatih, činjenica iz najnovije povijesti Evrope. Radi toga, mislim, ni čitatelji Nove Revije neće mi zamjeriti, ako ih ponešto zabavim s nekoliko mojih refleksija u vezi s djelom o kojemu, evo, donosim malko potanji prikaz.

2. — Prije nego pogledamo na samo djelo, nekoliko riječi o prijevodu! G. Velibor Jonić — nema sumnje — dobro poznaje engleski, ja bih pače rekao i »previše« dobro! S time hoću da rečem, da se on vjerno drži engleskoga teksta ne samo u mislima nego i u samoj formi i stilu. Na taj način njegov prijevod nema one spontanosti kakovu bi čovjek očekivao od djela pisana svojim rođenim jezikom.

I uopće- stil g. Jonićeva prijevoda drži se one u novije doba sve jače mode, za nas Hrvate oporoga, beogradskog književnog »žargona« koji je tako daleko, recimo, od jasnoga Vukova jezika i stila! Pod uplivom ruskoga, pa francuskoga i sada engleskoga jezika i načina pisanja, jezik beogradskih pisaca pretvara se u jezik tako zvane supstantivske dikcije i u smjesu nekoga jezičnoga šarenila, da je pravo čudo. Tu vam vrve pasivi, pasivni participi, glagolske imenice, zamjenjivanje jednostavne glagolske dikcije, koja je svojstvena našemu jeziku, opisnim načinom supstantivske dikcije koja nije naša. Pa onda rječnićko blago! Sva je sila riječi koje nikako ne odišu našim narodnim duhom i protive se našemu jezičnom osjećanju: tu su pozajmice iz staroga crkvenoslovenskoga jezika, pače ima i pseudostaroslovenskih riječi *(vaspostaviti)*, onda bezbrojni rusizmi, pa turcizmi, galicizmi i u novije vrijeme anglicizmi, napokon mnoštvo riječi koje se mogu nazvati i provincijalizmima i varvarizmima često puta!

Beogradski pisci rado se tuže na jezik *»zagrebačke škole«*. Neću poricati da se i u Zagrebu naš jezik, na žalost, dosta često nateže na prokrustovsku postelju tuđinskih uzora; da se naše zdravo jezično blago miješa sa zrnjem sumnjive kakvoće; da se naša jasna i lagana rečenica zapleće i zamračuje po tuđinsku... Sve je to, za nesreću, istina, i zato se i jest osjećala potreba lista

»Hrvatski jezik«[3] — koji ima vrlo važan i mučan zadatak da izvrši — ali zagrebački pisci nimalo ne pišu gore od beogradskih, a ima ih dosta koji pišu puno bolje nego većina beogradskih! Pod riječju bolje mislim reći: više u duhu našega narodnoga jezika i stila.

Ja s ovim ne kažem da bi se beogradski pisci imali držati samo Vuka, premda ga priznaju ocem svoje nove književnosti, jer naš jezik i stil dosta je napredovao poslije njega. Ali njegovih načela možemo se i morali bismo se držati svi, jer su to načela koja izviru iz štokavskoga narječja i iz našega jezičnoga narodnog blaga, a *to su temelji našega književnoga jezika i stila!* Sve nove tekovine dobro su nam došle, ali moraju biti u skladu s našim jezičnim osjećanjem, sa svojstvima našega rođenoga jezika.

Što je kod ovoga najsudbonosnije, to je činjenica da su beogradski pisci uvjereni (oni bi rekli: *ubeđeni!*) da je samo njihov način dobar, i prema tome da se moraju udešavati sva izdanja i školskih i drugih knjiga. Upravo ovih dana mogli smo čitati zanimljivi slučaj sa Srcem, lijepim prijevodom — preradom *de Amicisova* djela od g. Petra *Kuničića*. Za Srbe trebalo je, po mišljenju nekih, da se udesi zasebno izdanje »na čisto srpskom prevodu«![4] A nije to jedini slučaj da se isto djelo izdaje u dvostruku prijevodu: hrvatskom i srpskom... Sjećam se kako me je iznenadio jedan u Zagrebu štampani prijevod, ali u poznatoj beogradskoj kolekciji, od našega priznatoga književnika i prevodioca g. Ise *Velikanovića!* Tu je drukčiji i jezik i stil nego u drugim njegovim knjigama.[5]

Iz prijevoda g. Jonića ja bih mogao navesti svu silu dokaza za ono što sam sada rekao. Odmjeren prostor za ovaj prikaz to mi ne dopušta, pa ću tek ponešto spomenuti.[6]

Što se u prijevodu kaže: *jevanđelje* (139), *jeres* (104, 186), *sveštenik* (75, 160), *zvonara* (315), još bi se nekako dalo opravdati ali ako se za katoličke crkvene pojmove upotrebljavaju specijalno pravoslavni izrazi, onda je to sasvim neprikladno: *vladika*

[3] Upravo dok sam korigirao ovaj prikaz, stiže mi novi broj »Hrv. jezika«, I 6—7, 1938, gdje se na str. 105—113 članak g. Dr. *S. Ivšića:* Novine i evropeiziranje našega jezika — u više konstatacija slaže s ovim ulomkom (2) moga.

[4] Vidi člančić g. Petra Kuničića u Obzoru, br. 279, od 10—XII—1938, str. 1—2: »Srce« prema Edmondu de Amicisu (ispod crte).

[5] Emil Ludwig, *Napoleon*, preveo Isa Velikanović (Narodno delo, Beograd; štampala »Tipografija« u Zagrebu).

[6] U knjizi ima i štamparskih grešaka (od kojih su najnezgodnije one pogreške u datumima, str. 160, 179), pa moguće da se koja potkrala i u mojim navodima. — Dakako, ja nisam naveo sva mjesta gdje se pojedini primjeri nalaze, a nisam uvijek naveo ni baš onu gramatičku formu u kojoj riječ dolazi u knjizi.

(81), *episkopski* (77), *kaluderica* (196, 361), *odežda* (60). U ovom posljednjem slučaju izraz je i smiješan: *odežda* u pravosl. Crkvi označuje odjeću koja se upotrebljava kod svetih obreda (v. kat. *kazula*), pa kad na strani 90 čitamo o slikama *»koje pretstavljaju kardinale u purpurnim odeždama kako ručaju usred veličanstvenog enterijera«* — onda nas to potiče na smijeh...

Za dosta već odavna u našemu jeziku uobičajenih riječi ima g. Prevodilac druge, nimalo bolje: *Arabljani* (355, 356, 377, 389), *avanzuje* (99), *begunije* (64), *bekstvo* (138), *berberin* (270), *dobošar* (142), *dokumenta* (pl. 342—3), *džakovi* (317), *etar* (93), *glasnogovornici* (19, 185, 378), *kamiltej* (272), *kap* (rt 385), *korumptivan* (306; 307; 350), *koštanje* (256), *kuršum* (360, 362), *lavorov* (347), *lobanja* (360), *magacin* (140, 231), *mere predostrožnosti* (62, 359), *misterija* (162), *nenasit* (164), *nesrazmera* (201), *nevoljnih* u značenju *nehotičnih* (352), *odnosi se* u značenju *vlada se* (380), *opreza* (196), *otrpeti* u značenju *podnijeti* (394), *ovaploćava* (349), *padina* (20, 129, 297, 360), *palata* (359), *pantljika* (163), *plakate* (ž. r. 320), *podražavati* (364), *posekotina* (321), *predubeđenja* (89, 96, 114, 198), *raspust* (278, 338), *razdaljina* (380), *santimetar* (151, 360), *secovati* (116), *smeša* (58), *stepenik* (66, 379), *stepeničasti put* (360), *sumareni* (369, 383, 384, 392), *susredsređen* (94; 390), *svireposti* (157), *tojaga* (345), *ukotvljen* (273, 293; 367), *utvar* (355), *uzrast* u značenju *dob* (338), *velelepnost* (218)... Često se upotrebljava glagol *pretstavljati* u značenju *biti* (na pr., 97, 185, 196, 225, 256, 261, 270, 272, 281, 356, 374); pa *prevazilaziti* (169, 192, 265, 339, 369), i osobito nezgrapni *vaspostavljati* i *vaspostavljanje* (13, 38, 75, 105, 234, 244, 248, 327,..). Bezbroj puta dolaze glagolske imenice; na pr., *dobijanje* (337), *nemanje* (12), *potčinjavanje* (202), *praštanje revolvera* (317), *rašćenje* (149), *tvrđenje* (259), *udubljenje* (347). — Onda teške fraze poput ovih: *sa izuzetkom jednog boravka (313), uprkos nemanja prethodne spreme* (113), *uprkos njihovog puštanja ispod suđenja* (184).

Treba napose spomenuti neprestano upotrebljavanje pasivnih participa, koji su kadikad sasvim nezgrapni: *bivaju poređeni* (224), *bivaju nagrađene* (272), *bi transportovan* (314), *beše pucano* (319), *bili doneti* (355), *bili vođeni* (178), *bivaju brzo zaboravljeni* (386), *bude odvraćena* (370), *obučenu* (204; 250, 256) prema *obučavanje* (120), *kojom su bili finansirani* (154), *ma da su vršeni* (155), *olakšano tom činjenicom* (199), *oni su maženi* (189), *preobraćeni u veru* (186), *vršene optužbe* (197). — Mjesto jednoga glagola dolaze opisni načini: *imao sam jednočasovni razgovor* (212), *načiniti šetnju* (366), *napraviti posetu* (367), *pravio je više putovanja* (231)... Ili čitate izraze kao što su: *obožava da se igra* (51), *obožava lov* (218), *napravio je ovu pronicljivu primedbu* (104), *ona bi nađena* (136), *nisu imali u sebi štofa* (123), *izvrši konsultaciju šefova* (323), *u toku jedne šetnje* (271), *u cilju predohrane* (370), *mi smo ti koji smo* (i slično: 195; 136;

204, 242), *beše mu pričinio toliko zadovoljstvo* (289; 331), *uzeda na sebe* (89), *pozadi sebe* (141; 163), *imalo je nečega* (147), *da je se* (203), *koji je se* (292), *nije imao potrebe da* (104), *dok ne budu dobili* (235) i slično (385; 337), *uputiti prekor* (248), *čuvam utisak* (349), *podnese ostavku na glavnog urednika* (310), *postoji jedan čovek* (375), *rašriti sablju* (390), *prišpendlovao* (366), *nogu koja beše bolesna od kostobolje* (344), *vinogradi, zasejani po cenu velikih napora* (297)... Svaki čas vraćaju se: *beše, behu!*... Nezgodni su izrazi: *naovogovu* (24), *ovogove ideje* (108), *crte Firerove koji* (20), *u njega* (u München 105), *režim, koga* (370), *Hitlerovu kao proroka* (162)... Ima dosta imperfekata. .

Kod naziva ulica i sličnih naiđete na ovakove oblike: *u ulici Kertner* (Beč, 17), *ulice Teatiner* (München, 130), *u ulicu Peruza, ulicu Rezidenc* (München, 130, 133, 134), *u palatu Prejzing* (134, 136), *u Kvins koledžu* (158), *pred bazilikom Maksentino* (274)... On upotrebljava oblike: *na obalama Izra* (München, 117), *gornjeg Izonca* (misli se *Soča* 313), *na Izoncu* (315), *u Karniju, na kamenom platou Karza (313), u Florenciji* (389; 293). Na str. 333 čitam: *sa kancelarijom Papinog kardinalskog sekretara*, a ima biti: *Papina kardinala-sekretara!* Netačan je pridjev *alpiski* (353); nezgodan: *pokretovi* (141) ili: *u pijačnu varoš* (298).

Ova i slične osobitosti prijevoda nisu, u najvećem broju, svojina samo g. Jonića: one pripadaju *»beogradskoj školi«*, i naći ćemo ih, više manje, kod većine djela koja se štampavaju u Beogradu. U tim djelima štokavski dijalekt i stil dobivaju (po njihovu: *dobijaju* 190, 192) neki specijalni tip, kojemu neću poreći otmjenosti, ali ta je otmjenost nekako ukočena, hladna, preveć tuđa našemu jezičnom osjećaju.

Dva ili tri primjera najbolje će osvijetliti moju misao: *»Proganjati ih iz ovog razloga, kao što se to meni činilo, u meni se katkada osećaj neodobravanja, koji sam ja uvek imao kada se o njima zlo govorilo, pretvarao u odvratnost«* (str. 90: citat iz Hitlerove knjige M o j a b o r b a, gdje govori o Židovima).

»Komandna mesta behu sastavljena, i na drugom pilotskom sedištu sedaše jedan vazduhoplovni deneral talijanski. Mehaničar i radiotelegrafista pretstavljahu ostatak ekipe (281). — *»U obema zemljama* (misle se Njemačka i Italija), *ljudi na visokim položajima preporučuju da se smelo prihvati politika koja neće voditi računa o Engleskoj, jer su oni ubedeni da se ona ni u kom slučaju neće tući, a ako bi se ikada latila oružja, ona je odviše neorganizovana, odviše rđavo opremljena da bi mogla odoleti ujedinjenim snagama totalitarnih država«* (393—394). Posljednja rečenica na str. 392 nije ni otmjena! Donosim samo završetak: *»... sumnjom koja je ležala na talijanskim sumarenima, koji su optuživani da su imali učešća u torpiljiranju stranih brodova koji su bili registrovani u Engleskoj da bi mogli snabdevati hranom crvene u Španiji«* (392—393).[7]

Ja sam se, eto, ipak, malko i dulje zadržao na formalnoj strani našega prijevoda, a to sam učinio radi toga, jer u mome nizu refleksija *»Među knjigama«* ima i dosta knjiga u Beogradu štampanih, pa sam jednom htio da dirnem i jezičnu i stilističku stranu tih knjiga. Mnogi među nama misle da se samo u Beogradu dobro piše, a ja mislim da tu misao treba uzeti *cum mica salis*...

3. — Koliko je god interesantna čitava knjiga g. Prajsa, njezin P r e d g o v o r (str. 9—27), pisan u Parizu 24 marta 1938, ima rekao bih osobitu čar: on odiše neposrednom novošću. Kazuje nam što smo nedavno svi doživjeli.

Kad je Pisac izdao prvi put svoju knjigu, spomenuo je tri glavna cilja koje je bila sebi postavila nacionalsocijalistička vlada u Njemačkoj: *pripojenje Austrije, oslobođenje sudetskih Nijemaca, povratak kolonija.* Gledajući na međunarodnu situaciju, rekao bi čovjek da se tako zamašiti ciljevi ne dadu postići bez — rata. Međutim, nije prošlo mnogo vremena, i Austrija je sjedinjena s Njemačkom: nenadano brzo, i bez rata!

Ostala su tako ona druga dva cilja, ali i s njima opasnost evropskoga rata. Misleći na brzinu s kojom je izvršen onaj prvi cilj i osjećajući svu ozbiljnost ratne opasnosti, g. Prajs hoće da u svome predgovoru k novome izdanju istakne potrebu da se nađe kakav teren za sporazum između četiri velike evropske sile i da se izbjegne rat, koji bi se završio općom propašću (27). Da dovede pripovjedački dio knjige u suglasnost sa današnjom situacijom, on zatim također, ukratko, prikazuje događaje koji su se zbili od 3—II 1938 uveče, kad je Hitler objavio ostavke čitavoga niza njemačkih generala i time konačno dobio i vojsku sasvim u svoje ruke, pa do pripojenja Austrije.

Od dana kad je pisan taj predgovor, postigao je Hitler i svoj drugi cilj: oslobođenje sudetskih Nijemaca (vidi str. 235—236), a ni ovoga puta nije buknuo — rat! Uz taj važni događaj povijest bilježi i čitav niz drugih, u tako kratko vrijeme! I kad bi sada g. Prajs opet izdavao svoje djelo, morao bi da u n o v o m e predgovoru nanovo dovodi svoje pripovijedanje u suglasnost s novim događajima i da još jednom reče, da opasnost velikoga rata — nije minula, uza sve deklaracije njemačko-engleske i njemačko-francuske! Od ona tri cilja što ih on spominje još je ostao samo treći

[7] Poslije strane 288 ima faksimile interesantnoga trojezičnoga Mussolinijeva pisma g. Prajsu. Rečenica: *I miei miglori auguri e saluti* prevedena je ovako: *Hiljadu srdačnih pozdrava*, a to je preslobodno. — Na str. 297 prevodi se poslovica: *Chi ha freddo salti* — ovako: *Ko hoće da se ugreje, neka skače!*

nepostignut, ali ne izbijaju li na obzorju međunarodnoga života novi ciljevi i nove opasnosti?

G. Prajs u tome hipotetičnom predgovoru mogao bi, međutim, da sa zadovoljstvom konstatira, da je lijekove koje je on predlagao 24 marta protiv teške napetosti u Evropi, i sam engleski Ministar pretsjednik kao takove priznao! Ti su lijekovi: neka se jedna država ne miješa u poslove druge i neka se državnici i njihovi narodi što bolje upoznaju i dođu u lični dodir, da bi se mogli shvatiti i sporazumjeti (vidi str. 11—13 i često puta u čitavoj knjizi). I s t e m i s l i , g o t o v o i s t i m r i j e č i m a , izrekao je poslije münchenskoga sporazuma više puta i g. C h a m b e r l a i n (na pr., u razgovoru sa suradnikom lista *»Völkischer Beobachter«* neposredno poslije Sporazuma).

Je li ova suglasnost samo slučajna?

Ako bismo smjeli pretpostaviti da nije, nego da je ona posljedica mudro udešenih i smišljenih pretpostavaka, ne bi li nam onda bila puno jasnija i činjenica koju s ponosom ističe g. Prajs kad o sebi veli: *»Nijedan stranac nije se više od mene približio ljudima koji imaju apsolutnu vlast u diktatorskim zemljama«* (10)? I ne bi li nam onda bilo sasvim razumljivo da je on mogao doći k tim ljudima i u najkritičnijim časovima i biti u njihovoj neposrednoj blizini u vrlo značajnim događajima? Govoreći o događajima u prošlome februaru i martu on piše: *»... Quorum pars parva fui. U toku ovih poslednjih nedelja ja sam proveo najveći deo svoga vremena čas u Berlinu, čas u Rimu, čas u Beču ...«* (13). Sasvim jasno! A možda bi nam onda bilo još jasnije i to, što je upravo s a d a izišao i ovaj naš prijevod?[8] ... Svakako, Engleska je vješta u diplomaciji. Ona će, uzdamo se, spasiti evropski mir i kad se bude radilo o njemačkim kolonijama ...

4. — Djelo g. Prajsa podijeljeno je na d v a dijela. P r v i je (29—266) posvećen jednoj zanimljivoj paraleli između dva Diktatora (Gl. prva: Kontrasti) i onda g. Hitleru, te se govori u zasebnim poglavljima o njemu kao čovjeku (43—76), o njegovoj mladosti, o ratu i prvim političkim koracima (77—118), o početnim neuspjesima (119—151), o njegovu uspinjanju k vlasti (153—180), o režimu i njegovu djelu (181—214), o Kancelarovoj okolini (215—232) i o Hitlerovim ciljevima (233—253). Posljednja, deveta glava ovoga dijela, nosi naslov: Štampa i Diktatori (255—266), pa ujedno služi kao prijelaz na drugi dio (267—397), koji ima poglavlja: Duce kao čovjek (267—283), Musolinijeva porodica (285—296), Djetinjstvo i mladićstvo (297—312), Od kaplara do Šefa države (313—327), Teškoće i ostvarenja (329—339), Prvo vrijeme vladavine (341—350), Saradnici i opasnosti (351—362), Mussolini i abisinski pohod (363—382). Posljednja, deveta ovoga dijela, glava knjige nosi natpis: Sredozemno More i »Gentleman's agreement« (383—397), pa je u prvome redu namijenjena E n g l e s k o j , i Vladi i narodu, a naročito je važan pretposljednji odlomak (393—396). Njemu daje intonaciju prva rečenica: *»Opstanak britanskoga carstva, kraj tolikih opasnosti u prošlosti, najvećim delom zavisio je od brzine i veštine sa kojom su se njegovi državnici, uvek dorasli prilikama, prilagođavali novim situacijama.«*

[8] Naš prijevod ima i dosta slika. Za nas su značajne osobito one iza str. 256 i 304.

I onda, kao zaključak čitavoga djela, dolazi kratki posljednji odlomak, koji treba da donesem u izvatku: *»Jedna spoljna politika može se suditi samo po njenim rezultatima; a svakako se mora konstatovati da je politika koju je engleska vlada vodila u toku ovih poslednjih godina dovela do sporazuma među svim našim mogućim neprijateljima, u centralnoj Evropi, na Dalekom Istoku i u Sredozemnom Moru, do sporazuma, koji se može još izmetnuti u tešnju i više neprijateljsku koaliciju«* (396).

»Međutim, Velika Britanija i Nemačka još uvek pretstavljaju ključ evropske situacije. Sporazum među njima pretstavljao bi sigurnu garanciju mira među nacijama zapadne Evrope.«

»Odviše je kasno za nasilno razoružavanje Nemačke; možda nije odviše kasno da se ona razoruža putem prijateljstva. Ipak, o tome ne može biti reči sve dotle, dok jedan veliki i uticajni deo engleskog javnog mišljenja ne prestane da Nemačkoj pripisuje samo rđave namere.«

»Ma kakvu odvratnost mnoga lica ispovedala u odnosu na režime nacional-socializma i fašizma, ne može se osporavati da su oni dali Nemačkoj i Italiji takvo pouzdanje u njihovu sudbinu kakvo ove zemlje nikada nisu poznavale ... (396).

Uvođenje ovih novih nacionalnih formacija u evropsku zajednicu pretstavlja najhitniji zadatak pred kojim se danas nalazi čovečanstvo. To se može postići samo sa ljubavlju i razumevanjem« (397).

Nije li se g. Chamberlain prije münchenskog sporazuma sjetio ovih riječi? ...

5. — Iz netom navedenih citata — a mogli bismo ih još dosta navesti — vidi se kako g. Prajs prilično slobodno kritizira politiku Engleske prema Njemačkoj i Italiji, ali kad se radi o tome da kaže svoj sud o Njemačkoj i Italiji, to jest o djelu dvaju Diktatora, onda se on vrlo dobro čuva da izreče ne samo bilo koje neodobravanje nego ni same dobronamjerne kritike neće da izrazi. To je sasvim u skladu, na pr., s ovim njegovim riječima:

»Danas nije momenat za povladivanje onoj tradicionalnoj sklonosti Engleza koji uvek žele da druge zemlje pouče kako treba da upravljaju svojim vlastitim poslovima. Danas, svaka ličnost koja uživa ma kakav kredit u inostranstvu treba da ima jednu jedinu brigu: izbegavanje rata. Ako budemo tolerantni i diskretni, možda će se moći izbeći kazna božija. Naprotiv, ako

kritikujemo, više ima izgleda da izazovemo katastrofu, nego da ljude preobratimo« (264). Slično govori i na str. 350: »*Unutrašnji režim Italije tiče se samo talijanskog naroda. Kritikovanje Italije, ili svađanje sa njom, ne može doneti nikakva dobra Velikoj Britaniji. Najbolje što možemo učiniti jeste da živimo u dobrim odnosima sa novom vladom.*«

Sve je to u skladu s glavnom tendencijom knjige: svjetovati na sporazum između četiri velike evropske sile, specijalno između Engleske i dvaju Diktatora (vidi, na pr., 383—396), ali ne daje li se time i povoda opravdanoj bojazni, nije li dobronamjerni Pisac, ipak, samo napola izvršio svoj zadatak: p r i k a z a t i t e D i k t a t o r e, koje on tako d o b r o p o z n a j e?

Ja imam specijalno pred očima stav Diktatora, naročito g. Hitlera, prema *katoličkoj Crkvi* i prema vjerskim uvjerenjima svojih podanika. G. Pisac dopustio je sebi prilično živu zamjerku engleskom visokom svećenstvu (263—264). Takovih prigovora on ne upravlja katoličkom svećenstvu, jer neke riječi na str. 333—334, gdje se govori o Konkordatu između Italije i Sv. Stolice, ne bi trebalo shvatiti kao kritiku. Malko je teže s nazivom koji on daje stranci poznatoga bečkoga načelnika L u e g e r a: *hrišćansko-klerikalne-socijalističke stranke* (91); nisu zgodni ni nazivi: *uloga prvosveštenika nemačkog naroda* (75), *sa autoritetom jednoga Papa* (118; na oba mjesta nazivi se razumiju za Hitlera). No sve to ne mora biti tendenciozno, kao ni ono na str. 265 (o bivšim talij. sveć. uzgojiteljima).

Pisac o Hitleru kao vjerniku priznaje: »*Ma da je vaspitan u katoličkoj veri, Hitler nije Hrišćanin koji se strogo pridržava verskih propisa*« (44), ali kad treba da govori o njegovu stavu kao Šefa države prema Crkvi kojoj pripada dobra trećina njegova naroda, onda Pisac nema odvažnosti da kaže čitavu istinu. Pače, još nešto bi se dalo reći o njegovu načinu izlaganja, ali neka to čitatelj sam zaključi iz citata koji donosim čitav:

»*Potčinjavajući rasna i verska pitanja svojim nacionalnim ciljevima, nacistički vođi nisu se ustezali da udare na klerikalne organizacije svog vlastitog naroda. Oni opravdavaju represalije koje su preduzeli protiv katoličke i evangelističke crkve Nemačke time, što izjavljuju da su one naperene više protiv političkog rada sveštenstva negoli protiv same vere.*

»*Hitler se drži načela da, sem na području čisto duhovnom, život nemačkog naroda ima da bude podvrgnut jedino uticaju nacional-socializma. Njegova borba protiv crkava u Nemačkoj zasnovana je na ubeđenju da one, nezadovoljne što se brinu samo o verskom ubeđenju svojih članova, teže još da kontrolišu i njihov rad kao građana.*

»*Kancelar naročito osporava zahtev rimske katoličke crkve koja bi htela da ima pravo da vaspitava decu svojih vernika. Po primeru Tudora u Engleskoj, on je nepoverljiv prema ovom potčinjavanju jednoj stranoj vlasti, vlasti Rima. On tvrdi da dvadeset od sto celokupne površine Nemačke pripada katoličkoj crkvi i njenim raznim redovima.*« ... Tačno tako piše na str. 201—202!!

* * *

Uz učinjene restrikcije, knjiga g. Prajsa zaista je vrlo poučna, želimo li ponešto bolje upoznati opasnu šahovsku igru evropske politike. Čitajte, na pr., glavu osmu drugoga dijela (363—382: Musolini i abisinski pohod). Italija je radila kao što rade i sve druge velike države, a kako bi radile male, kad bi samo mogle: ni jedna, Engleska možda manje nego ijedna, nema prava da se sablažnjuje i da se zgraža, i da prigovara!

To i inače g. Prajs ističe, tako često da je gotovo i previše! I to je sasvim ispravno sa stanovišta čisto diplomatskoga i političkoga.

Ali, je li to ispravno uvijek i sa stanovišta etičkoga? I sa stanovišta pravde i slobode na koju imaju pravo i narodi i pojedinci?

I kad se velike sile slože, hoće li zaista doći trajan mir? I hoće li minuti opasnost rata, koja danas tako tišti Evropu? I tišti svijet?

Ne sjete li se narodi i njihovi Zakonodavci da u svoje međusobne odnose uvedu i one više principe o kojima govori Sv. Otac u svome dirljivome pozivu od 29 rujna 1938, ne čini li nam se da je šahovska igra svjetske politike sudbonosna igra nad — v u l k a n o m?

F. S. Petrov

KNJIŽEVNI PREGLED

NOVE KNJIGE DRUŠTVA SV. JERONIMA. Prve knjige društva izašle su za g. 1869., prema tome su edicije za g. 1939. *sedamdeseto godište*. Svakako je to za naše prilike važan jubilej, da neko hrvatsko pučko prosvjetno društvo radi ustrajno i bez prekida toliki niz godina, i sve većom snagom i poletom.

Prema zamisli vodstva Društva sv. Jeronima s ovim godištem započinje petgodišnja priprava za jeronimski dijamantni jubilej, pa je po toj osnovi načinjen posebni književni program, za godišnja izdanja kroz to vrijeme, tako da bi u nekih podesetak knjiga toga razdoblja bilo enciklopedistički obrađeno sve glavno znanje potrebno današnjem čovjeku sela i grada. Važno je, dakle, da se jeronimske knjige toga petogodišta uzimaju u punom broju i čuvaju, kao glavni dio kućnih knjižnica.

Ovogodišnja jeronimska izdanja jesu ova:

1 Kalendar »Danica« za god. 1939.
2 Pavelić M. D. I. »Zvijezde Srca Isusova« Pjesme o ugodnicima Božjim.
3 »Jedni grade, drugi razgrađuju«, knjiga o današnjim državnicima.
4 Stuparić M.: »Ispod garičke planine«, pripovjesti iz Moslavine.
5 Mohaček dr. M.: »Kako se hrani bilje«, ratarska kemija.
6 Grmović V.: »Majka priča« pripovjesti iz Bosne.
7 Kukalj D.: »Žrtva Novoga Zavjeta« pučka liturgika I.
8 Babić prof. B.: »Naša zemlja«, pučka geologija.
9 Ivšić Dr. M.: »Gospodarski život na selu«.

Svih devet knjiga stoji 50 dinara, pet knjiga (od 1—6), 25. dinara. Prve tri knjige dinara 15.

* * *

»HRVATSKA NARODNA PJESMARICA«. Cijena: obično izd. 10 din., na finom papiru 15 din. — Naklada »Alfa«, Zagreb, Jurjevska 57.

U mnogim našim krajevima osjeća se velika potreba za jeftinom i dobrom pjesmaricom, u kojoj bi narod našao sve, što ga iz prošlosti zanima. Da toj potrebi udovolji, izdao je ovih dana Dr. M. Ujević u Zagrebu knjigu »Hrvatska narodna pjesmarica«, u koju je unio sve one Kačićeve pjesme, koje narod voli i koje čita, a govore o hrvatskim junacima, o hrvatskim krajevima ili događajima, koji su u uskoj vezi s hrvatskom prošlošću ili s pojedinim hrvatskim krajevima. Osim toga, on je u tu pjesmaricu unio velik broj junačkih hrvatskih narodnih pjesama, koje nadopunjuju Kačićev »Razgovor ugodni« tako da je ova pjesmarica prava povijest hrvatskoga naroda u stihovima, povijest opjevana i prikazana od samoga naroda i od starog i slavnog fra Andrije Kačića, koji je znao pjevati upravo onako, kako narod želi i kako sam narod pjeva. Uz Kačićeve pjesme i narodne junačke u ovoj pjesmarici ima velik broj lirskih narodnih pjesama,

koje, skupljene ovako zajedno, daju prekrasan zbornik narodne lirske poezije, pune ljepote, zdravih osjećaja i plemenitih misli. Kao i u junačkim narodnim pjesmama, tako i u lirskim narodnim pjesmama, zastupani su svi hrvatski krajevi: Hrvatska, Dalmacija, Bosna, Hercegovina, Slavonija, Bačka, Hrvati iz Austrije i Hrvati pod Italijom, u Istri. Sastavljač i izdavač »Hrvatske narodne pjesmarice« želio je, da se u duhovnom vezu nađu svi krajevi i da u ovoj knjizi nađu sebe, svoje želje, svoje misli i svoje osjećaje.

* * *

KUBEŠ M. KONRAD T. J., *Maria*, v Praze 1936, I. dil 416 str. II. dil 424 str.

Djelo češkog isusovca Kubeša »Maria« u 2. sveska je, bez sumnje, najbolja mariologija u slavenskih narodâ. Kubešova knjiga ima neke prednosti, kojih nemaju ni poznata djela o Mariji: Scheebenovo, Pohlovo, Schäferovo, Campanovo itd. Kako je i u podnaslovu istaknuto, Kubeš je svoju mariologiju priredio za čitanje vjernicima. Prvi dio ima 35, a drugi 30 članaka, čiji sami naslovi pokazuju način obradbe: U misli svojoj od vječnosti, Pobjeda Djevica, Obnovit ćeš lice zemlje. Za idealom, Neoskvrnjena i današnjica, Na granicama božanstva, Zaštita vjere itd. Imajući na pameti postavljeni motto Tome iz Villanove: Dolikuje se, da razumijemo ono, što štujemo, — pisac je nastojao da dade mariologiju za čitanje prostome puku, ali ipak tako, da nema u njoj — prema piščevoj tvrdnji — ništa, što se ne bi moglo dokazati Sv. Pismom. Ocima ili spisima uglednih bogoslova. Iznio je sve što kat. vjera o Majci Božjoj uči i što o njoj sa sigurnošću znade. Za razliku od spomenutih djelâ o Mariji, koja su napisana više na znanstvenoj bazi, Kubešova knjiga je puna primjera iz povijesti, iz života i slika iz prirode, jer je pri svakom poglavlju (članku) htio da pokaže, što Marija znači za duhovni život svakog kršćanina i čitavog čovječanstva. Naročito te karakteristike ima drugi svezak. Knjiga dobro dolazi i propovjednicima, jer su njoj mnoge teme upravo za suvremeni život. Ma da djelo nije čisto znanstveno, pisac, ipak, svagdje citira obilno upotrebljenu literaturu za one, koji bi htjeli da se i sami o nečemu uvjere ili koji bi htjeli da još više prošire znanje o istoj stvari.

Knjiga se preporuča svakome, koji iole poznaje češki jezik.

F. M. Č.

* * *

HASERT K. — KATANN O., *Divy svetového rádu. Preložil Dr. J. O. Martinovsky. »Vyšehrad« S. S. R. v Praze 1937, str. 420. Cena Kč. 39.—, váz. 49.*

Oduvijek su zanimala čovjeka pitanja o svemiru, o svrsi u prirodi, o životu, o duši, itd., a naročto ga zanimaju danas, kad se neprestano javljaju novi i novi nazori o svemiru, o materiji, energiji, životu. Rijetko se je namjeriti na knjigu, koja bi sva ta pitanja riješila znanstveno i ispravno. Takova je knjiga, što ju je napisao veliki učenjak Konst. Hasert,

a nadopunjali A. Figlhuber, Koganovsky, Strigl, Katann, a koju je prema osmome njemačkome izdanju preveo i priredio dr. J. O. Martinovsky, a izdana je kao 5. sv. Katoličkog Literarnog Kluba u Pragu.

Hasertova knjiga nas upoznaje s najnovijim rezultatima u prirodnim istraživanjima u raznim pravcima i ujedno dokazuje, kako pravi znanstveni rezultati ne protive se pojmu Boga, šta više, nužno ga traže, ako se želi razumjeti svijet i svemir i divni red u prirodi. Knjiga ima 52 slike u tekstu i VIII tablica na posebnom papiru.

F. M. Č.

* * *

DUCATILLON P. V. a ROPS — DANIEL, *Rudé plmeny nad Evropou. VI. sv.* Katolického Literárnicho Klubu. St. 256. Cena Kč. 28.—, váz. 38. V Praze 1937.

»Crveni plamen nad Evropom« su prijevod dvaju članaka o komunizmu iz francuske knjige »Le communisme et les chrétiens« (Paris, Plon 1937). Članke je preveo i knjizi napisao uvod dr. Rudolf Vorišek.

U prvoj studiji (str. 11—192) francuski dominikanac Ducatillon sasvim nepristrano iznosi komunističku nauku i rasvjetljuje u čemu je njezina pogubnost i osvajačka moć, a u drugoj (str. 193—234) »Sol zemlje« poznati pisac Danil-Rops, ističe kako su radi poplave komunizma, i oni kršćani krivi, koji ne će više da budu »sol zemlje«. Obe studije treba da čita svaki, koji hoće da upozna komunizam i da o njemu govori, ne iz strasti već iz objektivnog promatranja.

F. M. Č.

* * *

TH. dr. KAŠPAR JOSEPH, *Reči príležitostné na cirkevní a svetské námety. V Praze 1938, 520 str., tiskem čsl. akc. tiskárny.*

Nova knjiga češkog propovjednika je nastavak njegova homiletskog djela »Naša vjera«. Dok je u tom djelu obradio propovijedi za nedjelje i svece preko ciele godine, u novome su prigodni govori crkveni i profani s dodatkom korizmenih i svibanjskih propovijedi. Nema za svećenika prigode, za koju se ne bi našlo nekoliko govora u novim Kašparovim Prigodnim govorima: tu su govori za primicije (6), za vjenčanje (15), za pogreb (42), za nastup u župu, za svečanost prve pričesti, krizmu, za otvor škole. Poseban ciklus čine lijepi govori za posvetu zastave, križa, škole, groblja, zvona, oltara, orgulja, spomenika, bolnice itd. Svi se govori odlikuju bistrinom, kratkoćom i praktičnom razdiobom, tako da se veoma lako pamte.

F. M. Č.

* * *

BRAITO dr. SILVESTAR O. P. a DACIK dr. REGINALD O. P., *Kristus spása sveta. V Praze 1935, str. 174.*

Pred nekoliko godina češki oci dominikanci otvoriše viši duhovni kurs, u kojem predaju njihovi poznati učenjaci o važnim kršćanskim istinama, kako bi i obični vjernici imali prigodu da malo dublje zarone u tajne kršćanske nauke. Prva tema toga kursa bila je: Krist, spasitelj svijeta, a obradivali su je oci Braito i Dacik. Staro je pravilo: ne može se ljubiti ono što se ne poznaje, pa su oni stoga nastojali da uđu u nutarnji Kristov život, i pokazali su kako Krist ima biti zaista primjer i uzor Kristovim sljedbenicima. Ta su razmatranja poslije štampana u knjigu s gornjim naslovom prigodom velikog kat. kongresa u Pragu 1935. Zanimljivost tema vidi se iz samih naslova: Krist izvor unutarnjeg života, Božanska osoba Kristova, Tajna utjelovljenja za nutarnji život, Tajna otkupljenja, Svetost Kristova, Pobjeda Kristova nad smrću, i iz drugih.

F. M. Č.

* * *

P. MATTHAEUS conte a CORONATA, *Compendium Juris Canonici ad usum scholarum.* Vol. 1—2. str. 675—629. Marietti, Torino. cij. svaki svezak 35 Lit. — U našem časopisu je bilo govora o četiri sveska velikog djela: »Institutiones Juris Canonici ad usum utriusque Cleri et Scholarum.« Radi odlika, o kojima smo i mi govorili, djelo je posvuda lijepo primljeno i rašireno. No pošto radi velikog opsega nisu mogli nabaviti djelo svi koji su željeli, osobito učenici, to je pisac, zamoljen s više strana, skratio četiri velika sveska u dva i tako učinio zgodan priručnik do kog je mnogo lakše doći. Tim je htio da dođe na ruku posebno učenicima.

Kako sam pisac ističe, u ovom priručniku zadržao je istu metodu obradivanja kao i u prvašnjim svescima, protumačio je sve kanone Kodeksa, pri tumačenju služio se je velikim dijelom istim riječima kao i u velikom djelu, ispustivši ovdje ono bez čega priručnik može dobro stati. Ne žali donijeti tumačenje raznih auktora, a osobito kad se radi o važnijim pitanjima. Mjestimice iznosi općenitije mišljenje teologa ne spomijnući auktore koji ih zastupaju. Koga bi zanimalo da i to popuni lako će učiniti usporedbom s velikim djelom. — Na početku prvoga sveska izloženo je javno crkveno pravo!

Uvjereni smo da će se ovaj priručnik još više raširiti nego prvašnje djelo radi svojih odlika koje ga rese.

* * *

P. G. de VARCENO et P. S. a LOIANO, *Institutiones Theologiae moralis ad normam iuris canonici.* — Vol. III: *Theologia specialis: De justitia eiusque lesione. — De contractibus. — De peculiaribus clericorum et religiosorum obligationibus.* St. 1004 Marietti, Torino 1937, 40 Lit. — Ovo djelo napisao je P. de Varceno, a dobrim dijelom preradio ga je P. S. de Loiano. U ovom svesku su traktati De justitia eiusque lesionibus, De contractibus, De peculiaribus clericorum et religiosorum obligationibus. Auktor je išao za tim da učini zgodan priručnik za ispovjednike i duhovne pastire. Za to je bio spreman jer je preko 30 godina predavao moralno bogoslovlje i tim uvijek sticao novo znanje. Drži se probabilizma pri riješavanju pitanja te tako štiti i slobodu i zakon. Sudeći u oprečnim mišljenjima obazire

se na nutarnje razloge kao i na auktoritet drugih teologa. Jednako se čuva i laksizma i rigorizma.

* * *

1. LIPPL Dr. JOSEPH u. THEIS Dr. JOHANNES, *Die zwölf kleinen Propheten. 1. Hälfte: Osee, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michäas übersetzt und erklärt. (Die hl. Schrift des A. T.) Bonn 1937. Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung. XII+227 str. Broš. cijena 7 RM.*

2. KADIĆ dr. A., *Momentum Messianicum tentationum Christi. In »Verbo Domini«. Romae 1938. Vol. 18. 1—16 str. (Separatum).*

3. *Missionswissenschaft und Religionswissenschaft herausgegeben von univ. — Prof. Dr. MAX BIERBAUM und univ. — Prof. Dr. JOHANN P. STEFFES. Münster i. Westfalen 1938. Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung. RM. 2,25.*

1. Dr. J. Lippl je preveo i objasnio male proroke: Hošeu, Jonu i Miheju, a dr. J. Theis: Joela, Amosa i Abdiju. Iza općeg predgovora napisali su znanstveni uvod u svakog malog proroka. Poslije uvoda slijedi prijevod iz originala sa naučnim, literalnim komentarom. Oba eksegete proučili su doba i okolinu pojedinih proroka. Lippl (str. 20) kaže, da je za doba Hošee u izraelskom kraljevstvu *mosaički kodeks* bio poznat, ali sjeverno kraljevstvo odmetnulo se je od Jahve, stoga nadijeva ime sinu »Lô'— 'Ammi (= nije moj narod)«, a kćeri »Lô'— Ruhâmâh (= neljubljena)« (str. 27). O njegovoj ženi Gomeri piše, da ga je ostavila zavedena od jednog sina svećenikova (str. 35). U komentaru dokazuje ireligioznost kraljeva i pokvarenost sjevernog izraelskog kraljevstva (str. 53). O Joninoj knjizi veli, da je napisana iza 612 g. poslije Hr. (str. 158). Ne usvajam mišljenje g. pisca, da molitva Jonina 2, 3-11 nije njegova, nego da je kompilacija iz raznih psalama, nastala II vijeka prije Hr. (str. 159 i 170). Ne mogu se uvjeriti, da je Jona ležao u »mrtvom delfinu« (str. 163), niti da *povjestnost* riblje čuda potječe iz judejske legende (str. 164), jer je *personalni tip Hristov* zajamčen u Mt. 12, 40. Opis Ninive dovodi u sklad s opisom Herodota 5, 53, da je prosjek grada izbacivao *dan hoda*, a prema Diodorosu 2, 3, da je njegov opseg obuhvatao 480 stadija ili tri dana hoda (str. 172). Kaže da je quigâjôn, pod čijom je sjenom Jona stanovao, tikva misirača; ne isključuje ricinus stablo. Miheju prevodi u stihovima s naučnim komentarom i tekstualnom kritikom. Lipplovi komentari su jasni i koncizni.

Theis u Joelu priznaje mesijansko proročanstvo o izlijevu Duha Svetoga 3, 1-2. »Dolinu Jošafat« ili »dolinu Jahvina suda« objašnjava *slikovito* (str. 101). Sasvim uvjerljivo tumači Amosa. O Abdiji veli da Jeremija ovisi o njegovom proroštvu o Edenu (str. 143).

Oba eksegete strogo literalno tumače navedene proroke s takovom izmjerenošću, određenošću i bistrinom, da zaslužuju priznanje i pohvalu.

2. Dr. A. Kadić objelodanio je solidnu radnju *o mesijanskom karakteru* u Isusovim napastima u »V. D.«. Napušta pitanje reda i trajanja Kristovih napasti, a samo proučava mesijanski značaj Isusovih napasti sa naučnom spremom i historijskom metodom. G. pisac raspolaže sa bogatom, modernom naročito francuskom literaturom u ovom pitanju.

3. Profesori universiteta u Münsteru dr. M. Bierbaum i dr. J. P. Steffes s drugim stručnjacima i iz naših krajeva počeli su izdavati *znanstvenu reviju za misijsku i religijsku znanost.* Uvod je napisao A. Löwenstein. U Rimu izlazi: »Il Pensiero Missionario«; u Parizu »Revue d' Histoire et d' Études Missionnaires« časopisi sličnog sadržaja. Prvi svezak veoma je zanimljiv. H. Heuvers raspravlja o »kršćanskoj umjetnosti u Japanu« (str. 1—3), dr. M. Bierbaum o »osnivanju samostanskih udruženja za urođenike« (str. 9—21), dr. Steffes o »bitnosti i značenju nekršćanskih religija« (str. 22—32), dr. o. Maas o »franjevačkom napredovanju u kitajskim misijama« (str. 33—45). Franjevci su relativno najjači brojem, 512. Dr. G. Schulemann proučava kršćanske misije u budističkim zemljama. Ovaj znanstveni i informativni časopis za misiologiju i uporednu znanost religija toplo preporučamo našim teološkim seminarima. Tri godišnja snopića od 100 strana zapadaju 5.63 RM.

Dr fra Juraj Božitković

* * *

LAUB, Alfred: *»Seelenabgründe«.* Fehlentwicklung und Heilbehandlung des Charakters in Erziehung und Selbsterziehung. VIII. 192 S. Freiburg I. Br. 1932, Herder. — Stoji 3,60 ili vezano 4,60 M.

Važna knjiga za svećenika i odgojitelja. Pisac je iskusan dušobrižnik, pokazuje vanredno dobro poznavanje svih grana eksperimentalne psihologije i psihanalitike, upozorava na stranputice i labirinte promašenog uzgoja. On govori opsežno o seksualnom zalutanju u svim oblicima, te o drugim negativnim klicama sakrivenim u pokvarenoj ljudskoj naravi, čiji je plod: nikakav značaj. Zanimljivi i vrijedni su mnogobrojni primjeri iz piščevog ličnog iskustva. Pojedinim poglavljima nadodane su moralno-bogoslovske opaske. Neke sitnice morat će se uzeti sa izvjesnom rezervom, ali kao cjelina će ova knjiga mnogo pridonijeti boljem razumijevanju duševnih pojava i uspješnijem liječenju iskrivljenih ili čak zakržljalih značaja. Preporuča se.

Dr. Vilim Keilbach

* * *

Dr. T. TOTH: *»Christus und die Probleme unserer Zeit«.* Verlag Ferd. Schöningh, Paderborn. IV. Auflage. S. 269. Brosch. RM. 4, geb. 5,40.

Kroz kratko vrijeme evo već četvrto izdanje ovoga majstorskoga djela novovjeke homiletike. Ne trebamo se tome čuditi. Toth poznaje jade i nevolje našega vremena. Moderno se čovječanstvo iživjelo u svoj rafiniranosti i u njemu struje čežnje za obnovom u Kristu. Toth poznaje svaki kucaj bila današnjega vijeka i smjelo, ali blago i pun sućuti, dovikuje modernome svijetu: natrag ka Kristu, jer on je jedini naš voda i spasitelj! Na uzbudljiv način zove on ljude, da se preporode u Evanđelju, jer to nam je životna zadaća i bez toga nema spasa. A slatko je živjeti životom Evanđe-

lja, jer se duševna radost ne da ničim nadomjestiti. Ljudi to instinktivno osjećaju, kad slušaju ili čitaju Tothove propovijedi. On stavlja Krista, Kralja, u središte svih gorućih dnevnih pitanja. *Dr. Knezović*

* * *

Dr. TOTH: *Im Weinberg des Hern.* Predigten und Vorträge. 335 S. 2. Aufl. M. 4,20. geb. 5,80. Verlag Ferd. Schöningh, Paderborn.

Što smo rekli o gornjem Tothovu djelu, to vrijedi i za ovo. Novo vrijeme i nove potrebe današnjega vremena traže od dušobrižnika i radnika u vinogradu Gospodinovu nove metode i nove brige. Toth je i tu izišao dušobrižnicima u susret. Radi toga mu se djela prevode u razne jezike, te je bez sumnje danas najpopularniji propovjednik u Evropi. On dobro pozna dušu ljudsku, osobito mladež, koju iskreno ljubi i hoće da usreći.

U ovoj knjizi govori o vjeri, Euharistiji, odgoju mladosti, apostolatu štampe, modi i braku, mladeži, dušobrižništvu i glavni mu je cilj, da cijelo društvo zadoji duhom Kristovim, napose da spasi mladost, jer na njoj svijet ostaje. Treba mladost predobiti, da se hrani kruhom vječnoga života. *Dr. Knezović*

* * *

Dr. TOTH: *Die Kirche Christi. Predigten über den achten bis zehnten Glaubensartikel.* Preveo Bruno Mauer O. S. B. vel. 8 (XVI i 334 str.) Freiburg im Br. 1937. Herder. 3,60 M., u platnu 4, 80 RM.

Ovo je šesti svezak Tothovih propovijedi o Vjerovanju. On je danas klasični propovjednik, te ga prevode na sve moderne jezike. On pokazuje, kako se mogu i moraju vječne Božije istine razlagati na zbiljski i suvremeni način. U tome nizu propovijedi o apostolskom Vjerovanju izložio je gotovo svu nauku kat. Crkve, ne samo dogmatike, nego i morala, prava i liturgike.

U ovom svesku obrađuje članke: vjerujem u Duha Svetoga, svetu katoličku Crkvu, općinstvo svetih i oproštenje grijeha. Prevodilac Maurer veli: »Prava Crkva Kristova — kat. Crkva stoji u sredini, ona je po Duhu Svetom u svako doba učiteljica i voditeljica roda ljudskoga. Autor tako zorno izlaže pravi lik Crkve, da je sasvim suvišno svako zauzimanje stanovišta prema nekatoličkim vjerskim zajednicama. Ali se i tamne sjene, slabosti i pogrješke na ljudskom liku Crkve prikazuju otvoreno. U ovom se ciklusu pobijaju svi krivi nazori, prigovori i poteškoće, što ih postavljaju protivnici protiv kat. Crkve, napose protiv papinstva, svećenstva i sakramenta pokore«.

Djelo hoće, da kod katolika pobudi ljubav i oduševljenje za svetu kat. Crkvu, a kod nekatolika zanimanje za nju, te ih zgodnim razlaganjem oslobađa svih predrasuda i zabluda, da ih tako dovede u jedinu i pravu Crkvu Kristovu. *Dr. Fra Oton Knezović*

* * *

VJESNIK

BELGIJA

— Generalni sekretarijat Međunarodne lige katoličke ženske omladine, čije sjedište je u Gandu, razaslao je program međunarodnoga kongresa katoličke ženske mladeži koji će se držati u Rimu 11—14 travnja 1939 god. Kongres će trajati tri dana, a radit će o temama: »Uzgoj za apostolat« i »Razna područja apostolata.« Među ostalim u koloseju će se obaviti i Put Križa u 14 jezika.

ČEHOSLOVAČKA

— Ministar za javnu nastavu dr Kapras izjavio je da će se u čehoslovačkim školama predavati vjeronauk. Križ će biti u svim školama.

ENGLESKA

— Katolička mladež u Engleskoj, napose u Londonu, mnogo radi na tomu da se što bolje upoznadu i primijene socijalna načela papinskih socijalnih enciklika. U studenomu imali su u Londonu kongres za pretresanje ovih pitanja. U prosincu 500 skauta u Londonu prisustvovalo je duhovnim vježbama. — U Bigminghamu je katolička omladina priredila predavanja za proučavanje problema o obitelji. Pretsjedao je birminghamski nadbiskup, a među ostalima bilo je i više sveučilišnih profesora. Posebice je naglašeno i traženo da se radnicima moraju dati pravedne plate za uzdržavanje obitelji. I to opet na temelju papinskih enciklika. Predavao je i glasoviti katolički književnik Douglas Jerrold.

— »University Catholic Federation« raspravljala je početkom prosinca u Newcastle o reorganizaciji rada bivših katoličkih sveučilištaraca. Ovi će u velikom broju učestvovati na kongresu »Pax Romana« koji će biti ove godine u Washingtonu od 26 kolovoza do 1 rujna, a zatim do 6 rujna u Newyorku. Glavni predmet rada biti će: »Uloga sveučilišta u katoličkomu životu«. Zasjedanja su bila u »Durham University Catholic Society«.

U Liverpoolu su imali svoj kongres 500 profesora katoličkih škola. Katolički profesori imaju veliki upliv u katoličkim školama, a njihov rad se osjeća i u svim granama socijalnoga života, kako je to naglasio nadbiskup Downey.

— Osnovana je i organizacija katoličkih žena (Union of Catholic Women), u kojoj će biti učlanjene sve ostale ženske organizacije, a raditi će u trima sekcijama: *Liga katoličkih žena, Udruženje katoličkih majka, Sekcija katoličke omladine* (The Catholic Women's League, The Union of Catholic Mothers, The Catholic Youth Section).

FRANCUSKA

— 10.000 članova iz udruženja katoličkih radnika i radnica učestvovati će na posjetu sv. ocu papi Piju XI u rujnu dojduće godine, kad će se u Rimu

naći zajedno tolike hiljade radnika i radnica iz ostalih narodnosti. Ovaj posjet »papi socijalnoga rada« odobrio je vas francuski episkopat.

— 19 studenoga Pierre Maranget, tajnik francuske sekcije »Prijatelja rimskih katakomba«, govorio je preko pariskoga radija o IV kongresu kršćnske arheologije.

— 400.000 članova raznih udruženja francuske katoličke mladeži izdali su manifest u komu glasno i jasno ispovijedaju da se socijalni mir ne može uspostaviti nego na potpunom priznanju ljudskoga dostojanstva i pravde koja mora vladati u svakom staležu. Naglasuju dalje da je zaludu govoriti o redu i miru ako se ne počne uspostavljati red i mir u samima sebi.

— O ovoj tezi je govrio i Mons. Roques u svečanom govoru pri otvoru katoličkog sveučilišta u Lionu. Tom prigodom on je naglasio da su kršćanske škole dobile slobodu i zaštitu, pravo građanstva u mnogim državama. To je postulat elementarne pravde, te, da je pravde, o tomu nigdje ne bi imalo biti diskusije.

HOLANDIJA

— U studenomu umro je L. A. Thompson, bivši direktor velikoga katoličkoga dnevnika »De Maasbode« u 77 godini. Dnevnikom je upravljao od 1898 do 1912, kada je napustio upravu »De Maasbode«, a preuzeo upravu lista »Rome«, koji je prestao izlaziti 1915.

— 1923 osnovano je katoličko sveučilište u starom historičnom gradu Nimegue, gradu koji čuva ostatke dvorova Karla Velikoga i cara Fridricha Barbarose. Holandeski katolici ponosni su sa svoga sveučilišta, broj đaka je svake godine sve to veći. U zadnjem listopadu, kad se baš navršuje 15 godina od osnutka, uz velike svečanosti holandeski katolici proslavili su ovu petnaestgodišnjicu.

— Ove godine su također u Nimegue proslavili kršćanski sindikati svoju 50 godišnjicu opstanka. Velika većina holandeskih rudara učlanjeni su u kršćanskim sindikatima. Katolički radnički sindikati, iza neutralne najbrojnija je radnička organizacija. Prema zadnjemu brojenju katolički radnički sindikati imaju 154,333 člana.

— Centralni katolički ured za nastavu i uzgoj u Haagu izdao je svoj godišnjak. Iz njega se vidi veliki napredak u pohađanju katoličkih škola. Broj učenika u katoličkim školama u Holandiji i kolonijama 1920 god. bio je 244,594, a na 1 siječnja 1938 bio je 494,433. To znači da se je broj više nego podvostručio kroz ovo razdoblje. Broj djece koja pohađaju dječji vrt popeo se je sa 75,128 na 113,009. Ovaj razvoj katoličkih škola još više otskače, ako ga isporedimo sa stanjem državnih i nekonfesionalnih škola. God. 1920 broj učenika u ovim školama bio je 500,768, a početkom siječnja ove godine 417,321, dakle je spao oko 80.000.

IRSKA

— I katolički tudenti na visokim irskim školama, a ovi su, s veoma malim izuzetkom, svi tamošnji đaci, mnogo se bave katoličkom socijalnom naukom. Na proučavanje katoličke socijalne nauke potakao ih je i Mons. Lyons, biskup u Kilmore, pri otvoru akademske godine na Dublinskom sveučilištu.

ITALIJA

— 11 studenoga svečano je otvorena 635 akademska godina na »Studium Urbis« u Rimu.

— Franjevačko međunarodno sveučilište u Rimu započelo je šestu godinu svoga rada. Sada je dobilo i svoje statute, koje je vlastoručno potvrdio sam sv. otac Pijo XI, koji je sebi pridržao mjesto prefekta kongregacije pro seminariis et studiorum universitatibus.

— 15 studenoga bio je svečani otvor predavanja na katoličkom sveučilištu u Milanu. Rector magnificus P. Gemelli, iza svečane sv. Mise na kojoj su i profesori i đaci primili sv. Pričest, govorio je o odnošaju današnjih katoličkih sveučilišta prema sredovječnim. Sredovječna sveučilišta uz znanstvenu naobrazbu davala su i kršćanski uzgoj. To je ono što katolička Crkva traži od svojih sveučilišta i danas, i to ona s pravom od njih očekuje.

— Od 27 studenoga do 3 prosinca bio je u Napulju »Socijalni Tjedan«. Tu je pretresana tema »Vrijednost života« sa stanovišta znanstvenoga, duhovnoga, asketskoga, socijalnoga i historičnoga, a predavali su prvi sociolozi iz južne i srednje Italije, među ostalima Bottazzi, član papinske i kraljevske talijanske Akademije, Nikola Quindano, sveuč. prof. u Napulju, P. G. Zelante, rektor visoke škole S. Chiara, gdica prof. Ines Cordova i gdica prof. Angela Carugati, prof. Italo Corsaro, P. De Giovanni, rektor papinskog teol. fakulteta u Posilippo.

— Kongregacija pro studiorum universitatibus osnovala je u Napulju teološki i filozofski fakultet sa svim pravima koji pripadaju fakultetima. Oba fakulteta započela su radom.

— 26 studenog umro je iznenada u Rimu P. Enrico Rosa D. I. Od 1905 upravljao je poznatim rimskim časopisom »Civilta Cattolica« u kojoj je napisao mnogo radova o suvremenim pitanjima. Posebno se je istakao za antimodernističkih borba. Tu spadaju i dva njegova djela »La enciclica Pascendi e il modernismo«, te »Il giuramento contro gli errori del modernismo« (1911). Napisao je i »Povijest isusovaca od početka do danas«, po kojoj je najviše poznat.

KANADA

— U zadnjem listopadu zasjedao je u Levis-u V kongres za crkvenu povijest, a priredilo ga je Kanadsko udruženje za crkvenu povijest.

— Kardinal Villeneuve otvorio je IX zasjedanje Akademije sv. Tome Akvinskoga, te je istakao veliku važnost ove visoke institucije za Kanadu. O radu i programu Akademije govorio je i rektor Paquet.

— U listopadu je u Ottawi bio IX kongres francusko-kanadskoga udruženja za odgoj u državi Ontario. Kongres je većinom imao u vidu pitanja u vezi s onim dijelom stanovništva koje govori francuskim jezikom.

— Katolički kanadski liječnici imali su svoja zasjedanja pod predsjedanjem Mons. Forget-a. Predmet proučavanja bila je enciklika »Casti Connubii«.

— Koncem studenoga u Quebecu je bio kongres katoličkih nastavnika, na komu je sudjelovalo više hiljada učitelja i profesora. Među ostalima govorili su o uzvišenosti kršćanske nastave direktor javne nastave Delage i ministar za javnu nastavu Paquette.

KINA

— Katoličko sveučilište u Pekingu (Fujen) ove je godine znatno povećalo broj profesora, a broj đaka se je podvostručio. Uz prvašnje udešene su sasvim nove zgrade s lokalima koji su potrebni svakom modernom sveučilištu. Tako je među ostalim ustanovljen novi »Kinesko-crkveni zavod«, i »Filozofsko literarni fakultet« za žensku mladež, dok ovaj fakultet za muške opstoji već otprije. — 30 listopada na ovomu sveučilištu prešlo je na katoličku vjeru i kršteno šest profesora i četiri učenika.

MEKSIKO

— 300.000 članova Udruženja katoličke mladeži u Meksiku proslavilo je 25 godišnjicu opstanka u narodnom svetištu Naša Gospa od Guadalupe. Tu su proslavili i uspomenu svojih drugova i mučenika koji su umrli za Krista s poklikom: *Živio Krist kralj*, sadašnjim geslom meksičke katoličke omladine.

POLJSKA

— Teološko filozofski fakultet u Lavovu za katoličke Ukrajince navršio je deset godina uspješna rada. Stoga je početak ove godine bio neobično svečan, uz sudjelovanje svih crkvenih i civilnih vlasti. Na fakultetima ove godine radi 39 profesora, a ima 300 učenika.

— Katoličko teološko udruženje u Varšavi držalo je svečanu sjednicu dne 15 studenoga da počasti uspomenu pk. P. G. M. Lagrange-a, velikoga skripturiste, koji je nedavno preminuo. P. Woroniecki i prof. Dabrowski govorili su o njemu kao učenjaku i uzornom svećeniku.

— U drugoj polovici studenoga u Varšavi su bili specijalni kursevi iz crkvene umjetnosti, na kojima je prof. Michalski sa sveuč. u Krakovu predavao »O crkvenoj umjetnosti — molitvi mističnoga tijela Kristova«, prof. arh. Gawlik o primjeni plastične umjetnosti u crkvene svrhe, dr. Feicht o reformi crkvene muzike.

— Katoličko sveučilište u Lublinu ove godine svečano je proslavilo 20 godišnjicu opstanka. Osnovano godine 1918 inicijativom dra Idzi Radziszewskoga i materijalnom pomoći pk. Karka Jaroszynski danas se je razvilo u jedno od najboljih sveučilišta u Evropi. God. 1938 potpuno je izjednačeno s državnim sveučilištima.

ŠVAJCARSKA

— Katoličko sveučilište u Fribourgu ušlo je u 50 godinu. Zato je i otvor akademske godine bio svečaniji nego obično. To je početak svečanosti koje će se odvijati tijekom godine. — Ovom prigodom 15. XI. svečano je otvoren novi institut za anatomiju, jedan od najmodernijih u Evropi. To je predznak da će medicinski fakultet kroz kratko vrijeme biti potpun.

U. S. A.

— Kat. sveučilište u Georgetown slavi ove godine 150 godišnjicu, a ono u Washingtonu slavi zlatni jubilej. Za tu prigodu »United States Catholic Historical Society« priredilo je u Newyorku posebne svečanosti.

— Odlikovanjem »Leatare Medal« odlikovan je ove godine dr. Irvin Abell, predsjednik »American Medical Association« sa svojih zasluga za vjerski odgoj.

— Sva katolička sveučilišta u U. S. A. imaju ove godine specijalne kurseve o katoličkoj socijalnoj nauci.

— U U. S. A. su 184 katolička zavoda i sveučilišta, s 8.756 profesora, od kojih 4.644 redovnika i 4.112 svjetovnjaka, i s 155.705 učenika, od kojih je 57.012 muških i 58.693 ženskih.

Chronique religieuse en Yougoslavie

La mort du R. P. George Božitković. — Le 28 septembre est décédé à Makarska le R. P. George Božitković. Né à Svirče (Hvar) 1887 le 5 août il a fait ses études à Sinj, (le gymnase), la philosophie et la théologie à Šibenik et Makarska. En 1916 il a passé ses examens de docteur en théologie à l' université de Fribourg en Suisse. Jusqu' à sa mort il était professeeur à l' institut théologique de Makarska, où il a enseigné l' Ecriture Sainte. Le P. Božitković s' occupait aussi beaucoup de l' histoire nationale. Dans ses deux matières il a composé plusieurs travaux, dont une partie est imprimée, et l' autre est restée en manuscrits. Il a été aussi le supérieur du couvent à plusieurs reprises. A cause de ses grandes qualités morales il était aimé de tous ceux qui le connaissaient, et spécialement des membres de sa Province et de sa communauté religieuse. R. I. P.

Congrès internationale en honneur du Christ-Rois. — Au mois d' août 1939 à Ljubljana aura lieu le Congrès international en honneur du Christ-Rois, comme il a été célébré l' année dernière à Posnanj en Pologne. Sous la présidence du Mgr. G. Rožman, évêque de Ljubljana sera traitée le thème: *La régénération chrétienne du notre temps.*

La Semaine sociale à Zagreb. — Le 23 octobre a commencé à Zagreb la Semaine Sociale Croate, où sera traitée le thème: »L' ordre social contemporain«. Les experts ont traité les suivantes questions d' ordre sociale: Mgr. prof. S. Bakšić sur l' individualisme et libéralisme comme la base philosophique du capitalisme. — Fr. Šanc sur la philosophie du marxisme. R. Volinski sur les sources philosophiques du socialisme national. — J. Šćetinec sur le système social et économique du national-socialisme et fascisme. — A. Živković sur les idées fondamentales de la doctrine sociale chrétienne. — S. Podolšak sur la réforme de la société d' après les principes sociaux chrétiens. — M. Ivšić sur les conséquences du libéralisme et capitalisme dans la société croate. — A. Dabinović sur les organisations professionelles dans l' histoire croate. — I. Lendić sur l' incursion du marxisme chez nous. — E. Sladović sur les formes contemporaines du corporativisme chez nous. — J. Šćetinec sur l' organisation de la société d' après la doctrine chrétienne sociale. — Mgr. A. Stepinec, archevêque de Zagreb a ouvert la Semaine Sociale avec une allocution et la Messe pontificale; Mgr. V. Burić, évêque de Senj l' a cloturé avec une autre dans la cathédrale.

Ovaj šesti broj Nove Revije, s nekih okolnosti, izašao je malo kasnije. U ovaj broj priložili smo ček. Molimo sve naše pretplatnike koji nam još nisu poslali pretplatu da se svakako posluže priloženim čekom te je pošalju. Upravi je veoma neugodno ako mora slati opomenu ijednomu pretplatniku, a neugodno joj je stoga što znade da to nije drago ni pretplatnicima. Stoga opet lijepo molimo svakoga našega pretplatnika da nam priloženim čekom dostavi pretplatu. Svima onima koji su već poslali harno zahvaljujemo.

Da počaste uspomenu pok. dra Jure Božitkovića, našega neumornoga suradnika, darovali su u fond Nove Revije: Gospodarska Štediona — Split: 1000 din; Dr Ante Ciko, upravitelj Gospodarske Štedione — Makarska: 300 din; Marcelin Zupa — Makarska: 100 din; Pekić Ivo, priv. čin. — Makarska: 20; Pavić Dujo — Makarska: 10 din; Dr Miro Vulić, župnik Katuni: 100 din; Još su darovali u fond Nove Revije: Ivan Vukmanov — Subotica: 40 din. Fra Žarko Carev; 40 din. — fra Rikard Tripalović: 40 din. — Franjevački samostan Zagreb (Vrbanićeva ul.). 40. din — Don Jakov Lušić: 10 din — Don Dinko Jerković (Vis): 40 din. — fra Vice Rosandić: 60 din. — fra Rudolf Visentini: 10 din. — Plemenitim darovateljima uprava srdačno zahvaljuje i preporučuje se i daljnjoj naklonosti svih preplatnika i prijatelja.

Chronique religieuse en Yougoslavie

La mort du R. P. George Božitković. — Le 28 septembre est décédé à Makarska le R. P. George Božitković. Né à Svirče (Hvar) 1887 le 5 août il a fait ses études à Sinj, (le gymnase), la philosophie et la théologie à Šibenik et Makarska. En 1916 il a passé ses examens de docteur en théologie à l' université de Fribourg en Suisse. Jusqu' à sa mort il était professeeur à l' institut théologique de Makarska, où il a enseigné l' Ecriture Sainte. Le P. Božitković s' occupait aussi beaucoup de l' histoire nationale. Dans ses deux matières il a composé plusieurs travaux, dont une partie est imprimée, et l' autre est restée en manuscrits. Il a été aussi le supérieur du couvent à plusieurs reprises. A cause de ses grandes qualités morales il était aimé de tous ceux qui le connaissaient, et spécialement des membres de sa Province et de sa communauté religieuse. R. I. P.

Congrès internationale en honneur du Christ-Rois. — Au mois d' août 1939 à Ljubljana aura lieu le Congrès international en honneur du Christ-Rois, comme il a été célébré l' année dernière à Posnanj en Pologne. Sous la présidence du Mgr. G. Rožman, évêque de Ljubljana sera traitée le thème: *La régénération chrétienne du notre temps.*

La Semaine sociale à Zagreb. — Le 23 octobre a commencé à Zagreb la Semaine Sociale Croate, où sera traitée le thème: »L' ordre social contemporain«. Les experts ont traité les suivantes questions d' ordre sociale: Mgr. prof. S. Bakšić sur l' individualisme et libéralisme comme la base philosophique du capitalisme. — Fr. Šanc sur la philosophie du marxisme. R. Volinski sur les sources philosophiques du socialisme national. — J. Šćetinec sur le système social et économique du national-socialisme et fascisme. — A. Živković sur les idées fondamentales de la doctrine sociale chrétienne. — S. Podolšak sur la réforme de la société d' après les principes sociaux chrétiens. — M. Ivšić sur les conséquences du libéralisme et capitalisme dans la société croate. — A. Dabinović sur les organisations professionelles dans l' histoire croate. — I. Lendić sur l' incursion du marxisme chez nous. — E. Sladović sur les formes contemporaines du corporativisme chez nous. — J. Šćetinec sur l' organisation de la société d' après la doctrine chrétienne sociale. — Mgr. A. Stepinec, archevêque de Zagreb a ouvert la Semaine Sociale avec une allocution et la Messe pontificale; Mgr. V. Burić, évêque de Senj l' a cloturé avec une autre dans la cathédrale.

Sadržaj „Nove Revije" god. XVII 1938

(Table des matières du tome XVII)

ČLANCI I RASPRAVE:

Str.

Bajić o. L.: Socijalno značenje privatnog vlasništva (L' importance sociale de la propriété privée) . . . . . 6, 438—446
Balić fra K.: Što je skolastika? (Qu' est ce que la scolastique?) 1—2, 50—65
Balić fra K.: Sredovječna universa (Les universités mediévales) 4, 266—282
Božitković dr. J.: Bio-bibliografski prilog o fra Josipu Badriću, Drnišaninu . . . . . 5, 348—362
Crnica dr. fra A.: Važnost Konkordata između kraljevine Jugoslavije i Sv. Stolice (L' importance du Concordat entre le St. Siège et le royaume de Yougoslavie) . . . . 1—2, 3—25
Č. dr. P.: † O. fra Jure dr. Božitković . . . . . 6, 413—419
Jadrijević dr. fra A.: Osvrt na kritiku vlč. dra M. Barade u pitanju moje ubikacije grada Riditio(na) . . . . . 4, 257—265
Jurić fra I.: Prigodom izložbe komunističke štampe u Rimu 4, 283—294
Knezović dr. fra O.: Sv. Franjo i socijalno pitanje (St. François et la question sociale) . . . . . 1—2, 74—85
Nadilovski A.: Neispravno shvaćanje . . . . . 3, 160—175
Milovanov F. S.: Četrdesetgodišnji jubilej jednoga tihoga pjesnika 1—2, 66—73
Petrov F. S.: Je li moguća katolička književnost (Est que la litterature catholique est possible) . . . . . 3, 149—159
Radonić dr. O. B.: Nauka Skotova o indiferentnim činima (Est qu' il y a des actes indifférents) . . . . . 1—2, 26—50
Radonić dr. O. B.: Nauka Skotova o indiferentnim činima (Svršetak. Suite et fin) . . . . . 3, 176—192
Raspudić dr. G.: Car August i rimski imperij u ekonomiji spasenja po P. Oroziju . . . . . 5, 335—347
Subotić N.: Socijalizacija produktivnih dobara . . . . . 4, 245—256
Subotić N.: Uzroci gospodarskog nereda (Les causes du désordre économique) . . . . . 5, 325—334
Subotić N.: Spomen-crkva kralja Zvonimira (Le courant byzantin et occidental dans la politique croate nationale) 6, 447—463
Šetka fra J.: Pjesme fra Tome Babića (La poésie du P. T. Babić) 6, 420—437

KULTURNI POGLEDI:

Bajić o. L.: Čudni pojmovi u katoličkom radu . . . . . 4, 295—298
Bajić o. L.: Bratska riječ preosv. vladici Zvorničko-Tuzlanskom 6, 465—467
Božitković dr. fra J.: Prilog o rukopisu »Suze Marunkove« i »Pjesne I.« iz »Pjesni razlike« Injacija Giorgi . . . 1—2, 117—121
Crnica dr. O. A.: Dr. B. Adžija i odnos države prema Crkvi 3, 212
Crnica dr. O. A.: Poruka dru F. Hermanu . . . 5, 367—368
Crnica dr. O. A.: Dr. F. Herman i liturgične knjige . . . 5, 368—369
Crnica dr. O. A.: Je li izopćenje iz Crkve isto što i ekskomunikacija . . . . . 6, 464—465

ФИЛИЈАЛА ПОШТАНСКЕ ШТЕДИОНИЦЕ У САРАЈЕВУ
FILIJALA POŠTANSKE ŠTEDIONICE U SARAJEVU

Признаница — Priznanica

Попуњава уплатилац — Popunjava uplatilac

На износ од _____ Дин ___ п
Na iznos od _____ Din ___ p

словима динара
slovima dinara

уплаћен данас на чек. рачун бр.
uplaćen danas na ček. račun br. **4-191**

Име власника чек. рачуна:
Ime vlasnika ček. računa:

„Nova Revija"
Makarska

Uplatni br. po dnevniku _____

Наплаћена такса Дин _____ п
Naplaćena taksa Din _____ p

Потпис службеника — Potpis službenika

Обр. бр. 105 III „Уплатница". (Вел. 11 × 24 см.)

ФИЛИЈАЛА ПОШТАНСКЕ ШТЕДИОНИЦЕ У САРАЈЕВУ
FILIJALA POŠTANSKE ŠTEDIONICE U SARAJEVU

Извештај — Izveštaj

власнику чек. рачуна — vlasniku ček. računa

Попуњава уплатилац — Popunjava uplatilac

Износ од _____ Дин ___ п
Iznos od _____ Din ___ p

уплатио је
uplatio je

Име уплатиоца
Ime uplatioca

у корист чек. рачуна бр.
u korist ček. računa br. **4-191**

„Nova Revija"
Makarska

Дана
Dana

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ФИЛИЈАЛА ПОШТ. ШТЕДИОНИЦЕ У САРАЈЕВУ
FILIJALA POŠTANSKE ŠTEDIONICE U SARAJEVU

Темељница — Temeljnica

за књижење — za knjiženje

Попуњава уплатилац — Popunjava uplatilac

Износ од _____ Дин ___ п
Iznos od _____ Din ___ p

уплатио је
uplatio je

на чек. рачун бр.
na ček. račun br. **4-191**

Дана _____
Dana

Уплатни бр. по дневнику _____
Uplatni br. po dnevniku

Овај део остаје код Поштанске штедионице и на њему се не врше саопштења власнику чековног рачуна.

Простор за саопштења власнику рачуна

Овом чековном уплатницом може извршити уплату на благајницама Поштанске штедионице или њених филијала или на свима поштама у Краљевини Југославији свако лице до неограничене своте и без доказа истоветности.

Попуњавање уплатнице врши сам уплатилац и то или руком (само мастилом), или штампањем или писаћом машином. Признаницу потврђује благајница Поштанске штедионице или пошта и враћа је уплатиоцу. Датум на уплатници мора одговарати дану уплате.

Признаница је потпун доказ извршене уплате за рачун власника чековног рачуна, кад је снабдевена уплатним бројем, потписом овлашћеног службеника поште или Поштанске штедионице и отиском жига.

Нејасно попуњене, поцепане, упрљане, исправљене или брисане чековне уплатнице, поште не смеју примати.

Рекламације се примају само у року од 3 године.

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. *Špiro Živković* Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97 — Izdaje: Konsorcij „Nove Revije", Makarska (O. A. Cikojević), Tiskara „Kačić" — Šibenik (O. B. Buljević)